क० १८४

र्योधनायाश्रयजातदर्पं त्वामद्यहंतास्मिरणेप्रमथ्य अस्यैवहंतायुधिभीमसेनः ३७ दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य यस्यानयादेषमहान्क्ष
योभूत् सुरवमुख्याग्निनिसृज्यचापंलक्ष्यंहिकृत्वावृषसेनमाजौ ३८ ससर्जबाणान्निशितान्महात्मावधायराजन्कर्णसुतस्यसंख्ये वि
व्याधचैनंदशभिःपृषत्कैर्मर्मस्वशंकंप्रहसन्किरीटी ३९ चिछेदचास्येष्वसनंभुजौचक्षुरैश्चतुर्भिर्निशितैःशिरश्च सपार्थबाणाभिहतः
पपातरथाद्विबाहुर्विशिराधरायां ४० सुपुष्पितोह्रस्ववेगेतिकायोवातेरितःशालइवाद्रिशृंगात् संप्रेक्ष्यबाणाभिहतंपतंतंरथात्सुतं
सूतजःक्षिप्रकारी रथंरथेनाशुजगामरोषात्किरीटिनःपुत्रवधाभितप्तः ४१ ततःसमक्षंस्वसुतंविलोक्यकर्णोहतंश्वेतहयेनसंख्ये
संरंभमागम्यपरंमहात्माकृष्णार्जुनौसहसैवाभ्यधावत् ४२ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिवृषसेनवधः संजयउवाच तमायांतमभिप्रे
क्ष्यवेलोद्धूतमिवार्णवं गर्जंतंसुमहाकायंदुर्निवारंसुरैरपि १ अर्जुनंप्राहदाशार्हःप्रहसन्पुरुषर्षभः अयंसरथआयातिश्वेताश्वःशल्य
सारथिः २ येनतेसहयोद्धव्यंस्थिरोभवधनंजय पश्यचैनंसमायुक्तंरथंकर्णस्यपांडव ३ श्वेतवाजिसमायुक्तंयुक्तंराधासुतेनच नानाप
ताककलिलंकिंकिणीजालमालिनं ४ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः ध्वजंचपश्यकर्णस्यनागकक्षंमहात्मनः ५
आखंडलधनुःप्रख्यमुल्लिखंतमिवांबरं पश्यकर्णंसमायांतंधार्तराष्ट्रप्रियैषिणं ६ शरधाराविमुंचंतंधारासारमिवांबुदं एषमद्रेश्व
रोराजारथाग्रेपर्यवस्थितः ७ नियच्छतिहयानस्यराधेयस्यामितौजसः श्र

राम० १८४

णदुंदुभिनिर्घोषंशंखतवशंखंचदारुणं ८ सिंहनादांश्चविविधान्शृणुपांडवसर्वतः अंतर्हायमहाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ९ दोधूयमा
नस्यनृशंधनुषिशृणुनिस्वनं रक्तेदीर्यंतिमातंगाः पांचालानांमहारथाः १० इक्ष्वाकेसरिणांकुंभंभृगारवमहावने सर्वयत्नेनकौंतेयरं
तुमर्हसिसत्तम ११ नहिकर्णशरान्मुक्तोमुच्यमुक्तंहतेनरः सदेवासुरगंधर्वान्त्रीलोकान्सचराचरान् १२ त्वंहिजेतुरणेशक्तस्तथैवविदितं
मम भीमसुग्रमहात्मानंत्र्यक्षंशर्वंकपर्दिनं १३ नशक्ताद्रष्टुमीशानंकिंपुनर्योधितुंप्रभुं त्वयासाक्षान्महादेवः सर्वभूतः शिवःशिवः १४
युद्धेनाराधितः स्थाणुर्दैवाश्चवरदास्तव तस्यपार्थप्रसादेनदेवदेवस्यशूलिनः १५ जहिकर्णंमहावाहोनमुचिंवृत्रहायथा श्रेयस्ते
स्तुसदापार्थयुद्धेजयमवाप्नुहि १६ अर्जुनउवाच ध्रुवएवजयः कृष्णममनात्रसंशयः सर्वलोकगुरुर्यस्त्वंतुष्टोसिमधुसूदन १७
चोदयाश्वान्हृषीकेशरथंममहारथ नाहत्वासमरेकर्णंनिवर्तिष्यतिफाल्गुनः १८ अद्यकर्णंहतंपश्यमद्बाणैःशकलीकृतं मां
वाद्रक्ष्यसिगोविंदकर्णेननिहतंशरैः १९ उपस्थितमिदंघोरंयुद्धंत्रैलोक्यमोहनं यज्जनाकथयिष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति २०
एवंब्रुवंस्तदापार्थः कृष्णमक्लिष्टकारिणं प्रत्युद्ययौरथेनाशुगजंप्रतिगजोयथा २१ पुनरप्याहतेजस्वीपार्थः कृष्णमरिंदमं चोदया
श्वान्हृषीकेशकालोयमतिवर्तते २२ एवमुक्तस्तदातेनपांडवेनमहात्मना जयेनसंपूज्यसपांडवंतंप्रचोदयामासहयान्मनोजवान्
सपांडुपुत्रस्यरथोमनोजवः

क्षुरेणकर्णस्यरथाग्रतोभवत् २३ इतिश्रीकर्णपर्वणिकर्णार्जुनद्वैरथेवासुदेववाक्यं संजयउवाच वृषसेनेहतेदृष्ट्वाशोकामर्षसम
न्वितः पुत्रशोकोद्भवंवारिनेत्राभ्यांसमवासृजत् १ रथेनकर्णस्तेजस्वीजगामाभिमुखोरिपुं युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूयधनंजयं २
तौरथौसूर्यसंकाशौवैयाघ्रपरिवारणौ समेतौददृशुस्तत्रद्वाविवार्कौसमागतौ ३ श्वेताश्वौपुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ शुशुभातेम
हात्मानौचंद्रादित्यौयथादिवि ४ तौदृष्ट्वाविस्मयंजग्मुः सर्वसैन्यानिमारिष त्रैलोक्यविजयेयत्ताविंद्रवैरोचनाविव ५ रथज्यातलनिर्ह्रा
द्वाणसिंहरवैस्तथा तौरथावभ्यधावंतौसमालोक्यमहीक्षितां ६ ध्वजौचदृष्ट्वासंसक्तौविस्मयः समपद्यत हस्तिकक्ष्यंचकर्णस्यवानरंच
किरीटिनः ७ तौरथौसंप्रसक्तौतुदृष्ट्वाभारतपार्थिवाः सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्चपुष्कलान् ८ दृष्ट्वाचद्वैरथंताभ्यांतत्रयोधाः
सहस्रशः चक्रुर्बाहुस्वनांश्चैवतथाचैलावधूननं ९ आजघ्नुः कुरवस्तत्रवादित्राणिसमंततः कर्णंप्रहर्षयिष्यंतः शंखान्दध्मुश्चसर्वशः १०
तथैवपांडवाः सर्वेहर्षयंतोधनंजयं तूर्यशंखनिनादेननदिशः सर्वाव्यनादयन् ११ क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलंसर्वतोभवत् बाहुश
ब्दैश्चशूराणांकर्णार्जुनसमागमे १२ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौरथस्थौरथिनांवरौ प्रगृहीतमहाचापौशरशक्तिध्वजायुतौ १३ वर्मि
णौबद्धनिस्त्रिंशौश्वेताश्वौशंखशोभितौ तूणीरवरसंपन्नौद्वावप्येतौसुदर्शनौ १४ रक्तचंदनदिग्धांगौसमदौगोवृषाविव चाप
विद्युद्ध्वजोपेतौशस्त्रसंपत्तियोधिनौ १५ चामरव्यजनोपेतौश्वेतछत्रो

पद्मशोभितौ कृतशल्परथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ १६ सिंहस्कंधौ दीर्घभुजौ रक्ताक्षौ हेममालिनौ सिंहस्कंधप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महा
बलौ १७ अन्योन्यवधमिच्छंतावन्योन्यजयकांक्षिणौ अन्योन्यमभिधावंतौ गोष्ठे गोवृषभाविव प्रभिन्नाविव मातंगौ सुसंरब्धाविवाचलौ
१८ आशीविषशिशुप्रख्यौ यमकालांतकोपमौ इंद्रवृत्राविव क्रुद्धौ सूर्याचंद्रमसप्रभौ १९ महाग्रहाविव क्रुद्धौ युगांताय समुत्थितौ दे
वगर्भौ देवबलौ देवतुल्यौ च रूपतः २० यदृच्छया समायातौ सूर्याचंद्रमसौ यथा बलिनौ समरे दृप्तौ नानाशस्त्रधरौ युधि तौ दृष्ट्वा पुरुष
व्याघ्रौ शार्दूलाविव धिष्ठितौ २१ बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशांपते संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य
कर्णधनंजयौ २३ उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ उभौ च बाहुशब्देन नादयंतौ नभस्तलं २४ उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण ब
लेन च उभौ च सदृशौ युद्धे शंबरामरराजयोः २५ कार्तवीर्यसमौ चोभौ तथा दाशरथेः समौ विष्णुवीर्यसमौ चोभौ तथा भवसमौ यु
धि २६ उभौ श्वेतहयौ राजन् रथप्रवरवाहिनौ सारथी प्रवरौ चैव तयोरासीन्महारणे २७ ततो दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ
सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत २८ तव पुत्रास्ततः कर्णं सबला भरतर्षभ परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनं २९ तथैव पां
डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ३० तावकानां रणे कर्णो ग्लहो ह्यासीद्विशांपते तथैव पांडवेयानां
ग्लहः पार्थोऽभवन्नृप ३१ त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवंस्तथा तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपरा ॥ ॥ ॥

क० १८६

जेयो ३२ ताभ्यांधृतंसमासक्तौविजयायेतरायच अस्माकंपांडवानांचस्थितानांनारतामर्षिन ३३ तौतुस्थितौमहाराजसमरेयुद्धशालिनौ अन्यो
न्यंप्रतिसंरब्धावन्योन्यवधकांक्षिणौ ३४ तावुभौप्रजिहीर्षंतौवृत्रवज्राविवप्रभौ भीमरूपधरावास्तांमहाधूमाविवग्रहौ ३५ ततोंतरिक्षेसाक्षे
पाविवादाभरतर्षभ मिथोभेदाश्चभूतानामासन्कर्णार्जुनांतरे ३६ व्यश्रयंतमिथोभिन्नाः सर्वलोकास्तुमारिष देवदानवगंधर्वाः पिशा
चोरगराक्षसाः ३७ प्रतिपक्षग्रहंचक्रुः कर्णार्जुनसमागमे द्यौरासीत्सूतपुत्रस्यपक्षेमध्येवधिष्ठिता ३८ भूमिर्धनंजयस्यासीन्मातेवजय
कांक्षिणी गिरयः सागराश्चैवनद्यश्चसजलास्तथा ३९ वृक्षाश्चौषधयश्चैवव्याश्रयंतपरस्परं असुरायातुधानाश्चगुह्यकाश्चपरंत
प ४० नेकर्णंसमपद्यंतहृष्टरूपाः समंततः मुनयश्चारणाः सिद्धावैनतेयावयांसिच ४१ रत्नानिनिधयः सर्वेवेदाश्चाख्यानपंचमा
ः सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ४२ वासुकिश्चित्रसेनश्चतक्षकोमणिकस्तथा सर्पाश्चैवतथासर्वेकाद्रवेयाश्चसान्वया
ः ४३ विषवंतोमहाराजनागाश्चार्जुनतोभवन् ऐरावताःसौरभेयाः वैशालेयाश्चभोगिनः ४४ एतेभवन्नर्जुनतः क्षुद्रसर्पा
श्चकर्णतः ईहामृगाव्यालमृगाः मंगल्याश्चमृगद्विजाः ४५ पार्थस्यविजयंराजन्सर्वएवाभिसंश्रिताः वसवोमारुताः साध्यारुद्रा राम० १८६
विश्वेश्विनौतथा ४६ अग्निरिंद्रश्चसोमश्चपावनोयदिशोदश धनंजयस्यतेपक्षेआदित्याः कर्णतोभवन् ४७ विशःशूद्राश्च
सूताश्चयेचसंकरजातयः ॥ ॥ ॥

सर्वशस्तेमहाराजराधेयमभवंस्तथा ४८ देवाश्चपितृभिः सार्द्धंसगणाः सपदानुगाः यमोवैश्रवणश्चैववरुणश्चयतोर्ज्जुनः ४९ ब्रह्म
क्षत्रंचयज्ञाश्चदक्षिणाश्चार्ज्जुनंश्रिताः प्रेताश्चैवपिशाचाश्चक्रव्यादाश्चमृगांडजाः ५० राक्षसाः सहयादोभिः श्वसृगालाश्चकर्णतः
देवब्रह्मनृपर्षीणांगणाः पाण्डवतोभवन् ५१ तुंबुरुप्रमुखाराजन्गंधर्वाश्चयतोर्ज्जुनः प्राधेयाः सहमौनेयागंधर्वाप्सरसांगणाः ५२
ईहामृगाः पक्षिगणाद्विपाश्वरथपत्तिभिः उह्यमानास्तथामेघैर्वायुनाचमनीषिणः ५३ दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्ज्जुनसमागमे
देवदानवगंधर्वानागयक्षाः पतत्रिणः ५४ महर्षयोवेदविदः पितरश्चस्वधाभुजः तपोविद्यास्तथौषध्योनानारूपबलान्विताः ५५
अंतरिक्षेमहाराजविनदंतोवतस्थिरे ब्रह्माब्रह्मर्षिभिः सार्द्धंप्रजापतिभिरेवच ५६ भवश्चैवस्थितोयानेदिव्यंतंदेशमागमत् समे
तौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ अर्ज्जुनोजयतांकर्णमितिशक्रोब्रवीत्तदा जयतामर्ज्जुनंकर्णइतिसूर्योभ्यभाषत ५७
हत्वार्ज्जुनंममसुतः कर्णोजयतुसंयुगे हत्वाकर्णंजयत्वद्यममपुत्रोधनंजयः ५८ इतिसूर्यस्यचैवासीद्विवादोवासवस्यच पक्ष
संस्थितयोस्तत्रतयोर्विबुधसिंहयोः ५९ द्विपक्षमासीद्देवानामसुराणांचभारत ६० समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंज
यौ अकंपंतत्रयोलोकाः सहदेवर्षिचारणाः ६१ सर्वेदेवगणाश्चैवसर्वभूतानियानिच यतः पार्थस्ततोदेवायतः क

क० १८७

शांतीतोसुरः ६२ रथयूथपयोः पक्षौकुरुपांडववीरयोः दृष्ट्वाप्रजापतिंदेवाः स्वयंभुवमचोदयन् ६३ कोनयोर्विजयीदेवकुरु
पांडवयोर्द्वयोः समोस्तुविजयोदेवस्तयोर्नरसिंहयोः ६४ कर्णार्जुनविवादेनसर्वंसंशयितंजगत् स्वयंभोब्रूहिनस्तथ्यमेतयो
र्विजयंप्रभो ६५ स्वयंभोब्रूहितद्वाक्यंसमोस्तुविजयोनयोः तदुपश्रुत्यमघवाप्रणिपत्यपितामहं ६६ विज्ञापयत्तदेवेशमिदं
मतिमतांवर पूर्वंभगवताप्रोक्तंकृष्णयोर्विजयोध्रुवः ६७ तत्तथास्तुनमस्तेस्तुप्रसीदभगवन्मम ब्रह्मेशानावथोवाक्यमूचतु
स्त्रिदशेश्वरं ६८ विजयोध्रुवमेवास्यविजयस्यमहात्मनः खांडवेयेनहुतभुक्तोषितःसव्यसाचिना ६९ स्वर्गंचसमनुप्राप्य
साहाय्यंशक्रतेकृतं कर्णश्चदानवःपक्षस्ततःकार्यःपराजयः ७० एवंकृतेभवेत्कार्यंदेवानामेवनिश्चितं आत्मकार्यंच
सर्वेषांगरीयस्त्रिदशेश्वर ७१ महात्माफाल्गुनश्चापिसत्यधर्मरतः सदा विजयस्तस्यनियतंजायतेनात्रसंशयः ७२ तोषि
तोभगवान्येनमहात्मावृषभध्वजः कथंवातस्यनजयोजायतेशतलोचन ७३ यस्यचक्रेस्वयंविष्णुः सारथ्यंजगतःप्रभुः म राम० १८७
नस्वीबलवान्शूरः कृतास्त्रोथतपोधनः ७४ बिभर्तिचमहातेजाधनुर्वेदमशेषतः पार्थः सर्वगुणोपेतोदेवकार्यमिदंयतः
७५ तिरस्कृतेपांडवानित्यंवनवासादिभिर्भृशं संपन्नस्तपसाचैवपर्याप्तःपुरुषर्षभः ७६ अतिकृ ॥ ॥ ॥

मेघमाहात्म्यादिष्टमर्थस्यपर्ययं अतिक्रान्तेचलोकानामभावोनियतंभवेत् ७७ नविघेतेव्यवस्थानंक्रुद्धयोःकृष्णयोःक्वचित् स्र
ष्टारौजगतश्चैवसततंपुरुषर्षभौ ७८ नरनारायणावेतौपुराणावृषिसत्तमौ अनियम्यौनियन्तारावेतौतस्मात्परंतपौ ७९ नै
तयोस्तिसमः कश्चिद्दिविवामानुषेषुवा अनुगम्यत्रयोलोकाः सहदेवर्षिचारणैः ८० सर्वेदेवगणाश्चापिसर्वभूतानियानिच अ
नयोस्तुप्रभावेनवर्तन्तेनिखिलंजगत् ८१ कर्णोलोकानयंमुख्यान्नाप्नोतुपुरुषर्षभः कर्णोवैकर्त्तनःशूरोविजयस्त्वस्तुकृष्णयो
ः ८२ वसूनांसमलोकत्वंमरुतांवासमाप्नुयात् सहितोद्रोणभीष्माभ्यांनाकलोकमवाप्नुयात् ८३ इत्युक्तोदेवदेवाभ्यांसहस्राक्षो
ब्रवीद्वचः आमन्त्र्यसर्वभूतानिब्रह्मेशानानुशासनं ८४ श्रुतंभवद्भिर्यत्प्रोक्तंभगवद्भ्यांजगद्धितं नतत्तथानान्यथातद्धितिष्ठध्वं
विगतज्वराः ८५ इतिश्रुत्वेन्द्रवचनंसर्वभूतानिमारिष विस्मितान्यभवन्राजनपूजयांचक्रिरेतदा व्यसृजंश्चसुगंधीनिपुष्पवर्षा
णिहर्षिताः नानारूपाणिविबुधादेवतूर्याण्यवादयन् ८६ दिदृक्षवश्चाप्रतिमंद्वैरथंनरसिंहयोः देवदानवगंधर्वाः सर्वएवाव
तस्थिरे ८८ रथौतौतयोःश्वेतहयौदिव्यौयुक्तौमहात्मनोः यौतौकर्णार्जुनौराजन्प्रहृष्टौव्यवतिष्ठतां ८९ समागतालोकवी
राः शंखान्दध्मुःपृथक्पृथक् वासुदेवार्जुनौ

वीरौकर्णपाण्डवौचभारत ९० तयोःसुसंत्रासकरंयुद्धंसमभवत्तदा अन्योन्यस्पर्द्धिनोरुग्रंशक्रशंवरयोरिव ९१ तयोर्ध्वजौवी
तमलौस्मसुभातेरथेस्थितौ राहुकेतूयथाकाशेउदितौजगतःक्षये ९२ कर्णस्याशीविषनिभारत्नसारमयीदृढा पुरंदरध
नुःप्रख्याहस्तिकक्षाविराजते ९३ कपिश्रेष्ठस्तुपार्थस्यव्यादितास्यइवांतकः दंष्ट्राभिर्भीषयन्भातिदुर्निरीक्ष्योरविर्य
था ९४ युद्धाभिलाषुकोभूत्वाध्वजोगांडीवधन्वनः कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सस्थानाद्दुर्गवान्कपिः ९५ उत्पपातमहावे
गः कक्षामभ्याहनत्तदा नखैश्चदशनैश्चैवगरुडःपन्नगंयथा ९६ साकिंकिणीकाभरणाकालपा॥ ॥ ॥

शोपमायसी अभ्यद्रवत्सुसंरब्धाहस्तिकक्षाथतंकपिं ९७ तयोर्घोरतरेयुद्धेद्वैरथेद्यूतआहितंप्राकुर्वतांध्वजौयुद्धंपूर्वेपूर्वतरं
नरा हयाहया अत्रेषंस्पर्द्धमानाः परस्परं ९८ अविध्यत्पुंडरीकाक्षः शल्यनयनसायकैः शल्यश्चपुंडरीकाक्षंतथैवाभिस
मैक्षत ९९ तत्राजयदृष्टासुदेवःशल्यंनयनसायकैः कर्णश्चाप्यजयदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोधनंजयः १०० अथाब्रवीत्सूतपुत्रः
शल्यमाभाष्यसस्मितं यदिपार्थोरणेहन्यादद्यमामिहकर्हिचित् १ किंकरिष्यामिसंग्रामेशल्यस ॥ ॥ ॥ ॥

समेयोऽन्तं शल्यउवाच यदिकर्णरणेहन्यादद्यत्वांश्वेतवाहनः उभावेकरथेनाहंहन्यांमाधवपांडवौ २ संजयउवाच एवमेवतुगो
विंदमर्जुनः प्रत्यभाषत तंप्रहस्याब्रवीत्कृष्णः सत्यंपार्थमिदंवचः ३ पतेद्दिवाकरः स्थानात्क्षुभ्येदपिमहोदधिः शैत्यमग्निरियान्नत्वांह
न्यात्कर्णोधनंजय ४ यदित्वेतत्कथंचित्स्याल्लोकपर्यासनंभवेत् हन्यांकर्णंतथाशल्यंबाहुभ्यामेवसंयुगे ५ इतिकृष्णवचः श्रुत्वा
प्रहसन्कपिकेतनः अर्जुनः प्रत्युवाचेदंकृष्णमक्लिष्टकारिणं ६ ममैतावप्यपर्याप्तौकर्णशल्यौजनार्दन सपताकध्वजंकर्णंस
शल्यरथवाजिनं ७

सछत्रकवचंचैवसशक्तिशरकार्मुकं दृष्ट्वास्यंधराशोकस्मशीरेश्छिन्नमनेकधा ८ अंधेवसरथंसाश्वंसशक्तिकवचायुधं संचूर्णि
तमिवारोणपार्थेनरोत्तिनायथा ९ अथराधेयमार्यायागाविधव्यंसमुपस्थितं क्वंस्त्वेमद्यनिष्ठानितानिर्दृष्टानिमाधव ११ दृष्ट्वासि
कवमेधवविधवाः कर्णयोषितः नहिमेशाम्यतेमनुर्यदनेनपुराकृतं १२ कुन्तीसमागतादृष्ट्वापृष्टेनादीर्घदर्शिना असास्त
ध्यावहस्तनाक्षिपत्ताचपुनः पुनः १३ अथद्रष्टासि गोविंदकर्णमुन्मथितंमया वारणेनेवमत्तेनपुष्पितंजगतीरुहं १४ अ
घतामधुरावाचः श्रोतास्मिमधुसूदनदिष्ट्याजयसिवार्ष्णेयइतिकर्णेनिपातिते १५ अथाभिमन्युजननीपुत्रहृष्टः सांत्वयिष्यसि कुं
तींपितृष्वसारंचप्रहृष्टः सनजनार्दन १६ अथबाष्पमुखींकृष्णांसांत्वयिष्यसिमाधव वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजंचपांडवं
१७ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि क ७ ग ३६४ संजयउवाच ततोदेवनागासुरसिद्धयक्षैर्गंधर्वरक्षोप्सरसां चसंघैः ब्र
ह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टंबभौवियद्विस्मयनीयरूपं १ नानाघमानैर्निनदैर्मनोज्ञैर्वादित्रगीतस्तुतिनृत्यहासैः सर्वेंतरिक्षंददृ
शुर्मनुष्याः खस्थाश्चतद्विस्मयनीयरूपं २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क० टी०
१९१

द्विषतः शशक्रतुः ३ ६ एकोमुखौयोरथौरथिनौकर्णार्जुनौ एकौचतेनौरथौचेतित्रिविग्रहः ७ तमोनुदौसूर्यचंद्रौ अभिसर्त्तव्यंनापपातव्यमितितिनियमेन

ततः प्रहृष्टाः कुरुपांडुयोधावादित्रशंखस्वनसिंहनादैः विनादयंतोवसुधांदिशश्चस्वनेनसर्वान्द्विषतोनिजघ्नुः ३
नराश्वमातंगरथैः समाकुलंशरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहं अभीरुजुष्टंहतदेहसंकुलंरणाजिरंलोहितमाबभौतदा ४
बभूवयुद्धंकुरुपांडवानांयथासुराणामसुरैः सहाभवत् तथाप्रवृत्तेतुमुलेसुदारुणेधनंजयस्याधिरथेश्चसायकैः ५
दिशश्चसैन्यंचशितैरजिह्मगैः परस्परंप्रावृणुतांसुदंशितौ ततस्त्वदीयाश्चपरेचसायकैः कृतेंधकारेदहृशुर्नकिंचन
६ भयातुरावेकरथौसमाश्रयंस्ततोभवत्तद्भुतमेवसर्वतः ततोस्त्रमस्त्रेणपरस्परस्यतौविधूयवाताविवप्रा वेपश्चिमौ
७ घनांधकारेविततेतमोनुदौयथोदितौतद्वदतीवरेजतुः नचाभिसर्त्तव्यमितिप्रहर्षितौ परेत्वदीयाश्चतथावत
स्थिरे ८ महारथौतौपरिवार्यसर्वतः सुरासुराः शंबरवासवाविव मृदंगभेरीपणवानकस्वनैः ससिंहनादैर्नेदतुर्नरोत्त
मौ ९

राम०
१९२

प्रचोदिताः प्रेरिताः ९ ॥ ९ ॥ ॥ ॥

विसक्तः विमुक्ताः १३ पंचैवावशिष्टाइत्याह ततइति १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

महाहवेब्रवीत्तमर्ययोमसमीयतुमर्हइज्जंमाविवकर्णपांडवौ ततोमहास्त्राणिमहाधनुर्द्धरौविमुंचमानाविषुभिर्भयानकैः १२ न
राश्वनागान्नमिताल्लिजघ्नतुः परस्परंचापिमहारथौनृप ततोविसक्तुः पुनरर्द्दितानराननरोत्तमाभ्यांकुरुपांडवाश्रयाः १३
सनागपत्त्यश्वरथाद्दिशोरणतथायथासिंहहतावनौकसः ततस्तुदुर्योधनभोजसौबलाः कृपेणशारद्वतस्तुनासह १४
महारथाः पंचधनंजयाच्युतौशरैः शरीरार्त्तिकरैरताडयन् धनूंषितेषामिषुधीन्ध्वजान्हयान्रथांश्चसूतांश्चधनंजयः शा
रैः १५ समंप्रमथ्याशुपरान्समंततः शरोत्तमैर्द्वादशभिश्चसूतजं अथाभ्यधावंस्त्वरिताः शतंरथाः शतंगजाश्चार्जुन
मातताथिनः १६ शकास्तुषारायवनाश्चसादिनः सहैवकांबोजवरैर्जिघांसवः वरायुधान्पाणिगतैः शरैः सहक्षुरैर्न्यकृंतंत
त्वरणा शिरांसि १७ हयांश्चनागांश्चरथांश्चयुध्यतोधनंजयः शत्रुगणान्क्षितौक्षिपत् तमंतरिक्षेसुरतूर्यनिःस्वना
ः ससाधुवादाहृषितैः समीरिताः १८ निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः सुगंधिगंधाः पवनेरिताः शुभाः तदद्भुतंदेवमनुष्यसाक्षि
कंसमीक्ष्यभूतानिविसिस्मियुस्तदा १९ तवात्मजः सूतसुतश्चनव्यथांनविस्मयंजग्मतुरेकनिश्चयौ अथाब्रवीद्द्रोणसु
तस्तवात्मजंकरंकरेणप्रतिपीड्यसांत्वयन् २०

२८ निसर्गतर्हितिसहजमित्रत्वोपपादनं सान्त्वामीत्या प्रसन्नेरासार्धद्वानेन २९ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रसीदुर्योधनशाम्यपांडवैरलंविरोधेनविगर्हितविग्रहं हतोगुरुर्ब्रह्मसमोमहात्माविनष्टएवभीष्मप्रमुखामहारथाः २१ अहंतव
ध्येममचापिमातुलः प्रशाधिराज्यंसहपांडवैश्चिरं धनंजयः शाम्यतिवारितोमयाजनार्दनोनैवविरोधमिछति २२ युधिष्ठिरोभूत
हितेरतः सदाहृकोदरस्तद्वशगस्तथापरौ त्वयातुपार्थैश्चकृतेचसंधिके प्रजाः शिवंप्राप्नुयुरिछयातव २३ व्रजंतुशेषाः स्वपुराणि
बांधवानिवृत्तयुद्धाश्चभवंतुसैनिकाः नचेद्धवः श्वोप्यसिमेनराधिपक्षयंप्रयातासिहतोरिभिर्युधि २४ इदंचहष्टंजगतासह
त्वयाकृतंयदेकेनकिरीटिमालिना यथानकुर्याद्दलभिन्नचांतकोनचापिधाताभगवान्नयक्षराट् २५ अतोविभूयान्स
गुणोधनंजयोनचातिवर्तिष्यतिमेवचोखिलं तवानुयाचांचसदाकरिष्यति प्रसीदराजेंद्रशमंत्वमाप्नुहि २६ ममापिमानः प
रमः सदात्वयिब्रवीम्यतस्त्वांपरमाच्चसौहृदात् निवारयिष्याम्यचिरंकर्णमप्यहं यदाभवान्सप्रणयोभविष्यति २७ वदंतिमित्रं
सहजंविचक्षणास्तथैवसाम्नाचधनेनचार्जितं प्रतापतश्चापनतंचतुर्विधंनरास्तिसर्वंतवपांडवेषुवै २८ निसर्गतस्त्वंतववीरबां
धवाः पुनश्चसाम्नासमवाप्नुहिप्रभो त्वयिप्रसन्नेयदिमित्रतांगता हितंकृतंस्याज्जगतस्त्वयाचतत् २९ ॥ ॥

श्री३

सएवमुक्तः सुहृदा वचो हितं विचिंत्य निश्वस्य च दुर्मनाब्रवीत् यथा भवानाह सखे तथैव तन्ममापि विज्ञापयतो वचः शृणु ३० निहत्य दुःशास
नमुक्तवान्वचः प्रसह्य शार्दूलवदेष दुर्मतिः वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमं ३१ नचापि कर्णो प्रसहेद्रणेर्जुनं म
हागिरिं मेरुमिवाग्र्यमारुतः नवाश्वसिष्यंति पृथात्मजा अपि प्रसह्य वैरं च कुरुणां विचिंत्य ३२ नचापि कर्णो गुरुपुत्र संयुगादुपारमेत्यर्हसि वक्तु
मच्युतं श्रमेण युक्तो महताद्य फाल्गुनस्तमेष कर्णः प्रसभं हनिष्यति ३३ तमेवमुक्त्वाप्यनुनीय चासकृत्तवात्मजः स्वाननुशास्ति सैनिकान्
समाहिता निद्रवताहितान्मम स्वा बाणहस्ताः किमु जोषमासत ३४ इति महाभारते कर्णपर्वणि अश्वत्थामवाक्यं संजय उवाच ततो शं
खभेरीनिनदे समृद्धे समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ वैकर्तनः सूतपुत्रोर्जुनश्च दुर्मंत्रिते तव पुत्रस्य राजन् १ यथा गजौ हैमवतौ प्रभिन्नौ प्र
वृद्धदंतावि वचान्वितार्थे तथा समाजग्मतुरुग्रवीर्यौ धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ २ बलाहकेनेव महाबलाहको यदृच्छया वा गिरिणा यथा
गिरिः तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिःस्वनैः समीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ३ प्रवृद्धशृंगद्रुमवीरुदौषधी प्रवृद्धनानाविध [illegible] पर्वतौक
सौ यथाचलौ वा चलितौ महाबलौ तथा महास्त्रैरितरेतरं हतः ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क० टी०
१९३

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ ॥ ॥ ॥

ससंनिपातस्तुतयोर्महानभूत्सुरेशवैरोचनयोर्यथापुरा शरैर्विभिन्नांगनियंतृवाहयोः सदुःसहोन्यैः कटुशोणितोदकः ५
प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकछ्यो महाह्रदौ पक्षिगणैरिवावृतौ सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ यथा तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ६
उभौ महेंद्रस्य समानविक्रमावुभौ महेंद्रप्रतिमौ महारथौ महेंद्रवज्रप्रतिमैश्च सायकैर्महेंद्रवृत्राविव संप्रजघ्नतुः ७ सनागयत्स
श्वरथे उभे बले विचित्रवर्माभरणांबरायुधे चकंपतुर्विस्मयनीयरूपे वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ८ भुजाः सवस्त्रांगुलय
: समुच्छ्रिताः ससिंहनादैर्हृषितैर्दिदृक्षुभिः यदर्जुनो मत्त इव द्विपो द्विपं समभ्ययादाधिरथिं जिघांसया ९ उदक्रोशन्सोमका
स्तत्र पार्थं पुरः सरस्वार्जुन विध्य कर्णं छिंध्यस्य मूर्धानमलं चिरेण श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः १० तथास्माकं बहवस्त
त्र योधाः कर्णं तथा याहि याहीत्यवोचन् जह्यर्जुनं कर्ण शरैः पुनर्वनं यातु चिराय पार्थाः ११ ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थं महे
षुभिर्दशभिः प्रत्यविध्यत् तं चार्जुनं प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः कक्षांतरे दशभिः संप्रहस्य १२ ॥ ॥ ॥ ॥

सैः कुकी पैः २

राम०
१९३

१४ केनार्थस्थानार्थे नीडेषपक्षिगणाइवदेहेवाणालीयंतश्मर्थः १५ संधानवाणसंधान १६

परस्परंतौविशिखैः सपुंखैस्ततक्षतुः सूतपुत्रार्जुनश्च परस्परंतौविभिदुर्विमर्दैः सुभीममभ्यायपतुश्चहृष्टौ १३ ततोर्जु
नः प्रास्तजतुग्रधन्वाभुजाभुजंगोगरिंवंचानुमत्त नाराचनालीकवराहकर्णान्क्षुरांस्तथासांजलिकार्द्धचंद्रान् १४ तेसर्व
तः समकीर्यंतराजन्पार्थेषवः कर्णरथंविशंतः अवाङ्मुखाः पक्षिगणादिनांतेविशंतिकेतार्थमिवाशुवृक्षं १५ यानर्जु
नः सभ्रुकुटीकटाक्षंकर्णायराजन्नसृजज्जितारिः तान्सायकैर्ग्रसतेस्मसूतपुत्रः क्षिप्तान्क्षिप्तान्पांडवस्येषुसंधान् १६ ततो
स्त्रमाग्नेयममित्रसाधनंमुमोचकर्णायमहेंद्रसूनुः भूम्यंतरिक्षेचदिशोर्कमार्गंप्राहत्यदेहोस्यबभूवदीप्तः १७ योधाश्च
सर्वेज्वलितांबराश्चशंप्रदुद्रुवुस्तत्रविदग्धवस्त्राः शब्दश्च घोरोतिबभूवतत्रयथावनेवेणुवनस्य [illegible] दह्यतः १८ त
दृष्ट्वाक्ष्यकर्णोज्वलनास्त्रमुग्रंसवारुणंतत्प्रशमाथमास्त्रे समुत्ससर्जस्तसुतः प्रतापवान्सतेनवह्निंशमयांबभूव १९
वलाहकौघश्चदिशस्तरस्वीचकारसर्वास्तिमिरेणसंवृताः ततोधरित्रीधरतुल्यरोधसः समंततोवैपरिवार्यवारिणा २० तै
श्चातिवेगात्सतथाविधोपिनीतः शमंवह्निरतिप्रचंडः वलाहकैश्चैवदिगंतराणिव्याप्तानिसर्वाणिपयानभश्च २१

क०
१९४

तथा च सर्वास्तिमिरं रणे वै दिशो नभश्चैव ततान प्रदृश्यन्न किंचित् ऽथोपोवाहा स्त्रसंघांस्ततस्ताञ्चापमालिरणान ततः सकर्णात् २२ ततो
ऽप्यस्त्रं दर्शयित्वैव राज्ञः प्रादुश्चक्रे वज्रमतिप्रभावं गांडीवज्यां विनिःसृतां वाप्यनुमंत्र्य धनंजयः शत्रुभिरप्रधृष्टः २३ ततः क्षुरः प्रांजलिका
र्द्धचंद्रा नालीकनाराचवराहकर्णाः गांडीवतः प्रादुरासन्सुतीक्ष्णाः सहस्रशो वज्रसमानवेगाः २४ ते कर्णमासाद्य महाप्रभावाः सुते
जनागार्द्धयत्राः सुवेगाः गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि शरासने युगचक्रे ध्वजे च २५ निर्भिद्य तूर्णं विविशुः सुतीक्ष्णास्ताक्ष्र्यं त्रस्ता भूमिमिवो
रगास्ते शराचितांगो रुधिरार्द्रगात्रः कर्णस्तदा रोषविवृत्तनेत्रः २६ दृढज्यमानम्य समुद्रघोषं प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा महेंद्रशस्त्रा
भिमुखान्विमुक्तान्छित्वा कर्णः पांडवस्येषुसंघान् २७ तस्यास्त्रमस्त्रेण निहत्य सोथ जघान संख्ये रथनागपत्तीन् अमृष्यमाणश्च म
हेंद्रकर्म महाहवे रणे भार्गवास्त्रमत्तापात् २८ पांचालानां प्रवरांश्चापि योधान्क्रोधाविष्टः सूतपुत्रस्तरस्वी वीरोर्विव्याध आहवे सुप्रयुक्तैः
शिलाशितै रुक्मपुंखैः प्रगल्भ २९ ततः पांचालाः सोमकाश्चापि राजन्कर्णेनाजौ पीड्यमानाः शरौघैः क्रोधाविष्टा विव्यधुस्तं समंतात्ती
क्ष्णैर्बाणैः सूतपुत्रं समेताः ३० तांस्तु सूतपुत्रो निजघान बाणैः पांचालानां रथनागाश्वसंघान् अभ्यर्दयद्बाणगणैः प्रसह्य विव्याध हर्षात्स
गरे सूतपुत्रः ३१ ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनंतः क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा महावने भीमबलेन तद्व
त् ३२ पांचालानां प्रवरांस्तान्निहत्य प्रसह्य योधानखिलान दीनः ततः स राजन्विरराज कर्णो यथांबरे भास्कर उग्र॥ ॥ ॥ ॥

क०
१९४

रश्मिः ३३ कर्णास्त्वमत्वानुजयंत्वदीयायरामुदंसिंहनादांश्चचक्रुः सैवंस्वमन्यंतमृशाहतोचकर्णोनकृष्णाविनिकोरवेद ३४ न त्वाहृदं
प्रेक्ष्यमहारथस्यकर्णस्यवीर्यंचपरेरसंख्ये दृष्ट्वाचकर्णेनधनंजयस्त्वतयाजिमध्येनिहतंततरस्त्वं ३५ ततस्त्वमर्षीक्रोधसंदीप्तनेत्रोवातात्म
जः पाणिनापाणिमाकृत भीमोब्रवीदर्जुनंसत्वसंधममर्षितोनिःश्वसन्जातमन्युः ३६ कथंनुपापोपमपेतधर्मः सूतात्मजः समरेघपस्त
त्वपांचालानांयोधमुख्याननेकान्निजघ्निवान्स्तवजिष्णोसमक्षं ३७ पूर्वंदेवैरजितःकालकेयैः साक्षात्स्थाणोर्बाहुसंस्पर्शमेत्य कथंनुत्वा
सूतपुत्रःकिरीटिन्नेषुभिर्दशभिः प्रागविध्यत ३८ त्वयाक्षिप्तांश्चाग्रसद्वाणसंघानाश्चर्यमेतत्प्रतिभातिमेद्य कृष्णापरिक्लेशम
नुस्मरत्वंयथाब्रवीत्षंढतिलांश्चवाचः ३९ रूक्षाः सुतीक्ष्णाश्चहिपापबुद्धिः सूतात्मजोपत्रगतभीर्दुरात्मा संस्मृत्यसर्वंतद्विहाघपापंजि
ह्याशुकर्णंयुधिसव्यसाचिन् ४० कस्मादुपेक्षांकुरुषेकिरीटिन्उपेक्षितुंनायमिहाद्यकालः ययाधृत्यासर्वभूतान्यजैषीर्ग्रासंददत्खांड
वेपावकाय ४१ तयाधृत्यासूतपुत्रंजहित्वंअहंचैनंगदयायोथपिष्ये अथाब्रवीद्वासुदेवोपिपार्थंदृष्ट्वारथेषून्प्रतिहन्यमानान् ४२
अमीमृदन्सर्वथातेद्यकर्णो ह्यस्त्रैरस्त्राणिकिमिदंभोकिरीटिन् सवीरकिंमुह्यसिनावधीर्वंदस्येतेकुरवः संप्रहृष्टाः ४३ कर्णपुरस्कृत्य
विदुर्हिसर्वेतवास्त्राणिविनिपात्यमानं स्वं १

मान १

क०
१९५

आत्मनोनरस्यवात्नाराय   ाख्यस्यचइहमेमैप्रयोजनंमूभारावतरणंविदित्वास्मृता ४८ ४९ ५०

यथाहत्वानिहतंतामसारल्पुंगंयुगेराक्षसाश्चापिघोराः दंभोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषुतथाधुनाज्ञाहिकरोत्वमद्य ४४ अनेनचास्य
क्षुरेनेमिनाघर्षेच्छिंधिमूर्द्धानमरेः प्रसह्य। मयाविसृष्टेनसुदर्शनेनवक्त्रेराशक्तोनमु चेरिवारेः ४५ किरातरूपीभगवान्सुधन्वा
त्वयामहात्मापरितोषितोभूत् नोत्वंपुनर्वीरधनंजयत्वंगृहीत्वामहानुवंधंजहिसत्तपुत्रं ४६ ततोमहीसागरमेखलांत्वसपत्नांनागा
मवतींसमृद्धां प्रयच्छराज्ञेनिहतारिसंघांयशश्चपार्थातुलमाप्नुहित्वं सरखमुक्तोतिवलोमहात्माचकारवुद्धिंहिवधायसौतेः
सचोदितोभीमजनार्दनाभ्यांस्मृत्वातथात्मानमवेक्ष्यसर्वं इहात्मनश्चागमनेविदित्वाप्रयोजनंकेशवमित्युवाच ४८ प्रा
दुष्कृतोऽस्मिअमहास्त्रमुग्रंशिवायलोकस्यवधायसौतेः नत्वमनुज्ञोनातुभवान्सुरश्चअद्याभवोवेदविदश्चसर्वे ४९ इत्युच्य
देवसतुसव्यसाचीनमस्कृत्वाजलरोसोमितात्मा। तदुत्तमब्राह्मममत्यमस्त्रंप्रादुश्चकेमनसापद्वितेयं ५० ततस्मेहत्वा
विराजकर्णसुतानाशरान्मघवंवासुधाराः समीक्ष्यकर्णोनकिरीटिनस्तत्तथाजिमध्येनिहतंतनरस्तं ५१ ॥ ॥

राम०
१९५

ततोमर्षीबलवान्क्रोधदीप्तोभीमोब्रवीदर्जुनंसत्यसंधं ननुत्वाउद्वेदितारंमहात्मन्ब्राह्मंविधेयंपरमंजनास्तत् ५२ तस्मादस्त्रंयोजयसव्य
साचिन्नितिस्मोक्तोयोजयत्सव्यसाची ततो दिशःप्रदिशश्चापिसर्वाःसमावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ५३ गांडीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रैर्दिवाक
रांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः स्पष्टास्तुबाणाभरतर्षभेणशतंशतानीवसुवर्णपुंखाः ५४ प्राच्छादयत्कर्णरथंक्षणेनयुगांतवह्न्यर्ककरप्रकाशाः
ततस्तुशूलानिपरश्वधानिचक्राणिनाराचशतानिचैव ५५ निश्चक्रमुर्घोरतराणियोधास्ततोन्यहन्यंतसमंततोपि छिन्नंशिरःकस्यचिदाजि
स५ मध्येपपाततेयोधवरस्यकायात् ५६ भयेनसोप्याशुपपातभूमावन्यःप्रनष्टःपतितंविलोक्य अन्यस्यसासिर्निपपातकृत्तोयोधस्यबाहुःकरिह
स्ततुल्यः ५७ अन्यस्यसव्यःसहवर्मणाचक्षुरप्रकृत्तःपतितोधरण्यां एवंसमस्तानपियोधमुख्यान्विध्वंसयामासकिरीटमाली ५८
शरैःशरीरांतकरैःसुघोरैर्दौर्योधनंसैन्यमशेषमेव वैकर्तनेनापितथाजिमध्येसहस्रशोबाणगणाविसृष्टाः ५९ तेघोषिणःपांडव
मभ्युपेयुःपर्जन्यमुक्ताइववारिधाराः ततःसकृष्णंचकिरीटिनंचवृकोदरंचाप्रतिमप्रभावः ६० त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलोनिहत्यननादघो
रंमहतास्वरेण सकर्णबाणाभिहतःकिरीटीभीमंतथाप्रेक्ष्यजनार्दनंच ६१ अमृष्यमाणःपुनरेवपार्थःशरान्पृषत्कांश्चसमुद्ववर्ह
ःसकेतुमेकेनघोरेणविद्ध्वाशल्यंचतुर्भिस्त्रिभिरेवकर्णं ६२ पुनश्चकर्णंत्रिभिरष्टभिश्चद्वाभ्यांचतुर्भिर्दशभिश्चविद्ध्वा ततःसमुत्कैर्दश
भिर्जघानसभापतिंकांचनवर्मनद्धं ६३

क०
१२६

सराजपुत्रोविशिराविबाहुर्विवाजिसूतोविधनुर्विकेतुः हतोरथाग्रादपतत्सकृगाः परश्वधैः शालइवाविकृत्तः ६४ पुनश्चकर्णस्त्रिभिरष्टभिश्चद्वा
भ्यांचतुर्भिर्दशभिश्चविध्वा चतुःशतान्द्विरदान्सायुधांश्च हत्वारथानष्टशतानजघान ६५ सहस्रशोश्वांश्चपुनः ससादीनष्टौसहस्राणिचपत्ति
वीरान् कर्णोससूतंसरथंसकेतुमदृश्यमंजोगतिभिःप्रचक्रे ६६ अथाक्रोशनकुरवोवध्यमानाधनंजयेनाधिरथिंसमंतात् मुंचाभिविध्यार्जुन
मास्मुकर्णबाणैः पुराहंतिकुरून्समग्रान् ६७ सचोदितः सर्वयत्नेनकर्णोमुमोचबाणान्सुबहूनभीक्ष्णं तेपांडुपांचालगणान्निजघ्नुर्मर्मच्छिदः
शोणितपाःसुदिग्धाः तावुत्तमौसर्वधनुर्द्धराणांमहाबलौसर्वसपत्नसाहौ ६९ निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रमन्योन्यमप्यस्त्रविदौमहास्त्रैः
अथोपयातस्त्वरितोदिदृक्षुर्मंत्रौषधीभिर्निरुजोविशल्यः ७० कृतःसुहृद्भिर्भिषजांवरिष्ठैर्युधिष्ठिरस्तत्रसुवर्णवर्मा तथोपयातंयुधिधर्म
राजंदृष्ट्वामुदासर्वभूतान्यनंदन् ७२ राहोर्विमुक्तंविमलंसमग्रंचंद्रंयथैवाभ्युदितंतथैव दृष्ट्वातुमुख्यावथयुध्यमानौदिदृक्षवःशूरवरावरि
घ्नौ ७३

राम०
१२६

कर्णंचपार्थंचविलोकयंतः खस्थामहीस्थाश्चजनावतस्थुः सकार्मुकज्यातलसंनिपातः सुमुक्तवाणास्तुमुलोवभूव ७४ घ्नंतास्तथान्योन्य
मिषुप्रवेकैर्धनंजयस्याधिरथेश्चतत्र ततोधनुर्ज्यासहसातिकृष्टासुघोषमछिद्यतपांडवस्य ७५ तस्मिन्क्षणेपांडवंसूतपुत्रः समाचिनोत्
क्षुद्रकाणांशतेन निर्मुक्तसर्पप्रतिमैरभीक्ष्णंतैलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ७६ षष्ट्याविभेदाशुचवासुदेवमनंतरं फाल्गुनमष्टभिश्च सूर्यात्म
जोमर्मसुनिर्विभिद्यमरुत्सुतंचाप्युतशः शराग्रैः ७७ कृष्णंचपार्थंचतथाध्वजंचपार्थानुजान्सोमकान्पातयंश्च प्राच्छादयत्सोविशिखैः प्र
षत्कैर्जीमूतसंघानभसीवसूर्यं ७८ आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकैर्व्यष्टंभयत्सूतपुत्रः कृतास्त्रः तैरस्यमस्तैर्विनिहत्यसर्वान्जघानतेषांरथवा
जिनागान् ७९ तथातुसैन्यप्रवरांश्चराजन्नभ्यर्दयन्मार्गणैःसूतपुत्रः तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुः कर्णेषुभिर्भिन्नतलैस्वनंतः ८० सिं
हेनक्रुद्धेनयथाश्चयूथ्यामहाबलाभीमबलेनतद्वत् पुनश्चपांचालवरास्तथान्येतथैवकर्णधनंजयाभ्यां प्रस्कंदतोबलिनासाधुमुक्तैः क
र्णेनवाणैर्निहताः प्रसह्य ८३

क०
१९७

स्तोलेसेनेनपातालंगंगायास्तलंप्राप्यनरभिधातेनपरास्तनाइसर्थः २१ २२

जयंमत्वाविपुलंवैत्वदीयास्तलान्विजघ्नुःसिंहनादांश्चनेदुःसर्वेसमन्ततवशंकृतौनौकर्णेनकृष्णाविनितेविनेदुः २४ ततोधनुर्ज्या
मवनम्यशीघ्रंशरानस्तानाधिरथेर्विधम्य सुसंरब्धः कर्णपार्श्वस्तांगोरणेपार्थःकौरवान्प्रत्यगृह्णात २५ ज्यांचानुमृज्याप्यह
नत्तलत्रेवाणांधकारंसहसाचचक्रे कर्णंचशल्यंचकुरूंश्चसर्वान्बाणैरविध्यत्प्रसभंकिरीटी २६ नपक्षिणःसंपतंत्यंतरिक्षेतदा
महास्त्रेणकृतांधकारे वायुर्विपन्नंह्यभीरितोऽन्तरसंघातरुवाहदिव्यःसुरभिर्जलार्द्रौ २७ शल्यंचपार्थोदशभिःपृषत्कैर्भृशंत
नुत्रंप्रहसन्नविध्यत् ततःकर्णंद्वादशभिःसुमुक्तैर्विध्वापुनःसप्तभिरभ्यविध्यत् २८ सपार्थवाणासनवेगमुक्तैर्दृढाहतः
पत्रिभिरुग्रवेगैः विभिन्नगात्रःक्षतजोक्षितांगःकर्णोबभौरुद्रइवाततेषुः २९ मक्रीडमानोथश्मशानमध्येरौद्रेमुहूर्तेरु
धिराद्रगात्रः ततस्त्रिभिस्तंत्रिदशाधिपोपमंशरैर्विभेदाधिरथिर्धनंजयं ३० शरांश्चपंचज्वलितानिवोरगान्प्रवेशयामास
जिघांसयाच्युतं तेवर्मभित्वापुरुषोत्तमस्यसुवर्णचित्रान्यपतन्सुमुक्ताः ३१ वेगेनगामाविविशुःसुवेगाःस्नात्वाचकर्णाहि
मुखाःप्रतीपुः तानंपंचभल्लैर्दशभिःसुमुक्तैस्त्रिधात्रिधैकैकमथोचकर्त ३२

एम०
१९७

तक्षकपुत्रपक्षाइतितेनसर्पबाणाः कक्षसेनप्रयुक्ताः ९९ अध्यायः ततः प्रयाता १ १

सं २

धनंजयस्तेन्यपतन्पृथिव्यांमहाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः ततः प्रजज्वालकिरीटमालीक्रोधेनकक्षंप्रदहन्निवाग्निः ९३ तथापिवि
तुन्नागमवेक्ष्य [illegible] सर्पेषुभिः कर्णभुजप्रसृष्टैः सकर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः शरैः शरीरांतकरैर्ज्वलद्भिः ९४ मर्मस्वविध्यत्सव
चाल्तुः स्त्वाद्विवाद्वानिष्ठतधैर्यबुद्धिः ९५ ततः शरौघैः प्रदिशोदिशश्चरवेः प्रभाः कर्णरथश्वराजन् अदृश्यमासीत्कुपितेधनंज
येतुषारनीहारवृतंनभोयथा ९६ सचक्ररक्षानथपादरक्षान्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्चसर्वान् दुर्योधनेनानुमतानरिघ्नः समुद्धृता
न्सुरथ्यान्सारभृतान् द्विसाहस्रान्समरेसव्यसाचीकुरुप्रवीरानृषभः कुरूणां क्षणेनसर्वान्सरथाश्वसूतान्निनायराजन् क्षयमे
कवीरः ९७ ततोपलायंतविहायकर्णंतवात्मजाः कुरवोयेचशिष्टाः हतानवाकीर्यशरक्षतांश्चलालप्यमानांस्तनयान्पि
तृंश्च ९८ ससर्वतःप्रेक्ष्यदिशोविशून्याभयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनाः नविव्यथेभारततत्रकर्णः प्रहृष्टएवार्जुनमभ्यधा
वत् ९९ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि संजयउवाच ततःप्रयातोः शरपातमात्रमवस्थिताः कुरवोभिन्नसेनाः विद्युत्प्रका
शंदहृशुः समंताद्धनंजयास्त्रंसमुदीर्यमाणं १ तदर्जुनास्त्रंग्रसतिस्मकर्णोवियत्गतंघोरतरैः शरैस्तत् क्रुद्धेनपार्थेनभृशाभिसृष्टं
वधायकर्णस्यमहाविमर्दे २

क० १९८

उदीर्यमाणास्मकुरूर्दहंतःसुवर्णपुंखैर्विशिखैर्महामर्दे कर्णास्त्वमोघेषसनंदृढज्यंविस्फारीपत्ताविसृजंछरोघान् ३ रामादुपात्तेनमहामहिम्ना
त्याथर्वणेनारिविनाशनेन नरस्त्वर्जुनास्त्रंव्यधमद्दहंतंकर्णस्तुवाणैर्निशितैर्महात्मा ४ ततोविमर्दःसुमहानबभूवतत्रार्जुनस्याधिरथेश्वरा
जन् अन्योन्यमासादयतोःपृषत्कैर्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ५ ततोस्त्रसंपातसमावृतंतत्तदाबभूवराजन्तुमुलंस्मसर्वतः तत्कर्णपार्थौ
शरवृष्टिसंघैर्निरंतरंचक्रतुरंबरंतदा ६ ततोजालंबाणमयंमहांतंसर्वेव्यपश्यत्कुरवःसोमकाश्च नान्यच्चभूतंददृशुस्तदानेवाणांधकारेतुमुलेथ
किंचित् ७ तौसंदधानावनिशंचराजन्समस्यंतौचापिशराननेकान् संदर्शयेतांयुधिमार्गान्विचित्रान्धनुर्धरौतौविविधैःकृतास्त्रैः ८ तयोरे
वंयुध्यतोराजिमध्येसूतात्मजोभूदधिकःकदाचित् पार्थःकदाचित्त्वधिकःकिरीटीवीर्यास्त्रमायाबलपौरुषेण ९ दृष्ट्वातयोस्तंयुधिसंप्रहा
रंपरस्परस्यांतरमीक्षमाणयोः घोरंतयोर्दुर्विषहंरणेन्येयोधाःसर्वेविस्मयमभ्यगच्छन् १० ततोभूतान्यंतरिक्षस्थितानितौकर्णपार्थौप्रश
शंसुर्नरेंद्र भोकर्णसाध्वर्जुनसाध्विति वियत्सुवाणीश्रूयतेसर्वतोपि ११ तस्मिन्विमर्देरथवाजिनागैस्तदाभिघातैर्दलितेभूतलेच ततस्तुपा
तालतलेशयानोनागोश्वसेनःकृतवैरोर्जुनेन १२ राजंस्तदाखांडवदाहमुक्तोविवेशकोपाद्वसुधातलंयः अथोर्ध्वपातोर्ध्वगतिर्जवेनस
दृश्यकर्णार्जुनयोर्विमर्दे १३ अयंहिकालोस्यदुरात्मनोवैपार्थस्यवैरप्रतिपातनाय संचिंत्यतूणींप्रविवेशचैवकर्णस्यराजन्नुशररूपधारी १४ राम०
ततोस्त्रसंपातसमाकुलंतत्तदाबभूवजालं

१९८

विततंस्तुजालं ततः कर्णपार्थौ शरसंघट्टितैभिर्निरंतरं व्यक्ततुरंवरं तदा १५ तद्वाणजालैकमयं महांतं सर्वेत्रसन्नकुरवः सोमकाश्च नान्यत्प्रकिं
चिद्ददृशुः संपतद्देवाणांधकारं तुमलं तिमात्रं १६ ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्द्धरौ त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धश्रममुपागतौ समुद्वीक्ष्य
माणौ सिक्तौ चंदनवारिणा १७ सवालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणैः शक्रसूर्यकराभ्यां प्रमार्जितमुखावुभौ १८ कर्णोथपार्थं न विशेष
यद्यदा रणे शरैश्च पार्थेन शराभितप्तः ततस्तु वीरः शरविक्षतांगो रथे मनो स्वैक शयस्ततस्य १९ ततो रिपुघ्नं समधत्त कर्णः सुसंचितं सर्पमुखं ज्व
लंतं रौद्रं शरं संनतमुग्रधौतं पार्थार्थमत्यर्थचिराभिगुप्तं २० सदार्चितं चंदनचूर्णशायितं सुवर्णनालीशयनं महाविषं आकर्णपूर्णं च विकृष्य क
र्णः पार्थोन्मुखः संदधे चोत्तमौजाः २१ प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं शिरो जिहीर्षुर्युधि सव्यसाचिनः ततः प्रजज्वाल दिशो न भश्च उल्काश्च घो
राः शतशः प्रपेतुः तस्मिंस्तु नागे धनुषि प्रयुक्ते हाहाकृता लोकपालाः सशक्राः न चार्पितं बुबुधे सूतपुत्रो वाणं प्रविष्टं योगबलेन नागं
२२ दशशततनयेनाहितं रूपवाणं प्रविष्टं निहतजननिसुतो मेलत्तगात्रावभूव जलजकुसुमयोनिः श्रेष्ठभोगाजितात्मा त्रिदशपतिमवोच
त्समाव्यथिष्ठाजेयश्रीः २३ ततोब्रवीन्मद्रराजो महात्मा दृष्ट्वा कर्णं प्रहितं षुतमुग्रं न कर्ण ग्रीवामिषुरेष लप्स्यते समीक्ष्य संधत्स्व शिरं शिरो
घ्नं २४ अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रो मद्राधिपं सूतपुत्रस्तरस्वी न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो न मादृशा जिह्मयुद्धा भवंति इतीदमुक्त्वा विससर्ज तं
शरं प्रयत्नेनाव्दयगणाभिपूजितं २५ हतोसि वै फाल्गुन इत्युवाच ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्वरन्नराजन्विजयार्थमुद्यतः समायकः करोभुजप्रसृष्टोद्दुताशनार्कप्रतिमः सुघोरः २६ गुणाच्युतः कर्णधनुः प्रमुक्तो वियद्गतः
प्राज्व लंदंतरिक्षे तंप्रेक्ष्यदीप्तंयुधिमाधवस्तत्वरान्वितः सत्वरयैवलीलया २७ यदाविनिष्प्रिष्परथोत्तमस्तः माविशय्यस्थिवीकिं
चिद्वक्षितिंगताजानुभिस्तथवाहाहेमछत्राश्चंद्रमरीचिवर्णाः २८ संधीपमानंभुजंगदृष्टाकर्णेनमाधवः आक्रमतस्पंदनपद्भ्यांव
लेनवलिनांवरः अवगाढेरथेभूमौजानुभ्यामगमन्हयाः तेतांतरिक्षेसुमहांश्चिनादः संपूजनार्थंमधुसूदनस्य दिव्याश्चवाचः सह
सावभूवुर्दिव्यानिपुष्पाण्यथसिंहनादाः २९ ॥ श्रीकृष्णायनमः ॥ ॥ श्रीकृष्णायनमः ॥ ॥ श्रीसीतायनमः ॥ ॥

अथेतिमध्ये: सकाशात्व्यालास्त्रसर्गेणोत्तमयत्नदत्तमन्त्रमुक्तेन: अपुक्तेनशरेणोत्तमांगभूषणंप्रजहारेतिद्वयो: संबंध: ३१ ३१ ३९

तस्मिंस्तथावैधरणीनिमग्नेरथेप्रयत्नान्मधुसूदनस्य ततः शरैःसोभ्यहनत्किरीटंतस्यैवइन्द्रदत्तंसुदृढंचधीमतः अथार्ज्जुनस्यो
त्तमगात्रभूषणंधरणीवियद्द्योःसलिलेषुविश्रुतं ३० व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्त्रिभिः शरैस्तथामूर्ध्नः प्रजहारसूतजः दिवाकरेंदुज्व
लनप्रभत्विषंसुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितं ३१ पुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतः स्वयंकृतंयद्विभुनास्वयंभुवा महार्हरूपंद्विषतांभयंकरंवि
भर्तुरत्यर्थसुखंसुगंधिनं ३२ जिघांसतेदेवरिपून्सुरेश्वरः स्वयंददौयत्सुमनाःकिरीटिने हरांबुपाखंडलवित्तगोप्तृभिः पिनाक (८५
पाशाशनिसायकोत्तमैः ३३ सुरोत्तमैरप्यविषह्यमर्दितुंप्रसह्यनागेनजहारयद्वृषः स तद्दृष्टभावोवितथप्रतिज्ञः किरीटमस्यमु
त्तमंअर्ज्जुनस्य ३४ नागोमहार्हंतपनीयचित्रंपार्थोत्तमांगात्प्रहरंस्तरस्वी तद्धेमजालावततंसुघोषंजाज्वल्यमानंनिपपातभूमौ
३५ तदुत्तमेषून्मथितंविषाग्निनाप्रदीप्तमर्चिष्मदृशांक्षितेःप्रियं पपातपार्थस्यकिरीटमुत्तमंदिवाकरोस्तादिवरक्तमंडलः
३६ सबैवकिरीटंबहुरत्नभूषितंजहारनागोर्ज्जुनमूर्ध्नतोबलात् गिरेः सुजातांकुरपुष्पितद्रुमंमहेन्द्रवज्रःशिखरोत्तमंयथा ३७
महीवियद्द्योःसलिलंचवायुनाप्रसह्यमुग्रंविनिचूर्णितंयथा अतीवशब्दोभुवनेषुवैतदाजनाव्यथवस्यन्व्यथिताश्चचस्खलुः
३८ विनाकिरीटंशुशुभेसपार्थः श्यामोयुवानीलइवोच्चशृंगः ततः समुद्ग्रथ्यसितेनवाससास्वमूर्धजानव्यथितस्तदार्ज्जुनः ३९

क० गोकर्णमुकुटंजहारेत्यन्वयः अर्जुनस्यमुकुटहरणमपिमहत्कर्मेतिसत्त्वयन्मुकुटंविशिनष्टि गविवक्षुषिकर्णीयस्याः सावक्षुः श्रवाः सर्पिणी अर्जुनेनखांडवेनि
हतासतीरुहतिमित्तंभूतात्तस्यमुकुटमेवजहारहृतवतीनतुशिरः कथंहतायाहननिमित्तत्वमतआहमुखीकृतेनरघुणा गोपुत्रसंप्रेषिता संधिरविवक्षित
१०० त्वान्नभवति गोभ्यंनपुत्रजीवनकरंयस्याःसामुमुखी साहिपुत्रंनिगीर्यदह्यमानातत्खांडवादुत्पतंतीपिशिरोरदेशेअर्जुनेनछिन्नासती स्वयमनापुत्रंचरक्षितव
तीसारिपर्वैरपुपात्याय तेकृतेनस्वयंनिमित्तेनपुत्रेणाश्रितेनरघुणारघुभावंगतेन आत्मीयेपुत्रनामासीतिस्मृतेरिषाकारपुत्ररूपेणसंपन्नासती गोमन्तः २

विभासितः सूर्यमरीचिनाहृतंशिरोरगतेनेनोदयपर्वतोयथा गोकर्णमुमुखीकृतेनरघुणागोपुत्रसंप्रेषितागोश्रहान्मजभूष
णंसुविहितंसुव्यक्तगोसुप्रभं हस्वागोगतकंजहारमुकुटंगोशहृगोपूरिवैगोकर्णासनमर्दनश्चनययावप्राप्यनत्सोर्वशे ५० ॥

शिमतः केस्यपुत्रेणाकर्णेनप्रेषिता रघुणेतीत्यंभावेतृतीया गोपुत्रमितिमत्तानुकोपन्नत्वार्थः किंकृत्वामुकुटंजहारेत्यत आह सुव्यक्तगोसुप्रभंगोगतकंदृष्ट्वासु
व्यक्ताः अतिशयेनाविर्भूताः गावोरश्मयस्तेजश्चनियावत् सुव्यक्तैर्गोभिरसुभिश्चप्रकर्षेणभासमानंनिरतिशयतेजोबलमर्जुनंगोगतकंगोशब्देनरूपर एम०
श्मीनांप्रेरुपोलक्ष्यते तत्रगतंविद्यमानंकंशिरोयस्यतं अर्जुनस्यग्रीवाहृशंकर्णेनलक्ष्मीकृतंविज्ञायभगवतासमीरणात्मजेनपुत्रानुभ्याम ५० ।।। १००

वंनीगमितेषुरश्मिभिः सममतत्रैदेशेअर्ज्जुनस्यशिरोदृष्ट्वापिंगतिशयात्त्वयंनीचीभवितुमशक्तासतीतद्देशस्थमुकुटंजहारेत्यर्थः गोशद्दा
त्मजभूषणंसंनिहितमिति गोः पृथिवीतयाशब्द्यतइतिगोशब्दाद्दिति: इयंवात्रअदितिरितिपृथिव्याअदितेर्निर्देशात् तस्यांअत्मजेरसमभूष
णांसुविहितंवधसेतिसंबंधः तथाचात्रैवोक्तं पुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतः स्वयंकृतेयद्द्विषिनास्वयंभुवेति कीदृशंमुकुटंवैनिष्ककृतंप्रमितंदृवा गोशब्दैग
परिगिभिरश्मिभिः शश्लोजेरश्मिमानितिकथ्यतइतिसूर्यः तस्यैवभुवनगं भव्यापिनोगावः किरणाः तैः भुवनंपूरयितुंशीलमस्यतत्तथा सूर्य
समप्रभमित्यर्थः ननुचतेनाधिष्ठितोवारणः पुनरस्यार्ज्जुनंकुतोनहतवानित्यतआह गोकर्णासनमर्हतश्चनपपावप्राप्यमस्तोर्वशमिति गोक
र्णासर्पपुनरर्ज्जुनंहंतुरुदधृतंत अत्रसेनेनवाराक्षेपेणामर्द्दयितस्यः सत्तथाभूतोअर्ज्जुनश्चतमेवसर्पमनवाप्यमस्तोर्वशंनयोसर्पस्यपुनराग
मनंवधश्चात्रैवकीर्त्यतेसप्तर्द्धिः टिपण ४० समायकःकर्णभुजप्रसर्पिणाकृताशनार्कप्रतिमोमहाहिः महोरगःहातेवैरार्ज्जुनेनकिरीटमाहत्य
ततोव्यतीयात् तंचापिदृष्ट्वातपनीयचित्रंकिरीटमाकृष्यतदर्ज्जुनस्य ४१ इषेधगंतुंपुनरेवतूर्णंदृष्ट्वाकर्णेनततोब्रवीत् मुक्तस्त्वयाहं
समीक्ष्यकर्णमिशिरोहरनयत्नुमयार्ज्जुनस्य ४२

क० २०१

५० कर्णेनवाक्यंउक्तः सनत्तद्वाक्यमसहन् असहमानः स्वयंमायादितुत्तेरगान्वयः ५४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रउ२

समीक्ष्यमांमुंचशरोत्वमाशुहंतास्मिशत्रुंतवचात्मनश्च सएवमुक्तोयुधिसूतपुत्रस्तमब्रवीत्कोभवानुग्ररूपः नागउवाच नागोस्मिस्पेतः
कृतवैरोर्जुनेनमातापुरासुसंततीनभसस्तात मोचायतीमसुभयाद्विपन्नमनेननीतापितृवेश्मनि ५३ नागोब्रवीद्धिदृष्टिकृतागसंमांपार्थेनमा
तृवधजातवैरं यदिस्वयंवज्रधरोस्यगोप्तातथापियातापितृराजवेश्मनि ५४ कर्णउवाच ननागकर्णोद्यरणेपरस्यबलंसमास्थायजयंवुभूषे
त् नसंदध्याद्धिः शरांश्चैवनागयद्यर्जुनानांशतमेवहन्यां ५५ अंतेपदत्रापिनवेजिमेभवान्भोनागकृत्तस्यसमक्षमेवा श्रीशेषहर्तुंयुधिपा
उवाचाहं नास्मिपुष्टोहिस्वविक्रमेरण नागउवाच एतद्दृष्टंजानंतामेतत्पर्यंतं किंवैकृतापार्थवधेप्रतिज्ञा जिह्वाहर्रशुद्धगतंममेरस्मव
त्रितेशरोभेनषुत्वयातः कर्णउवाचमित्रार्थेनेतन्ममजानंतोयियन्नः शरीरेपदिवापिकार्यंहंतायदित्वंररणमूर्ध्निपार्थं किंवाभिवि
क्षोस्म्यहंकौरवेंद्रैः नागउवाच सत्कृत्यैवतुवेकर्णसंधत्स्वमहाबल अहमेवहनिष्यामिपार्थमेनेनशंसयः तमाहकर्णः पुनरेवनागं
नशक्तिमध्येरविसनुसत्तमः व्यालास्वसर्गेनमयत्नमनुभिर्हंतास्मिपार्थंसुसुखीव्रजेत्वं ५६ इत्येवमुक्तोयुधिनागराजः कर्णेनरो।
षात्सहस्तस्यवाक्यं स्वयंप्रायात्पार्थवधायराजनकृत्वास्वरूपंविजिघांसुरुग्रः ५७ ततः कृष्णः पार्थमुवाचसंख्येमहोरगंकृतवै
रंजहितं सएवमुक्तोमधुसूदनेनगांडीवधन्वारिपुवीर्यसाहः उवाचकोह्येषममाद्यनागः स्वयंयआयाद्गरुडस्यवक्त्रं ५८ कृष्णउ
वाच योसौत्वयाखांडवेचित्रभानुंसंतर्पयानेनधनुर्द्धरेण ५९ वियद्गतोजननीगुप्तदेहोमत्वैकरूपंनिहतास्यमाता सएषतद्वैरमनुस्म

(उ५

राम० २०१

महोल्कामितिपार्थेरवेसम्ध्यास्तमयोऽभ्यं ५५ गतेगमिते विमुक्समर्थः बर्हिणाबर्हाश्ववाजाः पक्षाः संज्वातानिघोतैर्वर्हिणावर्हवाजितैः ६२

नभश्च्युतांप्रज्वलितामिवोल्कांपश्येनमायांतममित्रसाह संजयउवाच ततः सजिष्णुः परिवृत्तरोषाच्चिच्छेदषड्भिर्निशितैःसुधा
रैः ५५ नागंविपक्षेर्यगिवात्यंततंसंच्छिन्नगात्रोनिपपातभूमौ गतेचतस्मिन्भुजगेकिरीटिनास्वयंविभुःपार्थिवभूतलस्थ ५६
173 समुज्जहारांशुपुनः पतंतंरथंभुजाभ्यांपुरुषोत्तमस्ततः तस्मिन्मुहूर्तेदशभिः पृषत्कैः शिलाशितैर्बर्हिणबर्हवाजितैः ५७ विव्याध
कर्णः पुरुषप्रवीरोधनंजयंतिर्यगवेक्ष्यमाणः ततोऽर्जुनोद्वादशभिः समुक्तैर्वराहकर्णैर्निशितैः समर्प्य ५८ नाराचमाशीवि
षतुल्यवेगमाकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज सचित्रवर्मेषुवरोविदार्यमाणान्निरस्यन्निवसाधुमुक्तः ५९ कर्णस्यपीत्वारुधिरंविवेशव
सुंधरांशोणितदिग्धवाजः ततोवृषोबाणनिपातकोपितोमहोरगोदंडविघट्टितोयथा ६० तदाशुकारीव्यसृजच्छरोत्तमान्म
हाविषः सर्पइवोत्तमंविषं जनार्दनंद्वादशभिः पराभिनन्नवैर्नवत्याचशरैस्तथार्जुनं ६१ शरेणघोरेणपुनश्चपांडवंविदार्य
कर्णोव्यनदज्जहास तमस्यहर्षममृष्यन्पांडवोबिभेदमर्माणिततोस्यमर्मवित ६२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

६३ ६४ ६५ ६६ — अग्निजः कार्त्तिकेयः ७० ॥ — ॥

क०
२०२

पीतैः शितैः पत्रिभिर्बिभेद विक्रमस्तथा यथेंद्रोचलमोजसा रणे ततः शरशतानवर्तितस्तदार्जुनः ससर्ज कर्णांतिकदंडसंनिभां ६३
तैः पत्रिभिर्विद्धतनुः स विव्यथे न यथा यथा वज्रविदारितोचलः मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतं चास्य वरांगभूषणं ६४ प्रवि
द्धमूर्ध्नो निपपात पत्रिभिर्धनंजयेनोत्तमकुंडलेपि च महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः कृतं यदस्योत्तमवर्मभास्वरं ६५ सुदीर्घकालेन
ततोस्य पांडवः क्षणेन बाणैर्बहुधा व्यशातयत् स तं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः शितैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ६६ स विव्यथेत्य
र्थमरिप्रताडितो यथातुरः पित्तकफानिलज्वरैः महाधनुर्मंडलनिःसृतैः शितैः क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेन च ६७ ततस्त
कर्णं बहुभिः शरोत्तमैर्बिभेद मर्मस्वपि चार्जुनस्त्वरन् दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ६८ बभौ
गिरिर्गैरिकधातुरक्तः क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमंभः ततोर्जुनः कर्णमवक्रगैर्नवैः सुवर्णपुंखैः सुदृढैरयस्मयैः ६९ यमाग्नि
दंडप्रतिमैस्तनांतरे पराभिनत्क्रौंचमिवाद्रिमग्निजः ततः शरावापमपास्य सूतजो धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमं ७० ॥

राम०
२०२

ईषिवानमनसिकृतवान् ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८०

ततोरथस्थः सममुमोहचस्खलनृप्रशीर्णामुष्टिः सुभृशाहतप्रभः नचार्जुनस्तंव्यसनेनतदेषिवान्निहंतुमार्यः पुरुषव्रतेस्थितः ततस्तमिंद्रा
वरजः सुसंभ्रमादुवाचकिंपांडवहेप्रमाद्यसे नैवाहितानांसततंनवि पश्चितः क्षणंप्रतीक्षंत्यपिदुर्बलीयसां ७२ विशेषतोरीव्यसने
सुपंडितोनिहत्यधर्मंचयशश्चविंदते तदेकवीरंतवचाहितंसदात्वरस्वकर्णमहंताभिमर्दितुं ७३ पुराससमर्थः समुपैतिसूततोविध्य
त्वमेनंनमुचिंयथाहरिः ततस्तदेवेत्यभिपूज्यसत्वरंजनार्दनंकर्णमविध्यदर्जुनः ७४ शरोत्तमैः सर्वकुरूत्तमस्त्वरंस्तथायथाशं
वरहापुरावलिं साश्वंतुकर्णसरथंकिरीटीसमाचिनोद्भारतवत्सदंतैः ७५ प्रच्छादयामासदिशश्चबाणैः सर्वप्रयत्नात्तपनीय
पुंखैः सवत्सदंतैः पृथुपीनवक्षाःसमाचितः सोतिरथोविभाति ७६ सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलिर्यथाचलश्चंदनकानना
युतः शरैः शरीरेबहुभिः समर्पितैर्विभातिकर्णः समरेविशांपते ७७ महीरुहैराचितसानुकंदरोयथागिरींद्रः स्फुटकर्णि
कारवान् सबाणसंघान्बहुधाव्यवासृजन्विभातिकर्णः शरजालरश्मिवान् ७८ सलोहितोरक्तगभस्तिमंडलोदिवाकरोस्ता
भिमुखोयथातथा बाहंतरादाधिरथेर्विमुक्तान्बाणान्महाहीनिवदीप्यमानान् ८० ॥ ॥ ॥ ॥

८१

कालइति देवप कर्णावधंस्वभिलक्ष्यैतिशेषः बुवाराःवक्ता ८२ वामंचक्रंग्रसति नवीरेत्यत्रातिसौतेरितिपाठेग्रसेसत्त्वन्निचक्र तुनिगीर्णामुद्रमतीत्य

विध्वंसयंपनर्जुनबाहुमुक्ताः शराः समासाद्यदिशः शिताग्राः ततः सकर्णः समवाप्यधैर्यंबाणान्विमुंचन्कुपिताहिकल्पान् ८१ वि
व्याधपार्थंदशभिः पृषत्कैः षड्भिश्चषड्भिः कुपिताहिकल्पैः ततः किरीटीभृशमुग्रनिस्वनंमहाशरंसर्पविषानलोपमं ८२ अ
यस्मयंरौद्रमहास्त्रसंभृतंमहाहवेक्षेप्तुमनामहामतिः कालोह्यदृश्योनृपविप्रकोपान्निदर्शयन्कर्णवधंब्रुवाणः ८३ भूमि
स्त्वचक्रंग्रसतीत्यवोचत्कर्णस्यतस्मिन्वधकालआगते ततस्तदस्त्रंमनसः प्रनष्टंयद्भार्गवोस्मैप्रददौमहात्मा ८४ चक्रंचवा
मंप्राग्रसद्भूमिरस्यप्राप्तेतस्मिन्वधकालेनृवीर ततोरथाद्घूर्णितवान्नरेंद्रशापात्तदाब्राह्मणसत्तमस्य ८५ ततश्चक्रम।
पतत्तस्यभूमौसविह्वलः समरेसूतपुत्रः सवेदिकश्चैत्यइवातिमात्रः सुपुष्पितोभूमितलेनिमग्नः घूर्णेरथेब्राह्मणस्याभिशा।
पाद्रामादुपात्तेत्वविभातिचास्त्रे ८५ छिन्नेशरेसर्पमुखेचघोरेपार्थेनतस्मिन्विषसादकर्णः अमृष्यमाणो व्यसनानितानि
हस्तौविधुन्वन्सविगर्हमाणः ८६ धर्मप्रधानंकिलपातिधर्मइत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव वयंचधर्मेप्रयतामनित्यंचर्तुंयथावल्लश
क्तियथाश्रुतंच ८७

थेः ८४ चैत्यः सवेदिकोग्रामस्वचकोमहाद्रुमः ८५ ८६ ८७ ८७ ८७ ॥ ॥ ॥ ॥

ऽस्त्रमुपमर्द्दयत्तं गांडीवमिरिपुत्तरान्वयि ९६ ब्रह्मास्त्रमैतिमाक्षिपत् ९९

सत्वापिनिघ्नातिनपातिभक्तान्मेप्येननिस्यंपरिपातिधर्मः एवंब्रुवन्नसखलितान्सस्ततो विवाल्पमानोऽर्ज्जुनवाणपीतैः ८८
मर्माभिघाताच्छिथिलः क्रियासु पुनः पुनर्धर्ममसौजगर्ह्ह ततः शरैर्भीमतरैरविध्यत्त्रिभिराहवे हस्तेकृष्णंतथापार्थमभ्यविध्यच्चसप्त
भिः ८९ ततोऽर्ज्जुनः समदशतिग्मवेगानजिह्मगान् इंद्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ९० निर्भिद्यतेभीमवेगाश्यपत
न्पृथिवीतले कंपितात्माततः कर्णः शक्त्याचेष्टामदर्शयत् ९१ वलेनाथससंस्तभ्यब्रह्मास्त्रंसमुदीरयत् ऐंद्रंततोऽर्ज्जुनश्चा
पितंदृष्ट्वाभ्युपमंत्रयत् ९२ गांडीवंज्यांचवाणांश्चसोऽनुमंत्र्यपरंतपः व्यसृजच्छरवर्षाणिवर्षाणीवपुरंदरः ९३ ततस्तेजोम
यावाणारथात्पार्थस्यनिःसृताः प्रादुरासन्महावीर्याःकर्णस्यरथमंतिकात् ९४ तान्कर्णस्त्वयतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रेमहा
रथः ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रेविनाशिते ९५ विसृजास्त्रंपरंपार्थराधेयोग्रसतेशरान् ततोब्रह्मास्त्रमत्युग्रंसमंत्र्यप्र
मयोजयत् ९६ छादयित्वाततोवाणैः कर्णंप्रत्यस्यदर्ज्जुनः ततः कर्णः शितैर्वाणैर्ज्यांचिच्छेदसुतेजनैः ९७ द्वितीयांच
तृतीयांचचतुर्थींपंचमींतथा षष्ठीमथास्यचिच्छेदसप्तमींचतथाष्टमीं ९८ नवमींदशमींचास्यतथाचैकादशींवृषः ज्याश
तेशतसंधानः सकर्णोनावबुध्यते ९९

१०२ अभ्यसमपुनः पुनः अस्त्रंअग्निसंप्रेरये सव्रवीदिति योजना ११२ ॥

क० २५ ततोऽंपाविनिधायाभ्यामभिमंत्र्यचपांडवः शरैरवाकिरत्कर्णंदीप्यमानैरिवाहिभिः १०० तस्यज्याघोषदंतं कर्णोऽपावधानंचसंयु
गे नान्वबुध्यतशीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् १ अथैरस्त्राणिसंवार्यराधेयस्त्वसव्यसाचिनः चक्रेचाप्यधिकंपार्थात्तत्सवीर्यमतिदर्श
यन् २ ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वाकर्णास्त्रेणाचपीडितं अभ्यसेत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रंब्रजेतिच ३ ततोऽग्निसदृशंघोरंशरंसर्पविषोपमं
अश्मसारमयंदिव्यमभिमंत्र्यपरंतप ४ रौद्रमस्त्रंसमाधायक्षेप्तुकामः किरीटवान् ततोऽग्रसन्महीचक्रंराधेयस्यतदानघ ५
ततोऽवतीर्यराधेयोरथादाशुसमुद्यतः चक्रंभुजाभ्यामालंब्यसमुत्क्षेप्तुमियेषसः ६ सप्तद्वीपावसुमतीसशैलवनकानना
गीर्णचक्रासमुत्क्षिप्ताकर्णेनचतुरंगुलं ७ ग्रस्तचक्रस्तुराधेयः क्रोधादश्रूण्यवर्तयत् अर्जुनंवीक्ष्यसंरब्धमिदंवचनम
ब्रवीत् ८ भोभोपार्थमहेष्वासमुहूर्तंपरिपालय यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहीतलात् ९ सव्यचक्रंमहीग्रस्तंदृष्ट्वादैवा
दिदंमम पार्थकापुरुषाचीर्णमभिसंधिंविसर्जय १० नत्वंकापुरुषाचीर्णमार्गमास्थातुमर्हसि ख्यातस्त्वमसिकौंतेयवि राम०
शिष्टोरणकर्मसु ११ विशिष्टतरमेवत्वंकर्तुमर्हसिपांडव प्रकीर्णकेशेविमुखेब्राह्मणेथकृतांजलौ १२ १२ १२ २०४

शरणागतेनन्यस्तशस्त्रेयाच्यमानेनतथार्ज्जुन अबाणोभ्रष्टकवचेभ्रष्टभग्नायुधेतथा १३ नविमुंचंतिशस्त्राणिशूराः साधुव्रतेस्थिताः त्वं
चशूरतमोलोकेसाधुवृत्तश्चपांडव १४ अभिज्ञोयुद्धधर्माणांवेदांतावभृथाप्लुतः दिव्यास्त्रविदमेयात्माकार्त्तवीर्यसमोयुधि १५ यावच्चक्र
मिमंग्रस्तमुद्धरामिमहाभुज नमांरथस्थोभूमिष्ठोविकलंहंतुमर्हसि १६ नवासुदेवात्त्वत्तोवापांडवेयविभेम्यहं त्वंहिक्षत्रियदायादोमहाकु
लविवर्द्धनः १७ अतस्त्वांप्रब्रवीम्येषमुहूर्त्तंक्षमपांडवपराभवीमात्र गुरुद्विजेभ्यवैः समुद्रपर्यंकधरामहाद्रिभिः कृतोममायंनहिनस्त्वया
कृतोनतेस्मिमानेभविताचनोध्रुवं इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिरथचक्रग्रसने संजयउवाच तमब्रवीद्वासुदेवोरथस्थोराधेयदिष्ट्यास्मरसी
हधर्मं प्रायेणनीचाव्यसनेषुमग्नानिंदंतिदैवंकुकृतंनतुस्वं १ यत्तद्रौपदीं कवस्त्रामभायामानाय्य येत्त्वंचसुयोधनश्च १ दुःशासनः शकु
निः सौबलश्चानेतकर्णप्रत्यभात्तत्रधर्मः २ यदासभायांराजानमनक्षज्ञंयुधिष्ठिरं अजैषीच्छकुनिर्ज्ञानात्क्कतेधर्मस्तदागतः ३ वनवासेच
तीतेचकर्णवर्षेत्रयोदशे नप्रपद्यसियद्राज्यंक्कतेधर्मस्तदागतः ४ यद्भीमसेनंसर्पैश्चविषयुक्तेश्चभोजनैः आचरस्त्वन्मतेराजाक्कतेधर्मस्त
दागतः ५ यद्वारणावतेपार्थान्सुप्तान्जतुगृहेतदा आदीपयस्त्वंराधेयक्कतेधर्मस्तदागतः ६ यदारजस्वलांकृष्णांदुःशासनवशेस्थितां
सभायांप्राहसः कर्णक्कतेधर्मस्तदागतः ७ यदानार्यैः पुराकृष्णांक्लिश्यमानामनागसं उपप्रेक्ष्यसिराधेयक्कतेधर्मस्तदागतः ८ विनष्टाः पा
उवाः कृष्णेशाश्वतंनरकंगताः पतिमन्यंवृणीष्वेतिवदंस्त्वंगजगामिनीं २ उपप्रेक्ष्यसिराधेयक्कतेधर्मस्तदागतः राज्यलुब्धः पुनः कर्णसमाह्वयसिपांड

वान् १० यदाशकुनिमाश्रित्यक्वतेधर्मस्तदागतः यदाभिमन्युं बहवोयुद्धेजघ्नुर्महारथाः ११ परिवार्यरणेबालंक्वतेधर्मस्तदागतः य
द्येषधर्मस्तत्रनविद्येतहिकिंसर्वथातालुविशोषणेन १२ अद्येहधर्मास्तिविधत्स्वसूततथापिजीवन्नविमोक्ष्यसेहि नलोह्यक्षैर्निर्जितः पुष्क
रेणपुनर्यशोराज्यमवापवीर्यात् १३ प्राप्तास्तथापांडवाबाहुवीर्यात्सर्वैःसमेताः परिहृत्तलोभाः निहत्यशत्रून्समरेप्रवृद्धान्ससोमकाराज्यम
वाप्नुयुस्ते १४ तथागताधार्त्तराष्ट्राविनाशंधर्माभिगुप्तैः सततंनृसिंहैः संजयउवाच एवमुक्तस्तदाकर्णोवासुदेवेनभारत १५ लज्जयावन
तोभूत्वानोत्तरंकिंचिदुक्तवान् क्रोधात्प्रस्फुरमाणोष्ठोधनुरुद्यम्यभारत १६ योधयामासवैपार्थंमहावेगपराक्रमः ततोब्रवीद्वासुदेवः फा
ल्गुनंपुरुषर्षभं १७ दिव्यास्त्रेणैवनिर्भिद्यपातयस्वमहाबल एवमुक्तस्तुदेवेनक्रोधमागात्तदार्जुनः १८ मन्युमभ्याविशद्घोरंस्मृत्वा
तत्रधनंजयः तस्यक्रुद्धस्यसर्वेभ्यःस्रोतोभ्यस्तेजसोर्चिषः १९ प्रादुरासंस्तदाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् तत्समीक्ष्यततः कर्णोब्रह्मास्त्रे
णाधनंजयं २० अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसज्जने ब्रह्मास्त्रेणैवतंपार्थोववर्षशरवृष्टिभिः त स्यास्त्रमस्त्रेणावार्यप्रजहारस्वपांडवः
ततोन्यदस्त्रंकौंतेयोदयितंजातवेदसः २२ मुमोचकर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वालतेजसा वारुणेनततः कर्णः शमयामासपावकं २३ जीमू
तैश्चदिशः सर्वाश्चक्रेतिमिरदुर्दिनाः पांडवेयस्त्वसंभ्रांतोवायव्यास्त्रेणवीर्यवान् २४ अपोवाहत्तदाभ्राणिराधेयस्यप्रपश्यतः ततः श
रंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं २५ आददेपांडुपुत्रस्यसूतपुत्रोजिघां

राम० २०५

सया योज्यमाने तत्तस्मिन्वाणे धनुषि पूजिते २६ चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ववौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसावृताः हा
हाकारश्च संजज्ञे सुराणां दिवि भारत तमिषुं संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष २८ विषादं परमं जग्मुः पाण्डवा दीनचेतसः स सायकः कर्णभुज
प्रमुक्तः शक्राशनिप्रख्यरुचिः शिताग्रः २९ भुजान्तरं प्राप्य धनंजयस्य विवेश वल्मीकमिवोरगोत्तमः स गाढविद्धः समरे महात्मा विघूर्णमान
श्लथहस्तगाण्डिवः ३० चचाल बीभत्सुरमित्रमर्दनः क्षितेः प्रकंपे च यथाचलोत्तमः तदंतरं प्राप्य वृषो महारथो रथांगमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः ३१
रथादवप्लुत्य निगृह्य दोर्भ्यां शशाक दैवान्न महाबलोऽपि ततः किरीटी प्रतिलभ्य संज्ञां जग्राह वाणं यमदंडकल्पं ३२ ततोऽर्जुनं प्रांजलिकं
महात्मा ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थं छिंध्यस्य मूर्द्धानमरेः शरेण न यावदारोहति वै रथं वृषः ३३ तथैव संपूज्य स तद्वचः प्रभोस्ततः क्षुरं प्रज्व
लितं प्रगृह्य जघान कक्ष्याममलार्कवर्णां महारथे रथचक्रे विमग्ने ३४ तं हस्तिकक्ष्याप्रवरं च केतुं सुवर्णमुक्तामणिवज्रपृष्ठं ज्ञानप्रकर्षोत्तमशि
ल्पियुक्तैः कृतं सरूपं तपनीयचित्रं ३५ जयास्पदं तव सैन्यस्य नित्यममित्रवित्रासनमीड्यरूपं विख्यातमादित्यसमस्य लोके त्विषा समं
पावकभानुचंद्रैः ३६ ततः क्षुरेणाशु शंसितेन सुवर्णपुंखेन हुताग्निवर्चसा श्रिया ज्वलंतं ध्वजमुन्ममाथ महारथस्याधिरथेः किरीटी ३७
यशश्च दर्पश्च तथा प्रियाणि सर्वाणि कार्याणि च तेन केतुना साकं कुरूणां हृदयानि चापतन्बभूव हाहेति च निःस्वनो महान् ३८ दृष्ट्वा ध्वजं पा
तितमाशुकारिणा कुरु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क० २०६

प्रवीरेणनिकृत्तमाहवे नाशंसिरेसूतपुत्रस्यसर्वेजयंतदाभारतयेत्वदीयाः ३९ अथत्वरन्कर्णवधायपार्थोमहेंद्रवज्रानलदंडसंनिभं
आदत्तपार्थोंजलिकंनिषंगात्सहस्ररश्मेरिवरश्मिमुत्तमं ४० मर्मछिदंशोणितमांसदिग्धंवैश्वानरार्कप्रतिमंमहार्हं नराश्वनागासुहरंत्र
र्यरत्निंषड्वाजमंजोगतिमुग्रवेगं ४१ सहस्रनेत्राशनितुल्यवीर्यंकालानलंव्यात्तमिवातिघोरं पिनाकनारायणचक्रसंनिभंभयंकरंप्राणभृ
तांविनाशनं ४२ जग्राहपार्थःसशरंप्रहृष्टोयोदेवसंघैरपिदुर्निवार्यः संपूजितोयःसततंमहात्मादेवासुरान्योविजयेन्महेषुः ४३
तंवैप्रमृष्टंप्रसमीक्ष्ययुद्धेचचालसर्वंसचराचरंजगत् स्वस्तिजगत्स्यादृषयःप्रचुक्रुशुस्तमुद्यतंप्रेक्ष्यमहाहवेषु ४३ ततस्तुतंवैशरमप्र
मेयंगांडीवधन्वाधनुषिव्ययोजयत् युक्त्वामहास्त्रेणपरेणचापंविकृष्यगांडीवमुवाचसत्वरं ४४ अयंमहास्त्रप्रहितोमहाशरः शरीरहृ
च्चासुहृच्चदुर्हृदः तपोस्तितप्तंगुरवश्चतोषितामयायदीष्टंसुहृदांश्रुतंतथा ४५ अनेनसत्येननिहंत्वयंशरः सुसंश्रितः कर्णमरिंममोर्जि
तं इत्यूचिवांस्तंप्रमुमोचबाणंधनंजयःकर्णवधायघोरं ४६ कृत्यामथर्वांगिरसीमिवोग्रांदीप्तामसह्यांयुधिमृत्युनापि ब्रुवन्किरीटी
तमतिप्रहृष्टोह्ययंशरोमेविजयावहोस्तु ४७ जिघांसुरर्केंदुसमप्रभावः कर्णंमयासानयतांयमाय तेनेषुवर्येणकिरीटमालीप्रहृष्टरू
पोविजयावहेन ४८ जिघांसुरर्केंदुसमप्रभेणचक्रेविषक्तंरिपुमाततायी तथाविमुक्तोबलिनार्कतेजाः प्रज्वालयामासदिशोनभश्च ४९ राम० २०६
ततोर्ज्जुनस्तस्यशिरोजहारवृत्रस्यवज्रेणयथामहेंद्रः शरोत्तमेनांजलिकेनराजन्नतदामहास्त्रप्रतिमंत्रितेन॥ ॥ ॥ ॥

पार्थोपराह्णे शिर उच्चकर्त्त वैकर्त्तनस्याथ महेन्द्रसूनुः ५० तस्यापतत्तच्चांजलिकेन छिन्नमथास्य कायो निपपात पश्चात् तदुद्यतादित्यसमानते
जः शरन्नभोमध्यगभास्करोपमं ५१ वरांगमुर्व्यामपतच्चमूमुखे दिवाकरोस्तादिव रक्तमंडलः ततोस्य देहं सततं सुखोचितं सुरूपमत्यर्थमुदारक
र्मणः ५२ परेण कृच्छ्रेण शिरः समत्यजद्गृहं महर्द्धीव ससंगमीश्वरः शरैर्विभिन्नं व्यसु तत्सुवर्चसः पपात कर्णस्य शरीरमुच्छ्रितं ५३ स्रव जि ३
द्व्रणं गैरिकतोयविस्रवं गिरेर्यथा वज्रहतं महाशिरः देहाच्च कर्णस्य निपातितस्य तेजः सूर्यं खं वितत्याविवेश ५४ तदद्भुतं सर्वमनुष्ययो
धाः संदृष्टवंतो निहते स्म कर्णे ततः शंखान्पांडवा दध्मुरुच्चैर्दृष्ट्वा कर्णं पातितं फाल्गुनेन ५५ तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च हृष्टौ यमौ दध्मा
तुर्वारिजातौ ततः सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं सैन्यैः सार्द्धं सिंहनादान्प्रचक्रुः ५६ तूर्याणि संजघ्नुरतीव हृष्टा वासांसि चैवादुधुवुर्भुजांश्च संवर्द्ध
यंतश्च नरेंद्र योधाः पार्थं समाजग्मुरतीव हृष्टाः ५७

क० २०७

अपराह्णेदिवसस्यपश्चिमेभागेअपरंचरमंअह्नः मरणदिनंयस्य ६३ ॥ ॥

प४

कृत्वाश्चित्राश्चापरेऽप्यनल्पान्सन्नो भीमसमाक्षिप्यनर्दन्तऊचुः दृष्ट्वातुकर्णंभुविविप्रपन्नंकृत्तंरथात्सायकैरर्जुनस्य ५८ महानिलेना
ग्निमिवापविद्धंयज्ञावसाने शिखिनंप्रशान्तं रराजकर्णस्यशिरोनिकृत्तमस्तंगतंभास्करस्येवबिंबं ५९ प्रताप्यसेनांसतुपाण्डवींशरौघर
श्मिभिर्भास्करतुल्यदीधितिः किरीटिकालेनसुवर्णभास्करोऽप्यनीयतास्तंदिवसावसाने ६० शरार्चितसर्वांगः शोणितौघपरिप्लुतः
विभातिदेहः कर्णस्यस्वरश्मिभिरिवांशुमान् ६१ प्रतप्य सेनामामित्रींदीप्तैः शरगभस्तिभिः बलिनार्जुनकालेननीतोऽस्तंकर्णभा
स्करः ६२ अस्तंगच्छन्यथादित्यः प्रभामादायगच्छति तथाजीवितमादायकर्णस्येषुर्जगामसः ६३ अपराह्णेपराह्णस्यसू
तपुत्रस्यमारिष छिन्नमंजलिकेनाजौसोत्सेध मपतच्छिरः उपर्युपरिसैन्यानामस्यशत्रोस्तदंजसा शिरः कर्णस्यसोत्सेधमिषुः
सोऽप्यहरद्द्रुतं ६४ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं दृष्ट्वाशयानंभुविमद्रराजः छिन्नध्वजेनाथययौरथेन
६५ हतेकर्णेकुरवः प्राद्रवन्तभयार्दितागाढविद्धाश्चसंख्ये अवेक्षमाणामुहुरर्जुनस्यध्वजंमहान्तंवपुषाज्वलन्तं ६६ सहस्र

नेत्रप्रतिमानकर्मणः सहस्रनेत्रप्रतिमाननंशु

त४

एम० २०७

भं सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षयेययातथापतत्कर्णशिरोवसुंधरां ६७ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णवधःसमाप्तः संजयउवाच शल्य
स्तुकर्णेनिहतेकिरीटिनात्रस्तंबलंप्रसमीक्ष्यान्तेनृप ययौहतेचाधिरथोपरानुगेरथेनसंछिन्नपरिछदेन १ शल्यस्तुकर्णार्जुनयोर्विम
र्दंबलानिदृष्ट्वामृदितानिबाणैः ययौपरीतोभृशमन्युनासौरथेनसंछिन्नपरिछदेन २ निपातितस्यंदनवाजिनागंबलंचदृष्ट्वाहतसूत
तपुत्रं दुर्योधनोऽस्रपरिपूर्णनेत्रोदीनोमुहुर्निश्वसंस्त्रातनृप ३ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं यदृच्छयासूर्यमिवाव
निस्थंदिदृक्षवःसंपरिवार्यतस्थुः ४ प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मितास्तथापरेशोकहताइवाभवन् परेत्वदीयाश्चपरस्परेणयथायथैवाप
कृतिस्तथाभवन् ५ प्रविद्धवर्माभरणांबरायुधंधनंजयेनाभिहतंमहौजसं निशम्यकर्णंकुरवःप्रदुद्रुवुर्हतर्षभागावइवाजनेवने भीमस्य
भीमेनततरामखेनेननादंकृत्वारोदसीकंपयानः आस्फोटयन्वल्गतेनृत्य तेचहतेकर्णेत्रासयन्धार्तराष्ट्रान् ६ तथैवराजन्सोमकाः
संजयाश्च शंखान्दध्मुःसस्वजुश्चापिमेवं परस्परंक्षत्रियाहृष्टरूपाः सूतात्मजेवैनिहतेतदानीं ७ कृत्वाविमर्दंमहदर्जुनेनकर्णोहतः
केसरिणेवनागः तीर्णप्रतिज्ञःपुरुषर्षभेणवैरस्यांतंगतवांश्चापिपार्थः ८ मद्राधिपश्चापिविमूढचेतास्तूर्णंरथेनापकृतध्वजेन दुर्योध
नस्यांतिकमेत्यराजन्सबाष्पदुःखाद्वचनंबभाषे ९ विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरंबलंत्वदीयंयमराष्ट्रकल्पं अन्योन्यमासाद्यहतंमह॥ ॥

क० २०८

द्विनेराय्यनोगोगिरिकूटकल्पैः १० नैतादृशं भारत युद्धमासीद्यथा तु कर्णार्ज्जुनयोर्वभूव यत्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णावन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये
११ दैवं ध्रुवं पार्थवशात्प्रवृत्तं यत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् १२ तवार्थसिध्यर्थकराश्च सर्वे प्रसह्य वीरा निहता द्विषद्भिः कुबेरवैवस्वतवा
सवानां तुल्यप्रभावा नृपते सुवीराः १३ वीर्येण शौर्येण बलेन तेजसा तैस्तैश्च युक्ता विविधैर्गुणौघैः अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रास्तवा
र्थकामा युधि पाण्डवेयैः १४ तन्मा शुचो भारत दिष्टमेतत्पर्याश्वस त्वं न सदास्ति सिद्धिः एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य स्वं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य
१५ दुर्योधनो दीनमना विसंज्ञः पुनः पुनर्निश्वसदार्त्तरूपः इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि धृतराष्ट्र उवाच तस्मिंस्तु कर्णार्ज्जुनयोर्विम
र्दे दग्धस्य रौद्रे ऽहनि विद्रुतस्य वभूव रूपं कुरुसृंजयानां वलस्य वाणोन्मथितस्य कीदृक् १ संजय उवाच यथा राजन्नवहितो यथावृ
त्तो महाक्षयः घोरो मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षयः यत्त कर्णे हते पार्थः सिंहनादमथाकरोत् तदा तव सुतान्राजन्नाविवेश महद्भय
२ अपारे पारमिच्छंतो हते द्वीपे किरीटिना सूतपुत्रे हते राजन्वित्रस्ताः शस्त्रविक्षताः ४ अनाथा नाथमिच्छंतो मृगाः सिंहैरिवार्दि
ताः भग्नशृंगा वृषा यद्वच्छीर्णदंष्ट्रा इवोरगाः ५ प्रत्ययामास सायाह्ने निर्जिताः सव्यसाचिना हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ता निशितैः
शरैः ६ सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते ऽद्रुवुर्भयात् विलस्तपत्रकवचाः कांदिग्भूता विचेतसः ७ अन्योन्यमवमर्दंतो वीक्षमा
णा भयार्दिताः मामेव नूनं वीभत्सुर्मामेव च वृकोदरः ८ अभि

राम० २०८

यातीतिमत्वानांतूर्णमग्लुश्वसंभ्रमात् हयानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ९ आरुह्यजवसंपन्नाः पदातीन्प्रजहुर्भयात् कुंजरैः
स्पंदनाः क्षुण्णाः सादिनश्चमहारथैः १० पदातिसंघाश्चा[illegible]धैः पलायद्भिर्भयार्दितैः व्यालतस्करसंकीर्णे सार्थहीनायथावने ११
हतपुत्रेहतेराजंस्तवयोधास्तथाभवन् हतारोहायथानागाः छिन्नहस्तायथानराः १२ सर्वंपार्थमयंलोकंसंपश्यंतोभयार्दिताः स
प्रेक्ष्यद्रवतः सर्वान्भीमसेनभयार्दितान् तान्दृष्ट्वाविद्रुतान्सर्वान्योधांस्तत्रसहस्रशः दुर्योधनोथस्वंसूतंहाहाकृत्वेदमब्रवीत् मा
तिक्रम्याथमांपार्थोधनुः पाणिमवस्थितं जघनेसर्वसैन्यानांशनैरश्वान्प्रचोदय युध्यमानेहिकौंतेयंहनिष्यामिनसंशयः नो
त्सहेन्मामतिक्रांतुंवेलामिवमहोदधिः १६ अद्यार्जुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं हत्वाशिष्टांस्तथाशत्रून्कर्णस्यानृण्यमा
नुयां १७ तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः सूतोहेमपरिछन्नाञ्छनैरश्वानचोदयत् १८ रथाश्वनागहीनास्तुपादाता
स्तवमारिष पंचविंशतिसाहस्राःयुद्धायैवव्यवस्थिताः १९ तान्भीमसेनः संक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः बलेनचतुरंगेणसंरसा
जघ्नतुः शरैः २० प्रत्ययुध्यंतसमरेभीमसेनंसपार्षतं पार्थपार्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी २१ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदा
पर्यवस्थितैः सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणिरयुध्यत नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मापेक्षीवृकोदरः योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यव्य
पाश्रयः जातरूपपरिछन्नांप्रगृह्यमहतींगदां २३ अवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः प

क० दृतिनेपिसंतप्तस्त्वाप्रियंजीवितमात्मनः २४ भीममभ्यद्रवन्सर्वेपतंगाज्ज्वलनंतथा आसाद्यभीमसेनंतुसंरब्धायुद्धदुर्मदाः २५
२०९ विनेशुःसहसादृष्ट्वाभूतग्रामाइवांतकं श्येनवद्व्यचरन्भीमोगदाहस्तोमहाबलः २६ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानवपोथयत् ह
त्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः २७ धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यपुनस्तस्थौमहाबलः धनंजयोरथानीकमभ्यवर्त्ततवीर्यवान् २८
द्रौ४ माद्रीपुत्रौतुशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः जवेनाभ्यपतन्हृष्टाघ्नंतोदौर्योधनंबलं २९ तस्याश्ववाहान्सुबहूंस्तेनिहत्यशितैःश
रैः समभ्यधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमभून्महत् धनंजयोपिचाभ्येत्यरथानीकंतवप्रभो विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंविक्षिपन्धनुः ३१
कृष्णसारथिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ३२ विप्रहीनरथाश्चैवशरैश्चपरिकर्शिता
ः पंचविंशतिसाहस्राःकालमार्च्छन्पदातयः हत्वातान्पुरुषव्याघ्रःपांचालानांमहारथः पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहामना
ः भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत महाधनुर्द्धरःश्रीमानमित्रगणतापनः ३५ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारमयध्वजं धृष्टद्युम्नंर
णेदृष्ट्वात्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ३६ गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ नचिरात्प्रत्यदृश्येतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी ३७ चेकि
तानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखांस्तथाधमन् तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोपिपराङ्मुखान् अभ्यवर्त्तंत एम०
संरब्धान्वृषानजित्वायथावृषाः ३९ सेनावशेषंतंदृष्ट्वातवसैन्यस्यपांडवः व्यवस्थितंसव्यसाचीचुक्रो ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २०९

धवलवान्नृप ४० धनंजयोरथानीकमभ्यवर्त्ततवीर्यवान् विश्रुतंत्रिषुलोकेषुव्याक्षिपद्गांडिवंधनुः ४१ ततस्तंशरव्रातैःसहसासम
मवाकिरन् तमसासंवृतेनाथनस्मकिंचित्प्रदृश्यत ४१ अंधकारीकृतेलोकेरजोभूतेमहीतले योधाःसर्वेमहाराजतावकाःप्राद्रवन्भया
त् ४२ संभज्यमानेसैन्येतुकुरुराजोविशांपते परानभिमुखांश्चैवसुतस्तेसमुपाद्रवत् ४३ ततोदुर्योधनःसर्वानाजुहावाथपांडवान्
युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुराबलिः ४४ तएनमभिगर्जंतःसहिताःसमुपाद्रवन् नानाशस्त्रभृतःक्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः ४५
दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्तानरीन्निशितैःशरैः तत्रावधीत्ततःक्रुद्धःशतशोथसहस्रशः ४६ ततःसैन्यंपांडवेयानांयोधयामाससर्वतः
तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौरुषं ४७ यदेकःसहितान्सर्वान्रणेयुध्यतपांडवान् ततोपश्यन्महात्मानःस्वसैन्यंभृशदुःखितः
४८ ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृतबुद्धिस्तवात्मजः हर्षयन्निववतान्योधानिदंवचनमब्रवीत् ४९ नतंदेशंप्रपश्यामियत्रयाताभयार्दिता
ःगतानांयत्रवैमोक्षःपांडवान्किंगतेनवः ५० अल्पंचबलमेतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ अद्यसर्वान्हनिष्यामिध्रुवोहिविजयोभ
वेत् ५१ विप्रयातांस्ततोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषान् अनुसृत्यवधिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः ५२ सुखंसांग्रामिकोमर्तुःक्षत्र
धर्मेणयुध्यतां तोदुःखंनजानीतेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते ५३ शृणुध्वंक्षत्रियाःसर्वेयावंतः समागताः यद्याप्शूरंचभीरुंचमारयत्यं
तकोयमः ५४ कोनुमूढोनयुध्येतमा स१

म८१

हृशः क्षत्रियव्रतः हिषतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेष्यथ ५५ पितामहैराचरितं न धर्मं हातुमर्हथ नह्यधर्मोस्ति पापीयान्क्षत्रियस्य प
लायतः ५६ न युद्धधर्माच्छ्रेयो हि पंथाः स्वर्गस्य कौरवाः अचिरेण हता लोकान्सद्यो योधाः समश्नुते ५७ संजय उवाच एवं ब्रुवति पु
त्रे ते सैनिका भृशविक्षताः अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राद्रवन्सर्वतो दिशः ५८ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संजय उवाच दृष्ट्वा तु सैन्यं
परिवर्तमानं पुत्रेण ते मद्राधिपतिस्तदानीं संत्रस्तरूपः परिमूढचेता दुर्योधनं वाक्यमिदं बभाषे १ शल्य उवाच पश्येदमुग्रं नरवाजिनागै
र्योधनं वीरशतैः सुपूर्णं महीधराभैः पतितैश्च नागैः सकृत्प्रभिन्नैः शरभिन्नदेहैः २ संविह्वलद्भिश्च गतासुभिश्च प्रध्वस्तवर्मायु
धचर्मखड्गैः वज्रापविद्धैरिव चाचलोत्तमैर्विभिन्नपाषाणमहाद्रुमौषधैः ३ प्रविद्धघंटांकुशतोमरध्वजैः सहेमजालै रुधिरौघसंप्लुतैः
शरावभिन्नैः पतितैस्तुरंगमैः श्वसद्भिरार्त्तैः क्षतजं वमद्भिः ४ दीनं स्तनद्भिः परिवृत्तनेत्रैर्महीं दशद्भिः कृपणं नदद्भिः तथापविद्धै
र्गजवाजियोधैर्वलापविद्धैरथवीरसंघैः ५ मंदासुभिश्चैव मही महाहवे वृतं यथा वैतरणीव भाति गजैर्निकृत्तैर्वरहस्तिगात्रैरुद्वेपमा
नैः पतितैः पृथिव्यां विशीर्णदंतैः क्षतजं वमद्भिः स्फुरद्भिरार्त्तैः करुणं नदद्भिः ७ निकृत्तचक्रेषुयुगैस्सयोक्त्रैभिः प्रविद्धतूणी
रपताकाकेतुभिः सुवर्णजालावततैर्भृशाहतैर्महारथौघैर्जलदैरिवावृता ८ यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः पदातिभिश्चाभि
मुखैर्हतैः परैः विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधैर्वृता प्रशांतैरिव पावकैर्मही ९ शरप्रहाराभिहतैर्महाबलैरवेक्ष्यमाणैः पतितैः सह
स्रशः दिवश्च्यु ।। ।।

तैर्भूरराजद्विरदैर्महद्भिर्नैकं ग्रहैर्द्यौरिमलं प्रदीप्तैः १० प्रनष्टसंज्ञैः पुनरुच्छ्वसद्भिर्मही बभूवानुगतैरिवार्चिभिः वाणार्ज्जुनाभ्यांशरभिन्नगात्रैर्हतैः प्रवी
रैः कुरुसृंजयानां ११ शरास्तु कर्णार्ज्जुनबाहुमुक्ता विदार्य नागाश्वमनुष्यदेहान् प्राणान्निरस्याशु महीं प्रतीयुर्महोरगा वासमिवाभिन्न
घ्नाः १२ हतैर्मनुष्याश्वगजैश्च संख्ये शरावविद्धैश्च रथैर्नरेंद्र धनंजयस्याधिरथेश्च मार्गणैरगम्यरूपा वसुधा बभूव १३ रथैर्वरेष्वन्ममथितैः सु
कल्पैः संयोधशस्त्रैश्च वरायुधैर्ध्वजैः विशीर्णयोक्त्रैर्विनिकृत्तबंधनैर्निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः १४ विमुक्तशस्त्रैश्च तथाप्युपस्करैर्हतानुकर्षै
र्विनिषंगबंधनैः प्रभग्ननीडैर्मणिहेमभूषितैः स्तृता मही द्यौरिव शारदैर्घनैः १५ विकृष्यमाणैर्जवनैस्तुरंगमैर्हतेश्वरै राजरथैः सुकल्पितैः म
नुष्यमातंगरथाश्वराशिभिर्द्रुतं व्रजंतो विक्षुधा विचूर्णिताः १६ सहेमपट्टाः परिघाः परश्वधाः शिताश्च शूलामुशलानि मुद्गराः पेतुश्च खड्गा विम
लाविकोशा गदाश्च जांबूनदपट्टनद्धाः १७ चापानि रुक्मांगदभूषणानि शराश्च कार्त्तस्वरचित्रपुंखाः ऋष्ट श्च पीतानि मलाविकोशाः प्रासाश्च
दंडैः कनकावभासैः १८ छत्राणि वालव्यजनानि शंखाश्छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विचित्राः कुथाः पताकांबरभूषणानि किरीटमालामुकुटाश्च
शुभ्राः २० प्रकीर्णकाविप्रतिकीर्णकाश्च राजन् प्रवालमुक्तातरलाश्च हाराः आपीडकेयूरवरांगदानि ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः २१
मणिपुत्रमा चंद्र सुवर्णमुक्तारत्नानि चोच्चावचमंगलानि गात्राणि चात्यंतसुखोचितानि शिरांसि चेंदुप्रतिमाननानि २२ देहांश्च भोगांश्च प
रिच्छदांश्च त्यक्त्वा मनोज्ञानि सुखानि चैव स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य व्याप्याशु लोकान्यशसा गतास्ते २३ निवर्त्त दुर्योधन यातु सैनिका व्रज
स्व राजन् शिबिराय मानद दिवाकरोप्येष विलंबते प्रभो पुनस्त्वमेवात्र नरेंद्र कारणं २४ इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो दुर्योधनः शोकपरीतचेताः
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणो मार्त्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः २५ तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेंद्राः सर्वे समाश्वास्य मुहुः प्रयांति निरीक्ष्यमाणा मुहुरर्
ज्जुनस्य ध्वजं महांतं यशसा ज्वलंतं २६ नराश्वमातंगशरीरजेन रक्तेन सिक्तां च तथैव भूमिं रक्तांबरस्रक्तपनीययोगान्नारीं प्रकाशामि

क० २११

वसर्वगम्यां २७ प्रछन्नरूपंरुधिरेणराजन्नेत्रोद्भुतंतंनिविराजमानं नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्यप्रगाजितोदेवलोकायसेवे २८ वधेनक
र्णस्यतुभीतभीताहाकार्णहाकर्णइतिब्रुवाणाः द्रुतंप्रयाताः शिबिराणिराजन्दिवाकरंरक्तमवेक्ष्यमाणाः २९ गांडीवमुक्तैस्तुसुवर्णपुंखैः शिला
शितैः शोणितदिग्धवाजैः शरैश्चितांगःसुधिमानिकर्णोहतोपिसन्सूर्यइवांशुमाली ३० कर्णस्यदेहंरुधिरावसिक्तंभक्तानुकंपीभगवान्विवस्वा
न् स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूपः सिस्नासुरभ्येतिपरंसमुद्रं ३१ इतीवसंचिंत्यसुरर्षिसंघाः संप्रस्थितायांतियथानिकेतनं संचिंत्यपित्राजनताविसस्तु
र्यथासुखंखंचमहीतलंच ३२ तदद्भुतंप्राणभृतांभयंकरंनिशम्ययुद्धंकुरुवीरमुख्ययोः धनंजयस्याधिरथेश्चविस्मिताः प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा
जनाः ३३ शरसंकृत्तवर्माणंरुधिरोक्षितवाससं गतासुमपिराधेयंनैवलक्ष्मीर्विमुंचति तप्तजांबूनदनिभंज्वलनार्कसमप्रभं ३५ जीवंतमिवतं
शूरंसर्वभूतानिमेनिरे हतस्यापिमहाराजसूतपुत्रस्यसंयुगे ३६ वित्रेसुः सर्वतोयोधाः सिंहस्येवेतरेमृगाः हतोपिपुरुषव्याघ्रोजीववानिवलक्ष्यते ३७
नाभवद्विकृतिः काचिद्धतस्यापिमहात्मनः चारुवेषधरंवीरंचारुमौलिशिरोधरं ३८ तन्मुखंसूतपुत्रस्यपूर्णचंद्रसमद्युतिं नानाभरणवान्राजं
स्तप्तजांबूनदांगदः हतोवैकर्तनः शेतेपादपोंकुरवानिव कनकोत्तमसंकाशोज्वलन्निवविभावसुः ३९ सशांतः पुरुषव्याघ्रः पार्थसायकवारिणा
यथाहिज्वलनोदीप्तोजलमासाद्यशाम्यति ४० कर्णाग्निः समरेतद्वत्पार्थमेघेनशामितः आहृत्यचयशोदीप्तंसुयुद्धेनात्मनोभुवि विसृज्यशर
वर्षाणिप्रताप्यचदिशोदश सपुत्रः समरेकर्णः सशांतः पार्थतेजसा ४१ प्रताप्यपांडवान्सर्वान्पांचालांश्चास्त्रतेजसा वर्षित्वाशरवर्षेणप्रताप्य
रिपुवाहिनीं ४३ श्रीमानिवसहस्रांशुर्जगत्सर्वंप्रताप्यच हतोवैकर्तनः कर्णः सपुत्रः सहवाहनः ४४ अर्थिनांपक्षिसंघस्यकल्पवृक्षोनिपा
तितः ददानीत्येवयोवाचननास्तीत्यर्थितोर्थिभिः सद्भिः सदासत्पुरुषः सहतोद्वैरथेवृषः ४५ यस्यब्राह्मणसात्सर्वंवित्तमासीन्महात्मनः
नादेयंब्राह्मणेष्वासीद्यस्यस्वमपिजीवितं ४६ सदास्त्रीणांप्रियोनित्यंदाताचैवमहारथः सवैपार्थास्त्रनिर्दग्धोगतः परमिकांगतिं यमा

राम० २११

पार तदान रिहेत हसैवश्मस्नेवमयहतोहेति सुरैर्विमुक्तः ५३ स देवगंधर्वमनुष्यदुर्जितं निहत्य करालं रिपुमाहवेऽर्जुनः ददाजराजनर ५४

श्चिस्माकरोद्दैरंपुत्रेत्तेसगतोदिवं ४८ आहृयंतवपुत्राणांजयाशंशमेवमेव हेतेतुकर्णेसरितोनप्रससृजेगामचात्तंसविताद्दिवाकरः ४९
ग्रहश्चतिर्यक्ज्वलनार्कवर्णः सोमस्यपुत्रोभ्युदियायतिर्यक् नभः पफालेवननोदचोर्वीववुश्चवाताः परुषाःसुघोराः दिशोवभूवुर्ज्वलिताः
सधूमामहार्णवाःसस्वनुश्चुक्षुभुश्च ५० सकाननाश्चाद्रिचयाश्चकंपिरेप्रविव्यथुर्नगणाश्चसर्वे बृहस्पतिःसंपरिवार्यरोहिणींवभूवचंद्रा
र्कसमोविशांपते ५१ हतेतुकर्णेविदिशोविजज्वलुस्तमोवृताद्यौर्विचचाल भूमिः पपातचोल्काज्वलनप्रकाशानिशाचराश्चाप्यभवन्प्रहृ
ष्टाः ५२ शशिप्रकाशाननमर्जुनोयदाक्षुरेणकर्णस्यशिरोन्यपातन् परेणरावचेस्तायथापुराहृत्रवधेशतक्रतुः ततोरथेनांबुदवृंदगौशर दिना ५
न्नोभोमध्यदिवाकरत्विषा ५४ पताकिनाभीमनिनाददेकेतुनाहिमेंदुशंखस्फटिकावभासिना महेंद्रवाहप्रतिमेनतावुभौमहेंद्रवीर्यप्रति
मानपौरुषौ ५५ सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमैरलंकृतावप्रतिमेनरंहसा नरोत्तमौकेशवपांडुनंदनौतद्धाहितावग्निदिवाकराविव ५६
रणाजिरेवीतभयौविरेजतुःसमानयानाविवविष्णुवासवौ ततोधनुर्ज्यातलवाणनिस्वनैःप्रसह्यकृत्वाचरिपून्हतप्रभान् ५७ संछादयित्वातु
कुरून्शरोत्तमैः कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च हृष्टौततस्तावमितप्रभावौमनांस्यरीणामवदारयंतौ सुवर्णजालावततौमहास्वनौहिमावदा
तौपरिगृह्यपाणिभिः ५८ चुचुंबतुःशंखवरौनराणांवरौवराननाभ्यांयुगपच्चदध्मतुः पांचजन्यस्यनिर्घोषोदेवदत्तस्यचोभयोः ५९ पृ
थिवींचांतरिक्षंचदिशश्चैवान्वनादयत् वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वेकौरवाराजसत्तम शंखशब्देनतेनाथमाधवस्यार्जुनस्यच ६० तौशंखशब्देनवि
नादयंतौवनानिशैलान्सरितोगुहाश्च वित्रासयंतौतवपुत्रसेनांयुधिष्ठिरंनंदयतांवरिष्ठौ ६१ ततःप्रयाताःकुरवोजवेनश्रुत्वैवशंखस्वनमीर्यमा
णं विहायमद्राधिपतिंपतिंचदुर्योधनंभारतभारतानां ६२ महाहवेतंबहुरोचमानंधनंजयंभूतगणाःसमेताः तदान्वमोदंतजनार्दनंचदिवा

कणावभ्युदितौयथैव ६३ समाश्चितौकर्णशरैःपरंतपावुभौव्यभातांसमरेच्युतार्ज्जुनौ तमोनिहत्याभ्युदितौयथामलौशशांकसूर्यौदिविरश्मि
मालिनौ ६४ विहायतान्बाणगणानथागतौसुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ सुखंप्रविष्टौशिबिरंस्वमीश्वरौसदस्यहूताविवविष्णुवासवौ ६५ तौ
देवगंधर्वमनुष्यचारणैर्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि जयाभिवृद्ध्यापरयाभिपूजितौहतेतुकर्णेपरमाहवेतदा ६६ यथानुरूपंप्रतिपूजितावुभौप्रश
स्यमानौस्वकृतैर्गुणौघैः ननंदतुस्तौससुहृद्गणौतदाबलिंनियम्येवसुरेशकेशवौ ६७ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यां
कर्णपर्वणि संजयउवाच हतेवैकर्तनेराजन्कुरवोभयपीडिताः ।वीक्ष्यमाणादिशःसर्वाःपर्यपेतुःसहस्रशः १ कर्णंतुनिहतंदृष्ट्वाश
त्रुभिःपरमाहवे भीतादिशोव्यदीर्यंततावकाःक्षतविक्षताः २ ततोवहारंचक्रुस्तेयोधाःसर्वसमंततः निवार्यमाणाश्चोद्विग्नास्तावकाभृ
शदुःखिताः ३ तेषांतन्मतमाज्ञायपुत्रोदुर्योधनस्तव अवहारंततश्चक्रेशल्यस्यानुमतेनृप ४ कृतवर्मारथैस्तूर्णंवृतोभारततावकैः नारा
यणावशेषैश्चशिबिरायैवदुद्रुवे ५ गांधाराणांसहस्रेणशकुनिःपरिवारितः हतमाधिरथिंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रुवे ६ कृपःशारद्वतोराजन्ना
गानीकेनभारत महामेघनिभेनाशुशिबिरायैवदुद्रुवे ७ अश्वत्थामाततःशूरोविनिःश्वस्यपुनःपुनः पांडवानांजयंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रु
वे ८ संशप्तकावशिष्टेनबलेनमहतावृतः सुशर्मापिययौराजन्वीक्षमाणोभयार्दितः ९ दुर्योधनोपिनृपतिर्हतसर्वस्वबांधवः ययौशोकसमा
विष्टश्चिंतयन्विमनाबहु १० छिन्नध्वजेनशल्यस्तुरथेनरथिनांवरः प्रययौशिबिरायैववीक्षमाणोदिशोदश ११ ततोपरेसुबहवोभारतानांम
हारथाः प्राद्रवंतभयत्रस्ताह्रियाविष्टाविचेतसः १२ असृक्क्षरंतःसोद्विग्नावेपमानास्तथातुराः कुरवोदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वाकर्णंनिपातितं १३
प्रशंसंतोर्जुनंकेचित्केचित्कर्णंमहारथाः व्यद्रवंतदिशोभीताःकुरवःकुरुसत्तम १४ तेषांयोधसहस्राणांतावकानांमहामृधे नासीत्तत्रपुमान्

कश्चिद्धोयुद्धायमनोदधे १४ हतेकर्णेमहाराजनिराशाःकुरवोभवन् जीवितेचापिराज्येषुदारेषुचधनेषुच १५ तान्समानीयपुत्रस्तेयत्नेनमहता
विभुः निवेशायमनोदध्रेदुःखशोकसमन्वितः १६ तस्याज्ञांशिरसायोधाःपरिगृह्यविशांपते विवर्णावदनाराजन्नाविशंतमहारथाः १७ इतिश्री
कर्णपर्वणिशिविरनिर्याणं संजयउवाच तथानिपातितेकर्णेपरसैन्येचविद्रुते आश्लिष्यपार्थंदाशार्होहर्षाद्वचनमब्रवीत् १ हतोवज्रभृतावृत्रस्त्वयाकर्णो
धनंजय वृत्रकर्णवधंघोरंकथयिष्यंतिमानवाः वज्रेणनिहतोवृत्रःसंयुगेभूरितेजसा त्वयातुनिहतःकर्णोधनुषानिशितैःशरैः २ तमिमंविक्रमं
लोकेप्रथितंतेयशस्करं निवेदयावःकौंतेयकुरुराजस्यधीमतः ३ वधंकर्णस्यसंग्रामेदीर्घकालचिकीर्षितं निवेद्यधर्मराजायत्वमानृण्यंगमिष्यसि
४ वर्तमानेमहायुद्धेतवकर्णस्यचोभयोः इषुमायोधनेश्रुत्वमागतोधर्मनंदनः ५ भृशंतुगाढविद्धस्तान्नाशकत्स्थातुमाहवे ततःसशिबिरंगत्वा
स्थितवान्पुरुषर्षभ ६ तथेत्युक्तःकेशवस्तुपार्थेनयदुपुंगवः पर्यवर्तयदव्यग्रोरथंरथवरस्यतं ७ एवमुक्त्वार्जुनंकृष्णःसैनिकानिदमब्रवीत्
परानभिमुखायत्तास्तिष्ठध्वंभद्रमस्तुवः ८ धृष्टद्युम्नंयुधामन्युंमाद्रीपुत्रौवृकोदरं युयुधानंचगोविंदइदंवचनमब्रवीत् यावदावेद्यतेराज्ञेहतःकर्णोऽर्जुने
नवै ९ तावद्भवद्भिर्यत्तैस्तुभवितव्यंनराधिपैः सतैःशूरैरनुज्ञातोययौराजनिवेशनं १० पार्थमादायगोविंदोददर्शचयुधिष्ठिरं शयानंराजशार्दू
लंकांचनेशयनोत्तमे अगृह्णीतांचमुदितौचरणौपार्थिवस्यतौ तयोःप्रहर्षमालक्ष्यहर्षादश्रूण्यवर्तयत् ११ राधेयंनिहतंमत्वासमुत्तस्थौयु
धिष्ठिरः उवाचचमहाबाहुःपुनःपुनररिंदमः १२ वासुदेवार्जुनौप्रेम्णातावुभौपरिषस्वजे तत्तस्मैतद्यथावृत्तंवासुदेवःसहार्जुनः कथयामा
सकर्णस्यनिधनंयदुपुंगवः ईषदुत्स्मयमानस्तुकृष्णोराजानमब्रवीत् १४ युधिष्ठिरंहतामित्रंकृतांजलिरथाच्युतः दिष्ट्यागांडीवधन्वाचपांडव
श्चवृकोदरः १५ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ मुक्तावीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात् १६ क्षिप्रमुत्तरकालानिकुरुकार्या
णिपांडव हतोवैकर्तनोराजन्सूतपुत्रोमहारथः १७ दिष्ट्याजयसिराजेंद्रदिष्ट्यावर्धसिभारत यस्तद्यूतजितांकृष्णांप्राहसत्पुरुषाधमः १८ तस्याद्य

तपुत्रस्य भूमिं पिबति शोणितं शेते सोऽद्य शरैश्शीर्णः शत्रुस्ते कुरुपुंगव नरशार्दूल पुरुषव्याघ्रं विभिन्नं बहुभिः शरैः १९ हतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभु
ज यत्तो भूत्वा सहास्माभिर्भुंक्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् संजय उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मनः धर्मपुत्रः प्रहृष्टात्मा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत् २१
दिष्ट्या दिष्ट्येति राजेंद्र वाक्यं चेदमुवाच ह नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनंदन त्वया सारथिना पार्थो यत्नवानहनच्च तं २२ न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बु
द्धिप्रसादजं प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः सांगदं दक्षिणं भुजं २३ उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन मे २४ धर्मात्मा
नौ महात्मानौ पुराणावृषिसत्तमौ असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम २५ कथामेतां महाभागां कथयामास तत्त्ववित् तव कृष्ण प्रसादेन पांडवो
ऽयं धनंजयः २६ जिगायाभिमुखः शत्रून्न चासीद्विमुखः क्वचित् जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः २७ यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुप
जग्मिवान् भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतमः कृपः २८ अन्ये च बहवः शूरा ये चैतेषां पदानुगाः त्वद्बुद्ध्या निहते कर्णे हता गोविंद सर्वथा
इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु रथं हेमविभूषितं ३० श्वेतवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्मनोजवैः आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ३१ प्रययौ स महाबा
हुर्द्रष्टुमायोधनं ततः कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमंत्र्य ततः प्रियं ३२ आभाषमाणस्तौ वीरावुभौ माधवफाल्गुनौ ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्ष
भ ३३ यथा कदंबकुसुमं केसरैः सर्वतो वृतं चितं शरशतैः कर्णं धर्मराजो ददर्श सः ३४ गंधतैलावसक्ताभिः कांचनीभिः सहस्रशः दीपिकाभिः
कृतोद्योतं पश्यते वै हयं ततः ३५ संछिन्नभिन्नकवचं बाणैर्विदलीकृतं सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ३६ संजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चै
वं पुनः पुनः प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ माधवपांडवौ ३७ अद्य राजास्मि गोविंद पृथिव्यां भ्रातृभिः सह त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ३८ हतं
श्रुत्वा नरव्याघ्रं राधेयमतिमानिनं निराशोऽद्य हते कर्णे धार्तराष्ट्रो भविष्यति जीविते चैव राज्ये च हते राधात्मजे रणे ३९ त्वत्प्रसादाद्वयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्ष
भ दिष्ट्या जयसि गोविंद दिष्ट्या शत्रुर्निपातितः ४० दिष्ट्या गांडीवधन्वा च विजयी पांडुनंदनः त्रयोदश समास्तीर्णा जागरेण सुदुःखिताः ४१ स्वप्स्यामो

घ्नसुत्वंरात्रौत्वत्प्रसादान्महाभुज एवंसवृष्णीशोराजाप्रशशंसजनार्द्दनं ४२ अर्जुनंचकुरुश्रेष्ठंधर्मराजोयुधिष्ठिरः संजयउवाच दृष्ट्वाचनिहतंकर्णंसपुत्रं
पार्थसायकैः ४३ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेचसमहीपतिः समेत्यचमहाराजकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ४४ हर्षयंतिस्मराजानंहर्षयुक्तामहारथाः नकुलःसह
देवश्चपांडवश्चवृकोदरः सात्यकिश्चमहाराजवृष्णीनांप्रवरोरथः धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपांडुपांचालसृंजयाः ४५ पूजयंतिस्मकौंतेयंनिहतेसूतनंदने
तेवर्द्धयित्वानृपतिंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ४६ जितकाशिनोलब्धलक्ष्याःयुद्धशौंडाःप्रहारिणः स्तुवंतस्तवयुक्ताभिर्वाग्भिःकृष्णौपरंतपौ ४८
जग्मुःस्वशिविरायैवमुदायुक्तामहारथाः एवमेषःक्षयोवृत्तःसुमहांल्लोमहर्षणः ४९ तवदुर्मंत्रितेराजन्किमर्थमनुशोचसि वैशंपायनउवाच
श्रुत्वातदप्रियंराजाधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ५० पपातभूमौनिश्चेष्टश्छिन्नमूलइवद्रुमः तथासापतितादेवीगांधारीदीर्घदर्शिनी ५१ शुशोचबहुला
लापैःकर्णस्यनिधनंयुधि तंपर्यगृह्णाद्विदुरोनृपतिंसंजयस्तथा पर्याश्वासयतांचैवतावुभावेवभूमिपं ५२ तथैवोत्थापयामासुर्गांधारींकुरु
योषितः सदैवंपरमंमत्वाभवितव्यंचपार्थिवः ५३ परांपीडांसमाश्रित्यनष्टचित्तोमहातपाः चिंताशोकपरीतात्मानजज्ञेमोहपीडितः ५४
ससमाश्वासितोराजातूष्णीमासीद्विचेतनः इदंमहायुद्धमखंमहात्मनोर्द्धनंजयस्याधिरथेश्चयःपठेत ५५ ससम्यगिष्टस्यमखस्ययत्फलंतदा

क०
२१५

मुयात्संश्रवणाद्भारत मर्त्यो हि विष्णुर्भगवान्सनातनो वरं तितज्ञाग्मनिर्लेतुमानवः ५६ अतोनुसूयुः शृणुयात्सदेवंयः सर्वलोकानुचरः सु
खीभवेत् तोसर्वदाभक्तिमुपागतोनरःपठंतिपुण्यांवरसंहितामिमां ५७ धनेनधान्येनयशसाचमानुषानंदंतितेनात्रविचारणास्ति अतोन
सूयुः शृणुयात्सदातुवैनरः ससर्वाणिसुखानिचाप्नुयात् ५८ विष्णुः स्वयंभूर्भगवानभवश्चतुष्यंतियेपरस्यनरोत्तमस्य वेदाविप्रोह्मणासे
हदृष्टाशरोबलेक्षत्रियाणांजयोयुधि ५९ धनंजयेष्वाश्चापिभवंतिवैश्याः शूद्राश्चारोग्यंप्राप्नुवंतीहसर्वे तत्रैवविष्णुर्भगवान्सनातनः सचात्रदेवः
परिकी र्त्यतेपरः ६० ततः सकामानलभ्योतेसुखीनरोमहामुनेस्तस्यवचोर्चितपथा कपिलानांसवत्सानांवर्षमेकंनिरंतरं योदद्यात्सुकृ
तंतद्धिश्रवणात्कर्णपर्वणि ॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांकर्णपर्वसमाप्तमिति अतः परंविचित्रार्थंशल्य
पर्वभविष्यति यस्यायमाद्यश्लोकः जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसाचिना अल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वतवैद्विज

राम०
२१५

क॰
२१५

१ वृत्तांताश्चास्मिन्पर्वणि कर्णाभिषेकः पौराणां त्रिपुराख्यानं कर्णशल्ययोर्विवादः हंसकाकीयोपाख्यानं भीमादिभिः
सह युद्धं चार्जुनगर्हणं युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः युधिष्ठिरप्रसादनं दुःशासनवधः वृषसेनादि वधः कर्णार्जुनयोर्द्वैर
थं दिव्यास्त्रयुद्धं किरीटहरणं चक्रग्रसनं कर्णवासुदेवसंवादः कर्णवधः शल्यपलायनं कौरवपलायनं शिविरगम
नं युधिष्ठिरहर्षः इतिवृत्तांताः संवत १८ ३० मीती कुआरसुदि १२ वार सोमार पुस्तकं समाप्तः शुभंमस्तु ॥

ए॰
२१५

ॐ

कमलपरव पत्रे २१५

२।८५।६ नि ३। २०८

पत्रे २०९

श० श्रीगणेशाय नमः नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् जनमेजय उवाच एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना
१ अल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वत वै द्विज उदीर्यमाणं च बलं दृष्ट्वा राजा सुयोधनः पांडवैः प्राप्तकालं च किं प्रापद्यत कौरवः एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तदा
चक्ष्व द्विजोत्तम नहि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं मुने वैशंपायन उवाच ततः कर्णे हते राजन् धार्त्तराष्ट्रः सुयोधनः भृशं शोकार्णवे मग्नो निरा
शः सर्वतोभवत् हा कर्ण हा कर्ण इति शोचमानः पुनः पुनः कृच्छ्रात्स्वशिबिरं प्रायाद्धतशेषैर्नृपैः सह समाश्वास्यमानोपि हेतुभिः शास्त्रनिश्चि
तैः राजभिर्नालभच्छर्म सूतपुत्रवधं स्मरन् स दैवं बलवन्मत्वा भवितव्यं च पार्थिवः संग्रामे निश्चयं कृत्वा पुनर्युद्धाय निर्ययौ शल्यं सेनापतिं कृ
त्वा विधिवद्राजपुंगव रणाय निर्ययौ राजन् हतशेषैर्नृपैः सह ततः सुतुमुलं युद्धं कुरुपांडवसेनयोः अभवद्भरतश्रेष्ठ देवासुररणोपमं ततः शल्यो महा
राज कृत्वा कदनमाहवे हतसैन्योथ मध्याह्ने धर्मराजेन पातितः ततो दुर्योधनो राजा हतबंधू रणाजिरात् अपसृत्य ह्रदं घोरं विवेश रिपुजाद्भयात् अ
थापराह्णे तस्याह्नः परिवार्य महारथैः ह्रदादाहूय वेगेन भीमसेनेन पातितः तस्मिन् हते महेष्वासे हतशिष्टास्त्रयो रथाः संरंभान्निशि राजेंद्र जघ्नुः
पांचालसैनिकान् ततः पूर्वाह्णसमये शिबिरादेत्य संजयः प्रविवेश पुरीं दीनो दुःखशोकसमन्वितः प्रविश्य च पुरीं सूतो भुजावुत्क्षिप्य दुः खितः वेप
मानस्ततो राज्ञः प्रविवेश निवेशनं रुरोद स नरव्याघ्र हा राजन्निति दुःखितः अहो बत विनष्टाः स्म निधनेन महात्मनः अहो सुबलवान्कालो गतिश्च विषमा
तथा शक्रतुल्यबलाः सर्वे यत्रावध्यंत पांडवैः दृष्ट्वैव च पुरो राजन् जनः सर्वः स संजयं क्लेशेन महता युक्तं सर्वतो राजसत्तम प्ररुरोद भृशोद्विग्नो हा राजन्निति
सस्वरं आकुमारं नरव्याघ्र तत्पुरं वै समंततः आर्त्तनादं ततश्चक्रे श्रुत्वा विनिहतं नृपं धावतश्चाप्यपश्याम तत्र त्रीन्पुरुषर्षभान् तथा नष्टचित्तानिवोन्मत्ता
न् शोकेन भृशपीडितान् तथा स विह्वलः सूतः प्रविश्य नृपतिक्षयं ददर्श नृपतिश्रेष्ठं प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं दृष्ट्वा चासीनमनघं समंतात्परिवारितं राम०
१

त्वषाभिर्भरतश्रेष्ठगांधार्याविदुरेणच तथाभिश्चमहाराजज्ञातिभिश्चहितैषीभिः तमेववार्थंध्यायंतंकौरवस्यनिधनंप्रति तदन्नेवाब्रवीद्वाक्यंराजानंजन
नमेजय नातिहृष्टमनाःसूतोबाष्पसंदिग्धयागिरासंजयोहंनरव्याघ्रनमस्तेभरतर्षभ मद्राधिपोहतःशल्यःशकुनिःसौबलस्तथा उलूकःपुरुषव्याघ्रःकैतव्योदृ
ढविक्रमः संसप्तकाहताःसर्वेकांबोजाश्चशकैःसह म्लेछाश्चपार्वतीयाश्चयवनाश्चनिपातिताः प्राच्याहतामहाराजदाक्षिणात्याश्चसर्वशः उदीच्या
निहताः सर्वेप्रतीच्याश्चनराधिप राजानोराजपुत्राश्चसर्वशोनिहतानृप दुर्योधनोहतोराजायथोक्तंपांडवेनह भग्नसक्थोमहाराजशेतेपांसुषुरू
षितः धृष्टद्युम्नोमहाराजशिखंडीचापराजितः उत्तमौजायुधामन्युस्तथाराजन्प्रभद्रकाः पांचाल्याश्चनरव्याघ्राश्चेदयश्चनिषूदिताः तवपुत्राहताःस
र्वेद्रौपदेयाश्चभारत कर्णपुत्रोहतःशूरोवृषसेनोमहाबलः नराविनिहताःसर्वेगजाश्चविनिषूदिताः रथिनश्चनरव्याघ्रहयाश्चपतितायुधि किंचि
छेषंचशिबिरंतावकानांकृतंप्रभो पांडवानांकुरूणांचसमासाद्यपरस्परं प्रायःस्त्रीशेषमभवज्जगत्कालेनमोहितं सप्तपांडवतःशेषाधार्तराष्ट्रास्त
थात्रयः तेचैवभ्रातरःपंचवासुदेवोथसात्यकिः कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चजयतांवरः तवाप्येतेमहाराजरथिनोनृपसत्तम अक्षौहिणीनांसर्वासां
समेतानांजनेश्वर एतेशेषामहाराजसर्वेन्येनिधनंगताः कालेननिहतंसर्वंजगद्वैभरतर्षभ दुर्योधनंवैपुरतःकृत्वावैरंचभारत वैशंपायनउवाच एतच्छ्रु
त्वावचःक्रूरंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः निपपातमहाराजगतसत्वोमहीतले तस्मिन्निपतितेभूमौविदुरोपिमहायशाः निपपातमहाराजराजव्यसनकर्षितः
गांधारीचनृपश्रेष्ठसर्वाश्चकुरुयोषितः पतिताःसहसाभूमौश्रुत्वाक्रूरंवचश्चताः निःसंज्ञंपतितंभूमौतदासीद्राजमंडलं प्रलापयुक्तामहतीकथान्य
स्तापटेयथा कृच्छ्रेणततोराजाधृतराष्ट्रोमहीपतिः शनैरलभतप्राणान्पुत्रव्यसनकर्षितः लब्ध्वातुसनृपःसंज्ञांवेपमानःसुदुःखितः उदीक्ष्यचदिशःस
र्वाःक्षत्तारंवाक्यमब्रवीत् विद्वन्क्षत्तर्महाप्राज्ञत्वंगतिर्भरतर्षभ ममानाथस्यसुभृशंपुत्रैर्हीनस्यसर्वशः एवमुक्त्वाततोभूयोविसंज्ञोनिपपातह तंतथाप

उ ५ दुस्पु ५

श० तितं दृष्ट्वा बांधवा येस्य केचन शीतेनेते सिषिंचुस्तोयैर्विव्यजुर्व्यजनैरपि सतु दीर्घेण कालेन प्रत्याश्वस्तो महीपतिः तूष्णीं दध्यौ महीपालश्चत्रवसनकर्षितः
२ निःश्वसन्जिह्मगइव कुंभक्षिप्तो विशांपते संजयोप्यरुदत्तत्र दृष्ट्वा राजानमातुरं तथा सर्वाः स्त्रियश्चैव गांधारी च यशस्विनी ततो दीर्घेण कालेन विदुरं वा
क्यमब्रवीत् धृतराष्ट्रो नरव्याघ्रो मुह्यमानो मुहुर्मुहुः गच्छंतु योषितः सर्वा गांधारी च यशस्विनी तथेमे सुहृदः सर्वे भ्रश्यते मे मनो भृशं एवमुक्तस्ततः क्ष
त्ता ताः स्त्रियो भरतर्षभ विसर्जयामास शनैर्वेपमानाः पुनः पुनः निश्चक्रमुस्ततः सर्वास्ताः स्त्रियो भरतर्षभ सुहृदश्च ततः सर्वे दृष्ट्वा राजानमातुरं ततो
नरपतिं तत्र लब्धसंज्ञं परंतप आविष्कृत्य रोदनं रोदमानं भृशातुरं प्रांजलिभिः स्वस्थं च नरैर्मुहुर्मुहुः समाश्वासयत क्षत्ता वचसा मधुरेण च ॥ ॥ इति ए ६
महाभारते शल्ये व गि वैशं० विसृष्टास्वथ नारीषु धृतराष्ट्रोम्बिकासुतः विललाप महाराज दुःखाद्दुःखतरं गतः सधूमं इव निःश्वस्य करौ धुन्वन् पुनः पुनः विचिं पुनः ६
त्य च महाराज ततो वचनमब्रवीत् धृतराष्ट्र उवाच अहो बत महद्दुःखं यदहं पांडवान्रणे क्षेमिणश्चाव्ययांश्चैव त्वत्तः सूत शृणोमि वै वज्रसारमयं नूनं हृद
पुत्रान् ६ यं सुदृढं मम यच्छ्रुत्वा निहतान् पुत्रान् दीर्यते न सहस्रधा चिंतयित्वा वयस्तेषां बालक्रीडां च संजय अद्य श्रुत्वा हतान् पुत्रान् भृशं मे दीर्यते मनः अंधत्वाद्य दि तेषां
तु न मे रूपनिदर्शनं पुत्रस्नेहकृता प्रीतिर्नित्यमेतेषु धारिता बालभावमतिक्रांतान् यौवनस्थांश्च तानहं मध्यप्राप्तांस्तथा श्रुत्वा हृष्ट आसं तदानघ तानद्य
र ५ निहतान् श्रुत्वा ऐश्वर्येण हतौजसः न लभे वै क्वचिच्छांतिं पुत्राधिभिरभिप्लुतः एह्येहि पुत्र राजेंद्र ममानाथस्य सांप्रतं त्वया हीनो महाबाहो कां नु यास्या
म्यहं गतिं कथं त्वं पृथिवीपालांस्त्यक्त्वा तात समागतान् शेषे विनिहतो भूमौ प्राकृतः कुनृपो यथा गतिर्भूत्वा महाराज ज्ञातीनां सुहृदां तथा अंधं वृद्धं च मां
वीर विहाय क्व नु गच्छसि सा कृपा सा च ते प्रीतिः सा च राजन्सुमानिता कथं विनिहतः पार्थैः संयुगे परमाजितः को नु मामुत्थितं काले तात तातेति वक्ष्यति म
हाराजेति सततं लोकनाथेति चासकृत् परिष्वज्य च मां कंठे स्नेहेनाक्लिन्नलोचनः अनुशाधीति कौरव्य तत्साधु वद मे वचः ननु नामाहमश्रौषं वचनं तव एम० २

त्रि ४ र २

पुत्रक भृशसीमनश्चीयंयथापार्थस्पनोतथा भगदत्तः कृपः शल्य आवंत्योथजयद्रथः भूरिश्रवाः सोमदत्तो महाराजोथवाह्लिकः अश्वत्थामाचभोज
श्चमागधश्चमहाबलः बृहद्बलश्चकाशीशः शकुनिश्चापिसौबलः म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राःशकाश्चयवनैः सह सुदक्षिणश्चकांबोजस्त्रिगर्ताधिपतिस्तथा
भीष्मः पितामहश्चैवभारद्वाजोथगौतमः श्रुतायुश्चायुतायुश्चशतायुश्चैववीर्यवान् जलसंधोथार्ष्यशृंगीराक्षसश्चाप्यलंबुषः अलंबुषोमहाबाहुः
सुबाहुश्चमहारथः एतेचान्येचबहवोराजानोराजसत्तम मदर्थमुद्यताः सर्वेप्राणांस्त्यक्त्वामहारणे येषांमध्येस्थितोयुद्धेभ्रातृभिः परिवारितः योध
यिष्याम्यहंपार्थान्पांचालांश्चैवसर्वशः चेदींश्चनृपशार्दूलद्रौपदेयांश्चसंयुगे सात्यकिंकुंतिभोजंचराक्षसंचघटोत्कचं एकोप्येषांमहाराजसमर्थ
संनिवारणे समरेपांडवेयानांसंक्रुद्धोह्यभिधावतां किंपुनः सहितावीराःकृतवैराश्चपांडवैः अथवासर्वएवैतेपांडवस्यानुयायिभिः योत्स्यंतेसहराजें
द्रहनिष्यंतिचतान्मृधे कर्णस्त्वेकोमयासार्द्धंनिहनिष्यतिपांडवान् ततोनृपतयोवीराः स्थास्यंतिममशासने यश्चतेषांप्रणेतावैवासुदेवोमहाबलः
नससन्नह्यतेराजन्नितिमामब्रवीद्वचः तस्याहंवदतः सूतबहुशोममसन्निधौ शक्तितोह्यनुपश्यामिनिहतान्पांडवान्मृधे तेषांमध्येस्थितायत्रहन्यंतेमम
पूर्वकाः व्यायच्छमानाः समरेकिमन्यद्भागधेयतः भीष्मश्चनिहतोयत्रलोकनाथः प्रतापवान् शिखंडिनंसमासाद्यमृगेंद्रइवजंबुकं द्रोणश्चब्राह्म
णोयत्रसर्वशस्त्रास्त्रपारगः कर्णश्चनिहतः संख्येदिव्यास्त्रज्ञोमहाबलः निहतः पांडवैः संख्ये किमन्यद्भागधेयतः भूरिश्रवाहतोयत्रसोमदत्तश्चसं
युगे वाह्लीकश्चमहाराजकिमन्यद्भागधेयतः भगदत्तोहतोयत्रगजयुद्धविशारदः जयद्रथश्चनिहतः किमन्यद्भागधेयतः सुदक्षिणोहतोयत्रजलसं
धश्च [illegible] कौरवः श्रुतायुश्चाश्रुतायुश्चकिमन्यद्भागधेयतः महाबलस्तथापांड्यः स
र्वशस्त्रभृतांवरः निहतः पांडवैः संख्येकिमन्यद्भागधेयतः बृहद्बलोहतोयत्रमागधश्चमहाबलः उग्रायुधश्चविक्रांतः प्रतिमानंधनुष्मतां आवंत्योनि

निहतः सपत्नोवीन ४ किमन्यद्भागधेयत ४ एतेयान्येचबहवः ४ कृतास्त्राप्युद्धदुर्मदाः ४ पाञ्चालोपानपुत्राश्च शूराः ४ पवित्रवात्स्य ४ [illegible]

श० [illegible] हतो [illegible] यत्रैवगान्धारिश्चनराधिपः संसप्तकाश्चबहवः किमन्यद्भागधेयतः [redacted]
३ अलंवुषस्तथाराजाराक्षसश्चाप्यलायुधः आर्ष्यशृंगिश्चनिहतः किमन्यद्भागधेयतः नारायणाहतायत्रगोपालायुद्धदु
र्मदाः म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राः किमन्यद्भागधेयतः शकुनिः सौबलोयत्रकैतव्योथमहाबलः निहतःसहबोयत्रकिमन्यद्भागधेयतः यत्रशूरामहेष्वासाकृतास्त्राय
द्धदुर्मदाः म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राः किमन्यद्भागधेयतः यत्रशूरामहात्मानः सर्वशस्त्रास्त्रपारगाः बहवोनिहताः सूतमहेन्द्रसमविक्रमाः नानादेशसमावृत्ताः क्षत्रि
यायत्रसंजय निहताः समरेसर्वे किमन्यद्भागधेयतः पुत्राश्चमेविनिहताः पौत्राश्चैवमहाबलाः वयस्याभ्रातरश्चैव किमन्यद्भागधेयतः भागधेयसमायुक्तोध्रु
वमुत्पद्यतेनरः यस्तुभाग्यसमायुक्तः सशुभंप्राप्नुयान्नरः अहंवियुक्तः सौभाग्यैः पुत्रैश्चैवेहसंजय कथमद्यभविष्यामि वृद्धः शत्रुवशंगतः नान्यदत्रपरंमन्ये
वनवासादृतेप्रभो सोहंवनंगमिष्यामि निर्बंधुर्ज्ञातिसंक्षये नहिमेन्यद्भवेच्छ्रेयोवनाभ्युपगमनादृते इमामवस्थांप्राप्तस्यलूनपक्षस्यसंजय दुर्योधनोहतोयत्र
शल्यश्चनिहतोयुधि दुःशासनोविशस्तश्च विकर्णश्चमहाबलः कथंहिभीमसेनस्यश्रोष्येहंशब्दमुत्तमं एकेनसमरेयेनहतंपुत्रशतंमम असकृद्वदतस्तस्यदुर्योध JU
नवधंश्रवतः दुःखशोकाभिसंतप्तोनश्रोष्येपरुषागिरः वैशंपायनउवाच एवंसशोकसंतप्तः पार्थिवोहतबांधवः मुह्यमानः पुत्राधिभिर्युतः वि
लप्यसुचिरंकालंधृतराष्ट्रोंविकाम्रतः दीर्घमुष्णंचनिश्वस्यचिंतयित्वापराभवं शोकेनमहताविष्टः संतप्तोभरतर्षभ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छद्यथातथा
धृतराष्ट्रउवाच भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वासूतपुत्रंचघातितं सेनापतिंप्रणेतारंकिमकुर्वतमामकाः यंयंसेनाप्रणेतारंयुधिकुर्वंतिमामकाः अचिरेणैवकाले
नतंतंनिघ्नंतिपांडवाः ॥ रणमूर्ध्निहतोभीष्मः पश्यतांवः किरीटिना एवमेवहतोद्रोणः सर्वेषामेवपश्यतां एवमेवहतः कर्णः सूतपुत्रः प्रतापवान् सराज
कानांसर्वेषांपश्यतांवः किरीटिना पूर्वमेवाहमुक्तोवैविदुरेणमहात्मना दुर्योधनापराधेनप्रजेयंविनशिष्यति केचिन्नसम्यक्पश्यंतिमूढाः सम्यगवेक्ष्यच श०
३

पु१

।नदिदंममभूर्खस्यतथामतंवचस्तुनत् यदब्रवीन्महाधर्मात्माविदुरःसर्वधर्मवित् तथासमनुप्राप्तंवचनंसत्यमीरितं दैवोपहतचित्तेनयन्मयानकृतंपुरा अनयस्य
फलंतस्यइदंहिगावल्गणे पुनः कोवैशेषस्त्वनीकानामासीत्कर्णेनिपातिते अर्जुनंवासदेवंवकोवाशल्ययथोरथी केरकृतंदक्षिणंचक्रंमद्रराजस्यसंयुगे वामंवा
योद्धुकामस्यकेवावीरस्यपृष्ठतः कथंचवः समेतानांमद्रराजोमहाबलः निहतः पांडवैः संख्येपुत्रोवाममसंजय ब्रूहिसर्वंयथातत्त्वंभरतानांमहाक्षयं यथाच
निहतः संख्येपुत्रोदुर्योधनोमम पंचालाश्चतथासर्वेनिहताश्चपदानुगाः धृष्टद्युम्नः शिखंडीचद्रौपद्याः पंचचात्मजाः पांडवाश्चयथामुक्तास्तथोभौसात्वतोयु
धि कृपश्चकृतवर्माचभारद्वाजस्यचात्मजः यद्यथायादृशंचैवयुद्धंवृत्तंममसंजयः अखिलंश्रोतुमिच्छामिकुशलोह्यसिसंजय महाभारतेशल्यपर्वणि संजयउवाच
शृणुराजन्नवहितोयथावृत्तोजनक्षयः कुरूणांपांडवानांचसमासाद्ययथास्वं निहतेसूतपुत्रेतुपांडवेनमहात्मना विद्रुतेषुचसैन्येषुसमानीतेषुवासकृत् घोरेमनु
ष्यदेहानामाजौनरवरक्षये यत्तत्कर्णेहतेपार्थः सिंहनादमथाकरोत् तदातवसुतानांतुमहद्भयमाविशत् नसंधातुमनीकानिनचैवाथपराक्रमे आ
सीद्बुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकस्यचित् वणिजोनाविभग्नायामगाधेविप्लवाइव अपारेपारमिच्छंतोहतेद्वीपेकिरीटिना सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताः शरविक्षताः
अनाथानाथमिच्छंतोमृगाः सिंहार्दिताइव भग्नशृंगाइववृषाः शीर्णदंष्ट्राइवोरगाः प्रत्युपायाममायाह्नेनिर्जिताः सव्यसाचिना हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानि
शितैः शरैः सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्तेप्राद्रवन्भयात् विध्वस्तकवचाः सर्वेकांदिशीकाविचेतसः अन्योन्यमभिनिघ्नंतोवीक्षमाणाभयाद्दिशः मामेवनूनंबीभत्सु
र्मामेववृकोदरः अभियातीतिमन्वानाः पेतुर्मम्लुश्चभारत हयानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः आरुह्यजवसंपन्नान्पादातानाजहुर्भयात् कुंजरैःस्यंदनाभग्नाः
सादिनश्चमहारथैः पादातिसंघाश्चाश्वौघैः पलायद्भिर्भृशंततः व्यालतस्करसंकीर्णेसार्थहीनायथावनेतथात्वदीयानिहतेसूतपुत्रेतदाभवन् हतारोहास्त
थानागाश्छिन्नहस्तास्तथापरे सर्वंपार्थमयंलोकमपश्यन्वैभयातुराः तान्प्रेक्ष्यद्रवतः सर्वान्भीमसेनभयार्दितान् दुर्योधनोथस्वंसूतंहाहाकृत्वेदमब्रवीत् नातिक्र

नृप१

श० ४ मिष्यतेपार्थोधनुष्पाणिमवस्थितं जघनेवर्त्तमानंमांतर्गीमिस्त्वान्सचोदय समरेयुध्यमानंहिकौंतेयोमांधनंजयः नसहेद्भ्यतिक्रांतंवेलामिवमहार्णवः अथार्जु
नंसगोविंदंमानिनंचबृकोदरं निरस्यशत्रूनशिष्टांश्चकर्णिस्थानशपमाप्नुयां तत्कुलाकुलराजसस्यर्ण्यसहशंवचः सूतोहेमपरिछन्नान्शनैरश्वानचोद
यत् गजाश्वरथहीनास्तपादाताश्चैवमारिष पंचविंशतिसाहस्राः प्राद्रवन्छ्नकौरव तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः बलेनचतुरंगेणपरिक्षिप्याह
नच्छरैः प्रत्ययुध्यंततेसर्वेभीमसेनंसपार्षतं पार्थपार्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी अक्रुध्यतरणेभीमस्तैर्मृधे पर्यवास्थितैः सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणि
रयुध्यत नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मापेक्षीवृकोदरः योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यसमाश्रितः जातरूपपरिछन्नांप्रगृह्यमहतींगदां न्यवधीत्तावकान्सर्वान्
दंडपाणिरिवांतकः पदातयोभिसंरब्धास्त्यक्त्वाजीवितबांधवाः भीममभ्यद्रवन्संख्येपतंगाज्वलनंयथा आसाद्यभीमसेनंतेसंरब्धायुद्धदुर्मदाः विनेशुःसहसा
दृष्ट्वाभूतग्रामाइवांतकं श्येनवद्व्यचरद्भीमःखड्गेनगदयातथा पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानामयोधयत् हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः धृष्टद्यु
म्नंपुरस्कृत्यभीमस्तस्थौमहाबलः धनंजयोरथानीकमभ्यपद्यतवीर्यवान् माद्रीपुत्रौतशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः जवेनाभ्यपतन्हृष्टाहंतुकामामहाबलाः तस्या
श्ववारान्सुबहूंस्तेनिहत्यनिशितैःशरैः तमन्वधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमभून्महत् ततोधनंजयोराजन्रथानीकमगाहत विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंव्याक्षिपद्ध
नुः कृष्णसारथिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् विप्रहीनरथाश्चाश्चशरैश्चपरिवारिताः पंचविंशतिसाहस्राःपार्थ
माछेन्पदातयः हत्वातुतत्पुरुषानीकंपंचालानांमहारथः भीमसेनंपुरस्कृत्यसनचिरात्प्रपद्यत महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणमर्दनः पुत्रःपंचालराजस्यधृष्ट
द्युम्नोमहायशाः पारावतसवर्णाश्वंकोविदारवरध्वजं धृष्टद्युम्नंरणेदृष्ट्वात्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ नचिरात्प्रत्यदृश्ये
तांमाद्रीपुत्रौससात्यकी चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखानथाधमन् तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोवैपराङ्मुखान् अ राम० ४

पदेनपांडवा॰ सर्वेनिश्शेऽक्रुजमि।५

भ्यधावंतनिघ्नंतोहयांजित्वाहयाश्च सेनावशेषंतंहर्षेतवपुत्रस्य पांडवः अवस्थितंसव्यसाचीकुरूणांधवलवन्ध्य ततश्शनैश्शनैराजन्नसहसासमवाकिरत्
रत्नमाचोक्तेनाथनस्माकिंचनदृश्यते अंधकारीकृतेलोकेशरभूतेमहीतले दिशः सर्वामहाराजतावकाः प्राद्रवन्नभयात् भज्यमानेषुसैन्येषुकुरूणां विजं३
प३ शांतिः परेषामात्मनश्चैवसमेतंतंसमुपाद्रवत् ततोदुर्योधनः सर्वानाजुहावाथपांडवान् युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुरावलिः तंतेनमभिगर्जंतंसहिताः
समुपाद्रवन् नानाशस्त्रभृतः क्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्तानरीन्व्यधमच्छरैः तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्ययौरुषं [redacted]

[redacted]

वीक्षितं नातिदूरापयातंतंकृत्वाद्वैपलायने दुर्योधनः स्वकंसैन्यमपश्यद्भृशविक्षतं ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृतबुद्धिस्तवात्मजः हर्षयन्निवतानयोधानि
दंवचनमब्रवीत् नतंदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच यत्रयातान्नवोहन्युः पांडवाः किंसृतेनवः स्वल्पंचापिवलंतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ यदिसर्वेत्र
तिष्ठामोध्रुवंनोविजयोभवेत् विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषाः अनुसृत्यहनिष्यंतिश्रेयोनःसमरेवधः सुखंसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्र ध
धर्मेणयुध्यतः मृतोदुःखंनजानातेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रसमागताः द्विषतोभीमसेनस्यक्रुद्धस्यवशमेष्यथ पितामहैरा
चरितंनधर्मंहातुमर्हथ१ नचकर्मास्तिपापीयःक्षत्रियस्यपलायनात् नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्हिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः सुचिरेणार्जितांल्लोकान्सद्योयोधःस
मश्नुते तस्येतद्वचनंराज्ञःपूजयित्वामहारथाः पुनरेवाभ्यवर्तंतक्षत्रियाःपांडवान्प्रति पराजयममृष्यंतःकृतचित्ताश्चविक्रमे ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेव
सुदारुणं तावकानांपरेषांचदेवासुररणोपमं युधिष्ठिरपुरोगांश्चसर्वसैन्येनपांडवान् अभ्यधावन्महाराजपुत्रोदुर्योधनस्तव महाभारतेशल्यपर्वणि
संजयपर्वा पतितान्रथनीडांश्चरथांश्चापिमहात्मनां रणेपिनिहतान्दृष्ट्वानागानयत्नीश्चमारिष आयोधनंचातिघोरंरुद्रस्याक्रीडसंनिभं अपरव्या

नी५

तं२

११० ।त्रिगर्तानां नरव्याघ्रः संशप्तकनिषूदनः। विमुखेनाद्य पुत्रेण शोकोयं हन्त वेत्स्यसि भृशोद्विग्नेषु सैन्येषु दृष्ट्वा पार्थस्य विक्रमं आचार्यसैन्येषु सैन्येषु रुद्रः स्वदारेषु भारत व
५ लानां मथ्यमानानां श्रुत्वा निनदमुत्तमं अभिज्ञानं नरेन्द्राणां विकृष्टं प्रेक्ष्य संयुगे कृपाविष्टः कृपो राजन्वयः शीलसमन्वितः अब्रवीत्तत्र तेजस्वी सो
मित्तजनाधिपं दुर्योधनं मन्युवशाद्वचनं वचनक्षमः दुर्योधन निबोधेदं यत्त्वां वक्ष्यामि भारत श्रुत्वा कुरु महाराज यदि ते रोचतेनघ न पार्थवधमां छे
पात्वे पंथा राजेंद्र विद्यते येसमाश्रित्य युध्येत क्षत्रियाः क्षत्रियर्षभ पुत्रो भ्राता पिता चैव स्वस्त्रीयो मातुलस्तथा संबंधिबांधवाश्चैव योध्या वै क्षत्रजीविना
प५ वधे चैव रो धर्मस्तथा ऽ धर्मः पलायने तस्माद्धोरं समायत्तं जीविकां जीविकार्थिनः तत्र त्वां प्रतिवक्ष्यामि किंचिदेव हितं वचः हते भीष्मवद्रोणे च कर्णे चैव
वमहारथे जयद्रथे च निहते तव भ्रातृसु वानघ त्वत्पुत्रे च किं शेषं पर्युपास्महे येषु भारं समासज्य राज्ये मतिमकुर्महि ते संत्यज्य तनुं याताः स्वरा
ब्रह्मविदां गतिं वयं त्विह विनाभूता गुणवद्भिर्महारथैः कृपणं वर्तयिष्यामः पातयित्वा नृपान्बहून् सर्वैरपि च जीवद्भिर्बीभत्सुरपराजितः कृष्णनेत्रो म
हाबाहुर्देवैरपि दुरासदः इन्द्रकार्मुकवज्राभमिंद्रकेतुमिवोच्छ्रितं वानरं केतुमासाद्य संचचाल महाचमूः सिंहनादेन भीमस्य पांचजन्यस्वनेन च गांडी
वस्य च निर्घोषात्संहृष्यंति मनांसि नः चरंतीव महाविद्युन्मुष्णंती नयनप्रभां अलातमिव चाविद्धं गांडीवं समदृश्यत जांबूनदविचित्रं च धूयमानं मह
द्धनुः दृश्यते दिक्षु सर्वासु विद्युदभ्रघनेष्विव उह्यमानाश्च कृष्णेन वायुनेव बलाहकाः जांबूनदविचित्रांगा वहंते चार्जुनं रणे तावकं तद्बलं राजन्नर्जुनो
ऽस्त्रविदां वरः गहनं शिशिरे कक्षं ददाहाग्निरिवोच्छ्रितः गाहमानमनीकानि महेंद्रसदृशप्रभं धनंजयमपश्याम चतुर्दंष्ट्रमिव द्विपं विक्षोभयंतं सेनां ते त्रा
सयंतं च पार्थिवान् धनंजयमपश्याम नलिनीमिव कुंजरं त्रासयंतं तथा योधान्धनुर्घोषेण पांडवः भूय एनमपश्याम सिंहं मृगगणा इव सर्वलोकमहेष्वा
सौ वृषभौ सर्वधन्विनां आमुक्तकवचौ कृष्णौ लोकमध्ये व्यराजतां अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत संग्रामस्यातिघोरस्य वध्यतां चाभितो युधि वा राम
२

मि२

पुनेवावसूतानितवानीकानिसर्वशः शरदंभोदमालानिमशीर्यंतसमंततः तोनावमिवपर्यस्तंवातभ्रांतंमहार्णवे नवमेनंमहाराजसव्यसाचीयकल्प
यत क्वनुतेसूतपुत्रोभूतक्वनुद्रोणोमहानुगः अहंक्वचक्वचात्मातेहार्दिक्यस्तथाक्वनु दुःशासनश्चतेभ्राताभ्रातृभिः सहितः क्वनु बाणगोचरसंप्राप्तं
प्रेक्ष्यैववनपरूथं संवंधिनस्तथाभ्रातृनसहायान्मातलांस्तथा सर्वान्विक्रममिषतोलोकंचाक्रम्यमूर्द्धनि जयद्रथोहतोराजा किंनुशेषमुपास्महे
कोवेहसप्तमानोस्तियोविजेष्यतिपांडवं तस्यचास्त्राणिदिव्यानिविविधानिमहात्मनः गांडीवस्यचनिर्घोषोवीर्याणिहरतेहिनः नष्टचंद्रायथारात्रिः से
नेयंहतनायका नागभग्नद्रुमासुष्कानदीवाकुलतांगता ध्वजिन्यांहततेत्रापांपथेष्टंश्वेतवाहनः चरिष्यति महावाहुः कक्षेग्निरिवसंज्वलन सात्यकेश्चैव
योवेगोभीमसेनस्यचोभयोः दारयेतगिरीन्सर्वाच्छोषयेतचसागरान् उवाचवाक्यंयत्भीमःसभामध्येविशांपते कृतंचसकलंतेनभूयश्चैवकरिष्यति प्रमुख
तस्थितदाकर्णेवलंपांडवरक्षितं दुरासदंतथागुप्तंगांडीवधन्विना युष्माभिस्तानिचीर्णानियान्यसाधूनिसाधुषु अकारणकृतान्येवतेषांवः फल
मागतं आत्मनोर्थेत्वयालोकोयत्नतः सर्वमाहृतः सतेसंशयितस्तातआत्माचभरतर्षभ रक्षदुर्योधनात्मानमात्मासर्वस्यभाजनं छिन्नेहिभाजनेता
तदिशोगच्छतितद्गतं हीयमानेनवासंधिः पर्येष्टव्यःसमेनच विग्रहोवर्द्धमानेननीतिरेषावृहस्पतेः तेवयंपांडुपुत्रेभ्योहीनाः स्ववलशक्तितः तदत्रपांड
वैः सार्द्धंसंधिमन्येक्षमंप्रभो नजानीतेहियःश्रेयः श्रेयसश्चावमन्यते सक्षिप्रंभ्रश्यतेराज्यान्नचश्रेयोनुविंदति प्रणिपत्यहिराजानं राज्यंयदिलभेम
हि श्रेयः स्यान्नतुमौढ्यान्नराजन्गंतुंपराभवं वैचित्रवीर्यवचनात्कृपाशीलोयुधिष्ठिरः विनियुंजीतराज्येत्वांगोविंदवचनेनच यद्ब्रूयाद्धिहृषीकेशोराजान
मपराजितं अर्जुनंभीमसेनंचसर्वंकुर्युरसंशयं नातिक्रमिष्यतेकृष्णोवचनंकौरवस्यतु धनंजयश्चमन्येहंनापिकृष्णस्यपांडवः एतत्क्षमंमहंमन्येतव
पार्थैर्नविग्रहं नत्वांब्रवीमिकार्पण्यान्नप्राणपरिरक्षणात् पथ्यंराजन्ब्रवीमित्वांतत्परासुः स्मरिष्यतिइतिवृद्धोविलप्यैतत्कृपः शारद्वतोवचः दीर्घ

म२ वि२

श॰ ६८ मुखंचनिश्वस्यशुशोचचमुमोहच महाभारतेशल्यपर्वणि संजयउवाच एवमुक्तस्ततोराजागौतमेनयशस्विना निश्वस्यदीर्घमुष्णंचतूष्णीमासीद्वि
शांपते ततोमुहूर्त्तंसध्यात्वाधार्त्तराष्ट्रोमहामनाः कृपंशारद्वतंवाक्यमित्युवाचपरंतपः यत्किंचित्सुहृदावाच्यंतत्सर्वंश्रावितोस्म्यहं कृतंचभवतासर्वंप्राणान्सं
त्यज्ययुध्यता गाहमानमनीकानियुध्यमानंमहारथैः पांडवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान सुहृदायदिदंवाक्यंभवताश्रावितोस्म्यहं कृतंचम
वतासर्वंमुमूर्षोरिवभेषजं हेतुकारणसंयुक्तंहितंवचनमुत्तमं उच्यमानंमहाबाहोनमेविप्ररोचते राज्याद्विनिकृतोस्माभिःकथंसोस्मासुविश्व
सेत अक्षद्यूतेनन्नृपतिर्जितोस्माभिर्महाधनः सकथंममवाक्यानिश्रद्दध्यात्भूयएवतु तथादौत्येनसंप्राप्तःकृष्णः पार्थहितेरतः विप्रलब्धोहृ
षीकेशस्तत्वकर्माविमर्शितं सचमेवचनंब्रह्मनकथमेवाभिपद्यते विललापहियत्कृष्णासभामध्येसमेयुषी नतन्मर्षयतेकृष्णोनराज्यहरणंतथा
सकप्राणाववेकात्मानावन्योन्यप्रतिसंहितौ पुराहच्छुतमेवासीदद्यपश्यामितत्प्रभो स्वस्रीयंचहतंश्रुत्वादुःखंस्वपितिकेशवः कृतागसोवयंतस्य
समद्रेयकथंक्षमेत् अभिमन्योर्विनाशेननशर्मलभतेर्जुनः सकथंमद्धितेयत्नंप्रकरिष्यतियाचितः मध्यमःपांडवस्तीक्ष्णोभीमसेनोमहाबलः
प्रतिज्ञातंचतेनोग्रंभज्येतनचसंन्नमेत उभौतौबद्धनिस्त्रिंशौउभौचाबद्धकंकटौ कृतवैरावुभौवीरौयमावपियमोपमौ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचकृत
वैरौमयासह तौकथंमद्धितेयत्नंप्रकुर्यातांद्विजोत्तम दुःशासनेनयत्कृष्णाएकवस्त्रारजस्वला परिक्लिष्टासभामध्येसर्वलोकस्यपश्यतः तथाविव
सनांदीनांस्मरंत्यद्यापिपांडवाः न निवारयितुंशक्याःसंग्रामात्तेपरंतपाः यदाचद्रौपदीकृष्णामद्विनाशायदुःखिता उग्रंतेपेतपःकृष्णाभर्तृणा
मर्थसिद्धये स्थंडिलेनित्यदाशेतेयावद्वैरस्ययातनं निक्षिप्यमानंदर्पंचवासुदेवसहोदरा कृष्णायाःप्रेष्यवद्भूत्वाशुश्रूषांकुरुतेसदा इतिसर्वंस
मुन्नद्धंनिर्वाणंनकथंचन अभिमन्योर्विनाशेनससंधेयःकथंमया कथंचनामभुक्त्वेमांपृथिवींसागरांबरां पांडवानांप्रसादेनभोक्ष्येराज्यमहं एम॰ ६

फलमुखं अप्युधिष्ठिरेवैगज्ञात्वनिलाभास्करोपथा युधिष्ठिरंकथंपश्चादनुयासामिदासवत कथंभुक्त्वात्वयंभोगानदत्वादायांश्चपुष्कलान् कृपणांवन्निपिष्या मिनिला
भास्करोपथा युधिष्ठिरंकथंपश्चादनुयास्यामिदासवत् कथंभुक्त्वात्वयंभोगानदत्वादायांश्चपुष्कलान् कृपणंवन्निपिष्यामिकृपणः महत्तीविकं नाभ्यसूयामि
तेवाक्यमुक्तंत्वियंहितंत्वया ननुसंधिमहंमन्ये प्रासकालेकथंचन स्वर्गितंमनुपश्यामिसयुद्धेनपरंतप नायंकालोपितुकालः संप्रोद्धुंकालएवनः इष्टंमेबहु
भिर्यज्ञैर्दत्ताविप्रेषुदक्षिणाः प्रापाः कामाः श्रुतावेदाः शत्रूणांमूर्ध्निवास्थितं भृत्यामेसभृतास्तातदीनंश्चाप्युद्धृतोजनः नोत्सहेपंद्विजश्रेष्ठयांडवान्वक्तुमीदृशं
जितानिपरराष्ट्राणिस्वराष्ट्रमनुपालितं भुक्ताश्चविविधाभोगास्त्रिवर्गःसेवितोमया पितृणांगतमानृण्यंक्षत्रधर्मस्यचोभयोः [redacted] नध्रुवंसुखमस्तीहकुतोराज्यंकुतोयशः इहकीर्तिर्विधातव्यासाचयु
ना७ द्धेननान्यथा गृहेयत्क्षत्रियस्यापिनिधनंतद्विगर्हितं अधर्मःसुमहानेषयच्छय्यामरणंगृहे अरण्येयोविमुंचेतसंग्रामेवातनुंनरः क्रतूनाहृत्यमहतोमहिमानंस
गच्छति कृपणंविलपन्नार्तोजरयाभिपरिप्लुतः म्रियतेरुदतांमध्येज्ञातीनांनसपूरुषः त्यक्त्वातुविविधान्भोगान्प्राप्तानांपरमांगतिं अपीदानींसुयुद्धेन
गच्छेयंशक्रलोकतां भूराणामार्यवृत्तानांसंग्रामेष्वनिवर्तिनांधीमतांसत्यसंधानांसर्वेषांक्रतुयाजिनां शस्त्रावभृथपूतानांध्रुवंवासस्त्रिविष्टपे मुदानूनंप्र
पश्यंतियुद्धेह्यप्सरसांगणाः पश्यंतिनूनंपितरःपूजितान्सुरसंसदि अप्सरोभिःपरिवृतान्मोदमानांस्त्रिविष्टपे पंथानममरैर्यातंशूरैश्चैवानिवर्तिभिः
अपितैःसंगतंमार्गंवयमध्यारुहेमहि पितामहेनवृद्धेनतथाचार्येणधीमता जयद्रथेनकर्णेनतथादुःशासनेनच घटमानामदर्थेस्मिन्हताःशूरा
जनाधिपाः शेरतेलोहिताक्तांगाःपृथिव्यांशरविक्षताः उत्तमास्त्रविदःशूरायथोक्तक्रतुयाजिनः त्यक्त्वाप्राणान्यथान्यायमिंद्रसद्मसुधिष्ठिताः ते
स्त्वयंरचितःपंथादुर्गमोहिसरवंभवेत् संपतद्भिर्महावेगैर्यास्यद्भिरिहसद्गतिं येमदर्थेहताःशूरास्तेषांकृतमनुस्मरन् ऋणंतत्प्रतिमुंचानोनराज्येमन

शंफर

शा० ७ आरब्धे पात पित्रा व्यपसांश्च भ्रातॄन्‌ नथ पितामहान् जीवितं परिरक्षेयं लोकापगर्हयक्षवं कीदृशं तद्भवेद्राज्यं मम हीनस्य बंधुभिः। मत्विधस्य तद् द्विश्व
णिपतस्य च यांश्च वं सोहमेतानहत्वा जगतोस्य पराभवं सुयुद्धेन ततः स्वर्गं प्राप्स्यामि न तदन्यथा एवं दुर्योधनेनोक्तं सर्वे संपूज्य तद्वचः साधु साध्विति राजानं क्ष
त्रियाः संबभाषिरे पराजयमशोचंतः कृतचित्ताश्च विक्रमे सर्वे विनिश्चिता योद्धुं सुस्थमनसोभवन् ततो वाहान् समाश्वास्य सर्वे युद्धाभिनंदिनः ऊने द्वि
योजने गत्वा प्रत्यतिष्ठंत कौरवाः आकाशे विद्रुमे पुण्ये प्रस्थे हिमवतः शुभे अरुणां सरस्वतीं प्राप्य पपुः सस्नुश्च तज्जलं पु तव पुत्रकृतोत्साहाः पर्यवर्तंत ते ते
ततः पर्यवस्थाप्य चात्मानमन्योन्येन पुनस्तदा सर्वे राजन् न्यवर्त्तंत क्षत्रियाः कालचोदिताः महाभारते शल्यपर्वणि संजय उवाच अथ हैमवते प्रस्थे
स्थितो युद्धाभिनंदिनः सर्व एव महाराज योधास्तत्र समागताः शल्यश्च चित्रसेनश्च शकुनिश्च महारथः अश्वत्थामा कृपश्चैव कृतवर्म्मा च सात्वतः सुषेणो
रिष्टसेनश्च धृतसेनश्च वीर्यवान् जयसेनश्च राजानस्ते रात्रिमुषितास्ततः रणे कर्णे हते वीरे त्रासिता जितकाशिभिः नालभन् शर्म्म ते पुत्रो हिमवंतमृते गिरिं ते
ब्रुवन् सहितास्तत्र राजानं सैन्यसंनिधौ कृतयत्ना रणे राजन् संपूज्य विधिवत्तदा कृत्वा सेनाप्रणेतारं परांस्त्वं योद्धुमर्हसि येनाभिगुप्ताः संग्रामे जयेमासुहृ
दो वयं ततो दुर्योधनः स्थित्वा रथे रथवरोत्तमं सर्वयुद्धविभावज्ञमंतकप्रतिमं युधि स्वंगं प्रच्छन्नशिरसं कंबुग्रीवं प्रियंवदं व्याकोशपद्मपत्राक्षं व्याघ्रास्यं मे
रुगौरवं स्थाणोर्वृषस्य सदृशं स्कंधनेत्रगतिस्वनैः पुष्टश्लिष्टायतभुजं सुविस्तीर्णघनोरसं जवे बले वृषसदृशमरुणानुजवातयोः आदित्यस्यार्चिषात
ल्यं बुद्ध्या चोशनसा समं कांतिरूपमुखैश्वर्यैस्त्रिभिश्चंद्रमसा समं कांचनोपलसंघातैः सदृशं श्लिष्टसंधिकं सुवृत्तोरुकटीजंघं सुपादं स्वंगुलीनखं स्म
त्वा स्मृत्वैव गुणानेव धात्रा यत्नाद्विनिर्मितं सर्वलक्षणसंपन्नं निपुणं श्रुतिसागरं जेतारं तरसारीणामजेयं शत्रुभिर्बलात् दशांगं यश्चतुष्पादमिष्वस्त्रं वेद तत्त्व ए५० ७

७१ ६१ जुर

ततः सांगांश्चचतुरोवेदानसम्यगाख्यानपंचमान् आराध्यत्र्यंबकंयत्नाद्व्रतैरुग्रैर्महातपाः अयोनिजायामुत्पन्नोद्रोणेनायोनिजेनयः तमप्रतिमकर्माणं
रूपेणाप्रतिमंभुवि पारगंसर्वविद्यानांगुणार्णवमनिंदितं तमभ्येत्यात्मजस्तवममस्थानमब्रवीत्। यंपुरस्कृत्यसहितायुधिजेष्यामपांडवान् गुरुपुत्रोद्यसर्वे
षामस्माकंपरमागतिः भवांस्मान्नियोगात्तेकोस्तुसेनापतिर्मम द्रौणिरुवाच अयंकुलेनवीर्येणतेजसायशसाश्रियासर्वैर्गुणैः समुदितः शल्योनोस्तुचमू
स्कु४ पतिः भागिनेयान्निजांस्त्यक्त्वाकृतज्ञोस्मानुपागतः महासेनोमहाबाहुर्महासेनइवापरः एवंसेनापतिंकृत्वानृपतिंनृपसत्तम शक्यःप्राप्तुंजयोस्माभिर्देवैःस्कंदमिवाजितं त
पा थोक्तेद्रोणपुत्रेणसर्वएवनराधिपाः परिवार्यस्थिताःशल्यंजयशब्दांश्चचक्रिरे युद्धायचमतिंचक्रुरावेशंचययुःपरं ततोदुर्योधनःशल्यंभूमौस्थित्वारथेस्थितं उवाच
प्रांजलिर्भूत्वाराममभीष्मसमंरणे अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल यत्रमित्रममित्रंवापरीक्षंतेबुधाजनाः सभवानस्तुनःशूरःप्रणेतावाहिनीमुखे रणंप्रा
पां१ प्तेभवितायोद्धवामंदचेतसः भविष्यंतिसहामात्याःपांचालाश्चनिरुद्यमाः दुर्योधनवचःश्रुत्वाशल्योमद्राधिपस्तदा उवाचवाक्यंधर्मज्ञोराजानंराजसन्निधौ श
ल्यउवाच यत्त्वंमामन्यसेराजन्कुरुराजकरोमितत् त्वत्प्रियार्थंहिमेसर्वंप्राणाराज्यंधनानिच दुर्योधनउवाच सेनापत्येनवरयेत्वामहंमातुलातुले सोस्मान्पा
वा५ हियुधांश्रेष्ठस्कंदोदेवानिवाहवे अभिषिच्यस्वराजेंद्रदेवानामिवपावकिः जहिशत्रून्रणेवीरमहेंद्रोदानवानिव महाभारतेशल्यपर्वणि संजयउवाच एतच्छ्रुत्वा
वचोराज्ञोमद्रराजःप्रतापवान् दुर्योधनंतदाराजन्वाक्यमेतदुवाचह दुर्योधनमहाबाहोशृणुवाक्यविदांवर यावेतौमन्यसेकृष्णौरथस्थौरथिनांवरौ नमेतुल्या
वुभावेतौबाहुवीर्येकथंचन उद्यतांपृथिवींसर्वांससुरासुरमानवाम् योधयेयंरणमुखेसंक्रुद्धःकिमुपांडवान् विजेष्येचरणेपार्थान्सोमकांश्चसमागतान्
अहंसेनाप्रणेतातेभविष्यामिनसंशयः तंचव्यूहंविधास्यामिनभविष्यंतियंपरे इतिसत्यंब्रवीम्येषदुर्योधननसंशयः एवमुक्तस्ततोराजामद्राधिपतिमंजसा अभ्यषिं
चतसेनायामध्येभरतसत्तम विधिनाशास्त्रदृष्टेनहृष्टरूपोविशांपते अभिषिक्तेततस्तस्मिन्सिंहनादोमहानभूत् तवसैन्येष्ववाद्यंतवादित्राणिचभारत हृष्टा

नार

श० स्वासंस्ततोयोधामद्रकाश्चमहारथाः तुष्टुवुश्चैवराजानंशल्यमाहवशोभिनं जयराजंश्चिरंजीवजहिशत्रून्समागतान् तवबाहुवलंप्राप्यधार्त्तराष्ट्रामहावलाः नि
८ खिलांपृथिवींसर्वांप्रशासंतुहतद्विषः अहंशक्तोरणेजेतुंससुरासुरमानवान् मर्त्यधर्माणइहतुकिमुसोमकसृंजयान् एवंसंस्तूयमानस्तुमद्राणामधिपोवली
हर्षंप्रापतदावीरोदुरापमकृतात्मभिः शल्यउवाच अथचाहंरणेसर्वान्पांचालान्सहपांडवैः निहनिष्यामिवाराजन्स्वर्गंयास्यामिवाहतः अथपश्यंतुमांलोकावि
चरंतमभीतवत् अथपांडुसुताः सर्वेवासुदेवःससात्यकिः पंचालाश्चेदयश्चैवद्रौपदेयाश्चसर्वशः धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसर्वेचापिप्रभद्रकाः विक्रमंममप
श्यंतुधनुषश्चमहावलं लाघवंचास्त्रवीर्यंचभुजयोश्चवलंयुधि अथपश्यंतुमेपार्थाः सिद्धाश्चसहचारणैः यादृशंमेवलंवाह्वोः संपदस्त्रेषुयाचमे अद्यमेवि
क्रमंद्रक्ष्यंतिपांडवानांमहारथाः प्रतीकारायरामत्त्वाचेष्टंतांविविधाः क्रियाः अद्यसैन्यानिपांडूनांद्रावयिष्येसमंततः द्रोणाभीष्मावतिविभोसूतपुत्रश्चसंयुगे ते
षांशोकायनोद्यवैकरिष्यामिनसंशयः विचरिष्यन्रणेयुध्यन्प्रियार्थंतवकौरव इतिसत्येववदीमेतदुर्योधननसंशयः संजयउवाच एवमुक्तस्ततोराजा
मद्राधिपतिमंजसा अभिषिषेचसेनायांमध्येभरतसत्तमविधिनाशास्त्र दृष्टेनहृष्टरूपोविशांपते अभिषिक्तेतदाशल्येतवसैन्येषुमानद तकस्मिंवसनंके
चिन्नेनिरेभरतर्षभ हृष्टाःसुमनसश्चैववभूवुस्तत्रसैनिकाः मेनिरेनिहतान्पार्थान्मद्रराजवशंगतान् प्रहर्षंप्राप्यसेनातुतावकीभरतर्षभ तंराजित्रिस्तुति
नःससात्वस्थविज्ञाचसाभवत् सैन्यस्यतवतंशब्दंश्रुत्वाराजायुधिष्ठिरः वार्ष्णेयमब्रवीद्वाक्यंसर्वक्षत्रस्यपश्यतः मद्रराजःकृतःशल्योधार्त्तराष्ट्रेणमाधव
सेनापतिर्महेष्वासः सर्वसैन्येषुपूजितः एतज्ज्ञात्वायथाभूतंकुरुमाधवयत्क्षमं भवान्नेताचगोप्ताचविधत्स्वयदनंतरं तमब्रवीन्महाराजवासुदेवोजनाधिपं
पतिमहंजानेयथातत्वेनभारत वीर्यवांश्चमहातेजामहात्माचविशेषतः कृतीचचित्रयोधीचसंयुक्तोलाघवेनच यादृग्भीष्मस्तथाद्रोणोयादृक्कर्णश्चसंयुगे
तादृशस्तद्विशिष्टोवामद्रराजोमतोमम युध्यमानस्यतस्याजौचिंतयन्निवभारत योद्धारंनाधिगच्छामितुल्यरूपंजनाधिप शिखंडयर्जुनभीमानांसात्वतस्यच एप०
भारत धृष्टद्युम्नस्यचतथावलेनाभ्यधिकोरणे मद्रराजोमहाराजसिंहद्विरदविक्रमः विचरिष्यत्यभीःकालेकालःक्रुद्धःप्रजास्विव तस्याद्यनप्रपश्यामि ८

प्रतियोद्धारमाहवे त्वामृते पुरुषव्याघ्रशार्दूलसमविक्रमं सदेवलोके कृत्स्नेस्मिन्नान्यस्त्वत्तः पुमानिह मद्रराजं रणे क्रुद्धं यो हन्यात्कुरुनंदन त्वमहन्यहनि युध्य
तं क्षोभयंतं बलं तव तस्माज्जहि रणे शल्यं मघवानिव शंबरं अजेयो पश्चाद्यसौ वीरो धार्त्तराष्ट्रेण सत्कृतः तवैव विजयो नूनं हते मद्रेश्वरे युधि त[स्मि]न्हते हतं सर्वं धा
र्त्तराष्ट्रबलं महत् एतच्छ्रुत्वा महाराज वचनं मम सांप्रतं प्रत्युद्याहि रणे पार्थ मद्रराजं महाबलं जहि चैनं महाबाहो वासवो नमुचिं यथा नैवात्र दया कार्या मा
तुलोयं ममेति वै क्षात्रधर्मं पुरस्कृत्य जहि मद्रजनेश्वरं भीष्मद्रोणार्णवं तीर्त्वा कर्णपातालसंभवं मा निमज्जस्व सगणः शल्यमासाद्य गोष्पदं यच्च ते तपसो वी
र्यं यच्च क्षात्रं बलं तव तद्दर्शय रणे सर्वं जहि चैनं महारथं एतावदुक्त्वा वचनं केशवः परवीरहा जगाम शिबिरं सायं पूज्यमानोथ पांडवैः केशवे तु तदा याते धर्मरा
जो युधिष्ठिरः विसृज्य सर्वांस्तान्भ्रातॄन् पांचालानथ सौमकान् सुष्वाप रजनीं तां तु विशल्य इव कुंजरः ते च सर्वे महेष्वासाः पांचालाः पांडवास्तथा कर्ण
स्य निधने हृष्टाः सुषुपुस्तां निशां तदा गतज्वरं महेष्वासं तीर्णपारं महारथं बभूव पांडवेयानां सैन्यं प्रमुदितं निशि सूतपुत्रस्य निधने जयं लब्ध्वा च मारिष महा
भारते शल्यपर्वणि संजय उवाच व्यतीतायां रजन्यां तु राजा दुर्योधनस्तदा अब्रवीत्तावकान्सर्वान्संनह्यंतां महारथाः राज्ञस्तु मतमाज्ञाय समनह्यत सा
चमूः अयोजयन्रथांस्तूर्णं पर्यधावंस्तथापरे अकल्प्यंत च मातंगाः समनह्यंत पत्तयः रथानास्तरणोपेतांश्चक्रुरन्ये सहस्रशः वादित्राणां च निनदः प्रा
दुरासीद्विशांपते योधनार्थे हि सैन्यानां योधानां चाप्युदीर्यतां ततो बलानि सर्वाणि सेनाविशिष्टानि भारत संनद्धान्येव ददृशुर्मृत्युं कृत्वा निवर्त्तनं शल्यं से
नापतिं कृत्वा मद्रराजं महारथाः प्रविभज्य बलं सर्वमनीकेषु व्यवस्थिताः ततः सर्वे समागम्य पुत्रेण तव सैनिकाः कृपश्च कृतवर्म्मा च द्रौणिः शल्योथ सौब
लः अन्ये च पार्थिवाः शेषाः समयं चक्रिरे तदा न न एकेन योद्धव्यं कथंचिदपि पांडवैः यो ह्येकः पांडवैर्युद्ध्येद्यो वा युध्यंतमुत्सृजेत् स पंचभिर्भवेद्युक्तः पातकै
श्चोपपातकैः अन्योन्यं परिरक्षद्भिर्योद्धव्यं सहितैश्च नः एवं समयं कृत्वा सर्वे तत्र महारथाः मद्रराजं पुरस्कृत्य तूर्णमभ्यद्रवन्परान् तथैव पांडवाः स

श० वैवस्वतसैन्यंमहारणे अभ्ययुः कौरवान्राजन्योत्स्यमानाः समंततः तद्बलंभरतश्रेष्ठक्षुब्धार्णवसमस्वनं समुद्धूतार्णवाकारमुद्धूतरथकुंजरं धृतराष्ट्रउवा
९ च द्रोणस्यभीष्मस्यवैराधेयस्यमयाश्रुतं पातनंशंसमेभूयः शल्यस्याथसुतस्यमे कथंरणेहतःशल्योधर्मराजेनसंजय भीमसेनेनबालिनापुत्रोदुर्योध
नोमम संजयउवाच क्षयंमनुष्यदेहानांतथानागाश्वसंक्षयं शृणुराजन्स्थिरोभूत्वासंग्रामंशंसतोमम आशाबलवतीराजन्पुत्राणांतेभवत्तदा हतेद्रो
णेचभीष्मेचसूतपुत्रेचपातिते शल्यः पार्थान्रणेसर्वान्निहनिष्यतिमारिष तामाशांहृदयेकृत्वासमाश्वास्यचभारत मद्रराजंचसमरेसमाश्रित्यमहा
म५ रथं नाथवंतंतदात्मानंअमन्यतसुतस्तव यदाकर्णे हतेपार्थाः सिंहनादंप्रचक्रिरे तदाराजन्धार्तराष्ट्रानाविवेशमहद्भयं तान्समाश्वास्यतुतदा
मद्रराजः प्रतापवान् व्यूह्यव्यूहंमहाराजसर्वतोभद्रमृद्धिमत् प्रत्युद्यातोरणेपार्थान्मद्रराजः प्रतापवान् विधुन्वन्कार्मुकंचित्रंभारघ्नंवेगवत्तरं
रथप्रवरमास्थायसैंधवाश्वंमहारथ तस्यसूतोमहाराजरथस्थोऽशोभयद्रथं सतेनसंवृतोवीरोरथेनामित्रकर्षणः तस्थौशूरोमहाराजपुत्राणांतेभय
प्रद प्रयाणेमद्रराजोऽभून्मुखंव्यूहस्यदंशितः मद्रकैः सहितोवीरैः कर्णपुत्रैश्चदुर्जयैः सव्येऽभूत्कृतवर्माचत्रिगर्तैः परिवारितः गौतमोदक्षिणेपार्श्वे
शकैः शकैश्चयवनैः सह अश्वत्थामापृष्ठतोऽभूत्कांबोजैः परिवारितः दुर्योधनोऽभवन्मध्येरक्षितः कुरुपुंगवैः महानीकेनमहतासौबलश्चापिसंवृतः प्रययौस
र्वसैन्येनकैतव्यश्चमहारथः पांडवाश्चमहेष्वासाव्यूह्यसैन्यमरिंदमाः त्रिधाभूत्वामहाराजतवसैन्यमुपाद्रवन् धृष्टद्युम्नः शिखंडीचसात्यकिश्चमहारथः
शल्यस्यवाहिनींतूर्णमभिदुद्रुवुराहवे ततोयुधिष्ठिरोराजास्वेनानीकेनसंवृतः शल्यमेवाभिदुद्रावजिघांसुर्भरतर्षभ हार्दिक्यंचमहेष्वासमर्जुनः शत्रुपू
गहा संसप्तकगणांश्चैववेगितोऽभिदुद्रुवे गौतमंभीमसेनोवैसोमकाश्चमहारथाः अभ्यवर्तंतराजेंद्रजिघांसंतः परान्युधि माद्रीपुत्रौचशकुनिमु
लूकंचमहारथं ससैन्यौसहसेनौतावुपतस्थतुराहवे तथैवायुतशोयोधास्तावकाः पांडवान्रणे अभ्यवर्तंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः धृतराष्ट्रउ

वाच हतेभीष्मेमहेष्वासेद्रोणेकर्णेमहारथे कुरुष्वल्पावशिष्टेषुपांडवेषुचसंयुगे सुसंरब्धेषुपार्थेषुपराक्रांतेषुसंजय मामकानांपरेषांवाकिंशिष्ट मभ
वद्बलं संजयउवाच यथावयंपरेराजन्युद्धायसमवस्थिताः यावच्चासीद्बलंशिष्टंसंग्रामेतन्निबोधमेएकादशसहस्राणिरथानांभरतर्षभ दशदंतिसहस्रा
णिसप्तचैवशतानिच पूर्णेशतसहस्रेद्वेहयानांभरतर्षभ। नरकोट्यस्तथातिस्रोबलमेतत्तवाभवत्। रथानांषट्सहस्राणिषट्सहस्राश्चकुंजराः दशचाश्व
सहस्राणिपत्तिकोटीचभारत एतद्बलंपांडवानामभवच्छेषमाहवे एतए वसमाजग्मुर्युद्धायभरतर्षभ एवंविभज्यराजेंद्रमद्रराजमतेस्थिताः पांडवान्प्रत्युदी
यामजयगृद्धाःप्रमन्यवः तथैवपांडवाःशूराःसमरेजितकाशिनः उपयातान्नरव्याघ्राःपांचालाश्चयशस्विनः एवमेतेमहाराजपरस्परवधैषिणः उपया
तानरव्याघ्राःपूर्वांसंध्यांप्रतिप्रभो ततःप्रवृत्तेयुद्धंघोररूपंभया नकं तावकानांपरेषांचनिघ्नतामितरेतरं महाभारतेशल्यपर्वणि संजयउवाच ततः
९१ प्रवृत्तेयुद्धंकुरूणांभयवर्द्धनं संजयैःसहराजेंद्रघोरंदेवासुरोपमं नरारथागजौघाश्चसादिनश्चसहस्रशः वाजिनश्चपराक्रांताःसमाजग्मुःपरस्परं नागा
नांभीमरूपाणांद्रवतांनिस्वनोमहान् अश्रूयततदाकालेजलदानांनभस्थले नागैरभ्याहताःकेचित्सरथारथिनोऽपतन् व्यद्रवंतरणेवीराद्राव्यमाणाम
दोत्कटैः हयौघान्पादरक्षांश्चरथिनस्तत्रशिक्षिताः शरैःसंप्रेषयामासुःपरलोकायभारत सादिनाशिक्षिताः परिवार्यमहारथान् विचरंतोरणेनिघ्नन्
प्रासशक्त्यृष्टिभिस्तथाधन्विनःपुरुषाःकेचित्परिवार्यमहारथान् एकंबहवआसाद्यप्रेषयेयुर्यमक्षयं नागंरथवरंचान्येपरिवार्यमहारथाः सोत्तरायुधि
नंजघ्नुर्द्रवमाणंमहारथं तथाचरथिनंक्रुद्धंविकिरंतंशरान्बहून् नागानजघ्नुर्महाराजपरिवार्यसमंततः नागोनागमभिद्रुत्यरथीचरथिनंरणे शक्तितोम
रनाराचैर्निजघ्नुस्तत्रभारत पादातानवमृद्नंतोरथवारणवाजिनः रणमध्येमहच्छब्दंकुर्वंतोहवमाकुलं हयाश्चपर्यधावंतचामरैरुपशोभिताः हंसाहिमव
तःप्रस्थेपिबंतइवमेदिनीं तेषांतुवाजिनांभूमिःखुरैःकृष्णाविशांपते अशोभतयथानारीकरजैःक्षतविक्षता वाजिनांखुरशब्देनरथनेमिस्वनेनच पत्तीनां

९२

राजन ५

नो१ ४३

द्रो० चापिशब्देननागानांबृंहितेनच वादित्राणांचघोषेणशंखानांनिस्वनेनच अभवन्नादिताभूमिर्निर्घातैरिवभारत धनुषांकूजमानानांनिस्त्रिंशानांच
१० दीप्यतां कवचानांप्रभाभिश्चनचाज्ञायतकिंचन वहवोवाहवश्छिन्नानागराजकरोपमाः उद्वेष्टंतेविवेष्टंतेवेगंकुर्वंतिदारुणं शिरसांचमहाभाग
पततांवसुधातले च्युतानामिवतालेभ्यस्तालानांश्रूयतेस्वनः शिरोभिः पतितैर्भातिरुधिरार्द्रैर्वसुंधरा तपनीयनिभैः कालेनलिनैरिवभारत उद्वृ
त्तनयनैस्तैस्तु गतसत्वैः सुविक्षितैः व्यभ्राजतमहीराजन्पुंडरीकैरिवावृता बाहुभिश्चंदनादिग्धैः सकेयूरैर्महाधनैः पतितैर्भातिवसुधायथाश
क्रध्वजैस्तथा ऊरुभिश्चनरेंद्राणांविनिकृत्तैर्महाहवे हस्तिहस्तोपमैरन्यैः संस्तृतंतद्रणाजिरं कबंधशतसंकीर्णंछत्रचामरसंकुलं सेनावलंतच्छुशुभे
वनंपुष्पाचितंयथा तत्रयोधामहाराजविचरंतोह्यभीतवत् दृश्यंतेरुधिराक्तांगाः पुष्पिताइवकिंशुकाः मातंगाश्चाप्यदृश्यंतशरतोमरपीडिताः पतंत
स्तत्रतत्रैवछिन्नाभ्रसदृशारणे गजानीकंमहाराजवध्यमानंमहात्मभिः व्यदीर्यततदिशःसर्वावाताहताघनाइव तेगजाघनसंकाशाः पेतुरुर्व्यांसमंत
तः वज्रहताइवविभोपर्वतायुगसंक्षये हयानांसादिभिःसार्द्धंपतितानांमहीतले राशयःस्मप्रदृश्यंतेगिरिमात्रास्ततस्ततः संजज्ञेरणभूमौतुपरलो
कवहानदी शोणितोदारथावर्त्ताध्वजवृक्षास्थिशर्करा भुजनक्राधनुःस्रोताहस्तिशैलाहयोपला मेदोमज्जाकर्दमिनीछत्रहंसागदोडुपा क
वचोष्णीषसंछन्नापताकारुचिरद्रुमा चक्रचक्रावलीजुष्टात्रिवेणुदंडकावृता शूराणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्द्धिनी प्रावर्त्ततनदीरौद्राकुरुसृंजय
संकुला तांनदींपितृलोकायवहंतीमतिभैरवीं तेरुर्वाहननौभिस्तेशूराःपरिघबाहवः वर्तमानेतथायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते चतुरंगक्षयेघोरेपूर्वंदेवा
सुरोपमे आक्रोशन्बांधवानन्येतत्रतत्रपरंतप क्रोशद्भिर्बांधवैश्चान्येभयार्त्तान्निववर्तिरे निर्मर्यादेतथायुद्धेवर्तमानेभयानके अर्जुनोभीमसेनश्च
मोहयांचक्रतुःपरान् सावध्यमानामहतीसेनातवजनाधिप अमुह्यत्तत्रतत्रैवयोषिन्मदवशादिव मोहयित्वाचतांसेनांभीमसेनधनंजयौ दध्मतु द्रोण०
१०

वर्जितौ तत्र सिंहनादांश्च विनेदतुः श्रुत्वैव तन्महाशब्दं धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ धर्मराजं पुरस्कृत्य मद्रराजमभिद्रुतौ तत्राद्भुतमपश्याम घोररूपं विशांपते शल्येन सं
गताः शूराः पांडवा युध्यंत भागशः माद्रीपुत्रौ तु रभसौ कृतास्त्रौ युद्धदुर्मदौ अभ्ययातां त्वरायुक्तौ जिगीषंतौ बलं तव ततो न्यवर्त्तत बलं तावकं भरतर्षभ शरैः
प्रणुन्नं बहुधा पांडवैर्जितकाशिभिः वध्यमाना चमूः सा तु पुत्राणां प्रेक्षतां तव भेजे दिशो महाराज प्रणुन्ना दृढधन्विभिः हाहाकारो महान् जज्ञे योधानां
तव भारत तिष्ठ तिष्ठेति चाप्यासीद्द्रावितानां महात्मनां क्षत्रियाणां तदान्योन्यं संयुगे जयमिच्छतां प्राद्रवन्नेव भग्नास्ते पांडवैस्तव सैनिकाः त्यक्त्वा यु
द्धे प्रियान् पुत्रान् भ्रातॄन्नथ पितामहान् मातुलान् भागिनेयांश्च तथा [बंधि]बांधवान् हयान् द्विपांस्त्वरयंतो योधा जग्मुः सहस्रशः आत्मत्राणकृतो
त्साहास्तावका भरतर्षभ इति महाभारते शल्यपर्वणि संजय उवाच तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा मद्रराजः प्रतापवान् उवाच सारथिं तूर्णं चोदयाश्वान्महाजवा
न् एष तिष्ठति वै राजा पांडुपुत्रो युधिष्ठिरः छत्रेण ध्रियमाणेन पांडुरेण विराजता तत्र मां प्रापय क्षिप्रं पश्य मे सारथे बलं न समर्थो हि मे पार्थः स्थात
मग्रतो युधि एवमुक्तस्ततः प्रायान्मद्रराजस्य सारथिः यत्र राजा सत्यसंधो धर्मराजो युधिष्ठिरः आपतत्तच्च सहसा पांडवानां महद्बलं दधारैको रणे शल्यो
वेलोद्वृत्तमिवार्णवं पांडवानां बलौघस्तु शल्यमासाद्य मारिष व्यतिष्ठत तदा युद्धे सिंधोर्वेग इवाचलं मद्रराजं तु समरे दृष्ट्वा युद्धाय धिष्ठितं कुरवः संन्यवर्त्तं
त मृत्युं कृत्वा निवर्त्तनं तेषु राजन्निवृत्तेषु व्यूढानीकेषु भागशः प्रावर्त्तत महारौद्रः संग्रामः शोणितोदकः समार्च्छच्चित्रसेनं तु नकुलो युद्धदुर्मदः तौ पर न ४
स्परमासाद्य चित्रकार्मुकधारिणौ मेघाविव यथोद्वृत्तौ दक्षिणोत्तरवर्षिणौ शरतोयैः सिषिचतुस्तौ परस्परमाहवे नांतरं तत्र पश्यामि पांडवस्येतरस्य
वा उभौ कृतास्त्रौ बलिनौ रथचर्याविशारदौ परस्परवधे यत्तौ छिद्रान्वेषणतत्परौ चित्रसेनस्तु भल्लेन पीतेन निशितेन च नकुलस्य महाराज मुष्टिदेशे
ऽछिनद्धनुः अथैनं छिन्नधन्वानं रुक्मपुंखैः शिलाशितैः त्रिभिः शरैरसंभ्रांतो ललाटे वै समर्पयत् हयांश्चास्य शरैस्तीक्ष्णैः प्रेषयामास मृत्यवे तथा ध्वजं

द्रा २

श० ११

सारथिंचत्रिभिस्त्रिभिरपातयत् सशत्रुभुजनिर्मुक्तैः ललाटस्थैस्त्रिभिः शरैः नकुलः शुशुभेराजन्त्रिशृंगइवपर्वतः॥ सच्छिन्नधन्वाविरथः खड्गमादायचर्म
च रथादवतरद्वीरः शैलाग्रादिवकेसरी पद्भ्यामापततस्तस्यशरवृष्टिंसमासृजत् नकुलोप्यसहत्तांवैचर्मणालघुविक्रमः चित्रसेनरथंप्राप्यचित्रयोधीजित
श्रमः आरुरोहमहाबाहुः सर्वसैन्यस्यपश्यतः सकुंडलंसमुकुटंसुनसंतापनेक्षणं चित्रसेनशिरःकायादपाहरतपांडवः सपपातरथोपस्थाद्दिवाक
रसमप्रभः चित्रसेनंविनष्टंचदृष्ट्वातत्रमहारथाः साधुवादस्वनांश्चक्रुः सिंहनादांश्चपुष्कलान् विशस्तंभ्रातरंदृष्ट्वाकर्णपुत्रौमहारथौ सुषेणःसत्यसे
नश्चमुंचंतौनिशितान्बहून् ततोभ्यधावतांतूर्णंपांडवंरथिनांवरौ जिघांसंतौयथानागंव्याघ्रौराजन्महावने तावभ्यवर्षेतांतीक्ष्णैर्हावेवंमहारथं नं५
शरौघान्समसृजंतौजीमूतौसलिलंयथा सशरैःसर्वतोविद्धः प्रहृष्टइवपांडवः अन्यत्कार्मुकमादायरथमारुह्यवीर्यवान् अतिष्ठतरणेवीरः
क्रुद्धरूपइवांतकः तस्यतौभ्रातरौराजन्शरैःसन्नतपर्वभिः रथंविशकलीकर्तुंसमारब्धौविशांपते ततःप्रहसन्नकुलश्चतुर्भिश्चतुरोरणे जघा
नविशिखैस्तीक्ष्णैः सत्यसेनस्यवाजिनः ततः संधायनाराचंरुक्मपुंखंशिलाशितं धनुश्चिच्छेदराजेंद्रसत्यसेनस्यपांडवः अथान्यंरथमास्थाय
धनुरादायचापरं सत्यसेनःसुषेणश्चपांडवंपर्यधावतां अविध्यत्तावसंभ्रांतौमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् द्वाभ्यांद्वाभ्यांमहाराजशराभ्यांरणा
मूर्द्धनि सुषेणस्ततःक्रुद्धः पांडवस्यमहद्धनुः चिच्छेदप्रहसन्युद्धेक्षुरप्रेणमहारथः अथान्यद्धनुरादायनकुलःक्रोधमूर्छितः सुषेणं
पंचभिर्विद्ध्वाध्वजमेकेनचिच्छिदे सत्यसेनस्यचधनुर्हस्तावापंचमारिष ।चिच्छेदतरसायुद्धेततउच्चुक्रुशुर्जनाः अथान्यद्धनुरादायशत्रुघ्नंभारसाध
नं शरैः संछादयामाससमंतात्पांडुनंदनं संनिवार्यततान्बाणान्नकुलःपरवीरहा सत्यसेनंसुषेणंचद्वाभ्यांद्वाभ्यामविध्यत तावेनंप्रत्यविध्येतां
पृथक्पृथगजिह्मगैः सारथिंचास्यराजेंद्रनिशितैर्विव्यधतुःशरैः सत्यसेनोरथेषांतुनकुलस्यधनुस्तथा पृथक्शराभ्यांचिच्छेदकृतहस्तःप्रतापवान् सरथेति
रथातिष्ठन्नथश ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

राम० ११

किंपराक्रमात स्वर्णदंडमकुंठाग्रांतैलधौतांसुनिर्मलां लेलिहानामिवाविक्षोभोगिकन्यामहाविषांसमुद्यम्यवचिक्षेप
सत्यसेनस्यसंयुगे सातस्यहृदयंसंख्येविभेदशतधान्टप सपपातरथाद्भूमिंगतसत्वाल्पचेतनः भ्रातरंनिहृ
तंदृष्ट्वासुषेणःक्रोधमूर्छितः अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णौपादातंपांडुनंदनं चतुर्भिश्चतुरोवाहानध्वजंछित्वासुसंच
मैः त्रिभिर्वैसारथिंहत्वाकर्णपुत्रेणाधन्विना नकुलंविरथंदृष्ट्वाद्रौपदेयोमहारथः सुतसोमोभिदुद्रावप
रीप्सन्पितरंरणे ततोधिरुह्यनकुलःसुतसोमस्यतंरथं शुशुभेभरतश्रेष्ठगिरिस्थइवकेशरी सोन्यत्का
र्मुकमादायसुषेणंसमयोधयत तावुभौशरवर्षाभ्यांसमासाद्यपरस्परं परस्परवधेयत्नंचक्रतुःसुमहारथौ
सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवंविशिखैस्त्रिभिः सुतसोमंचविंशत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत ततःक्रुद्धोमहा
राजनकुलःपरवीरहा शरैस्तस्यदिशःसर्वाःछादयामासवेगवान ततोगृहीत्वातीक्ष्णाग्रमर्द्धचंद्रंसुतेजनं
सवेगयुक्तंचिक्षेपकर्णपुत्रस्यसंयुगे तस्यतेनशिरःकायाज्जहारन्टपसत्तम पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुत
मिवाभवत सहतःप्रापतद्राजन्नकुलेनमहात्मना नदीवेगादिवारुग्णस्तीरजःपादपोमहान कर्णपुत्र
वधंदृष्ट्वानकुलस्यचविक्रमं प्रदुद्रावभयात्सेनातावकीभरतर्षभ तांतुसेनांमहाराजमद्रराजःप्रतापवान
अपालयद्रणेशूरःसेनापतिररिंदमः बिभीस्तस्थौमहाराजव्यवस्थाप्यचवाहिनीं सिंहनादंभृशंकृत्वाधनुः

शं० शब्दंवदारुणं तावकाः समरेराजनरक्षितादृढधन्विना प्रत्युद्ययुररातींस्तेसमंताद्विगतव्यथाः मद्रराजंमहेष्वा
संपरिवार्यसमंततः स्थिताराजन्महात्मानोयोद्धुकामाः समंततः सात्यकिर्भीमसेनश्चमाद्रीपुत्रौचपार्थिवौ
युधिष्ठिरंपुरस्कृत्यह्रीनिषेवमरिंदमं परिवार्यरणेवीराः सिंहनादंप्रचक्रिरे बाणशब्दरवांश्चोग्रान् क्ष्वेडांश्च
१२ विविधान्दधुः तथैवतावकाः सर्वेमद्राधिपतिमंजसा परिवार्यसुसंरब्धाः पुनर्युद्धमरोचयन् ततः प्रववृतेयुद्धं
भीरूणांभयवर्द्धनं तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं यथादेवासुरंयुद्धंपूर्वमासीद्विशांपते अभीतानां
तथाराजनयमराष्ट्रविवर्द्धनं ततः कपिध्वजोराजन्हत्वासंसप्तकान्रणे अभ्यद्रवततांसेनांकौरवींपांडुनंदनः
तथैवपांडवाः सर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः अभ्यवर्त्तंततांसेनांविसृजंतः शितांछरान् पांडवैरवकीर्णानांसंमो
हः समजायत नचजज्ञुरनीकानिदिशोवाप्रदिशस्तथा आपूर्यमाणानिशितैः शरैः पांडवचोदितैः हतप्र
वीराविध्वस्ताकीर्यमाणासमंततः कौरव्यवध्यत चमूः पांडुपुत्रैर्महारथैः तथैवपांडवीसेनाशरैराजन्
समंततः रणेहन्यतपुत्रैस्तेशतशोथसहस्रशः तेसेनेभृशसंतप्तेवध्यमानेपरस्परं व्याकुलेसमपद्ये
तांवर्षासुसरिताविव आविवेशततस्तीव्रंतावकानांमहद्भयं पांडवानांचराजेंद्रतथाभूतेमहाहवे महाभा
रतेशल्यपर्वणि संजयउवाच तस्मिन्विलुलितेसैन्येवध्यमानेपरस्परं द्रवमाणेषुयोधेषुनिनदत्सुचदंतिषु कूजतां श्रीराम०
१७

स्त्यक्तांश्चैव पदातीनां महाहवे विद्रुतेषु महाराज हयेषु बहुधा तथा प्रक्षेपे दारुणे जाते संहारे सर्वदेहिनां नानाशस्त्र
समावापे व्यतिषक्तरथद्विपे हर्षणे युद्धशौण्डानां भीरूणां भयवर्द्धने गाहमानेषु योधेषु परस्परवधैषुच
प्राणादाने महाघोरे वर्त्तमाने दुरोदरे संग्रामे घोररूपे तु यमराष्ट्रविवर्द्धने पांडवास्तावकं सैन्यंमध्नंत शितैः
शरैः तथैव तावका योधा जघ्नुः पांडवसैनिकान् तस्मिंस्तथा वर्त्तमाने युद्धे भीरुभयावहे पूर्वाह्णे चैव संप्राप्ते भा
स्करोदयनं प्रति लब्धलक्षाः परे राजन् रक्षितास्त्वमहात्मभिः अयोधयंस्तव बलं मृत्युं कृत्वा निवर्त्तनं बलिभिः
पांडवैर्दृप्तैर्लब्धलक्षैः प्रहारिभिः कौरव्यसीदत्पृतना मृगीवाग्निसमाकुला तां दृष्ट्वा सीदतीं सेनां पंके गामिव
दुर्बलां उज्जिहीर्षुस्तदा शल्यः प्रायात्पांडुचमूं प्रति मद्रराजस्तु संक्रुद्धो गृहीत्वा धनुरुत्तमं अभ्यधावत संग्रा
मे पांडवानाततायिनः पांडवापि महाराज समरे जितकाशिनः मद्रराजं समासाद्य विव्यधुर्निशितैः शरैः ततः
शरशतैस्तीक्ष्णैर्मद्रराजो महाबलः अर्दयामास तां सेनां धर्मराजस्य पश्यतः प्रादुरासंस्ततो राजन्निमित्ता
नि [illegible] नेकशः चचाल शब्दं कुर्वाणा मही चापि सपर्वता सदंडशूला दीप्ताग्रा दीर्यमाणा समंततः उल्का भूमिं दिवः
पेतुराहत्य रविमंडलं मृगाश्च महिषाश्चापि पक्षिणश्च विशांपते अपसव्यं ततश्चक्रुः सेनां ते बहुशो नृप भृगु
सूनुधरापुत्रौ शशिजेन समन्वितौ चरमं पांडुपुत्राणां पुरस्तात्सर्वभूभुजां शस्त्राग्रेष्वभवज्ज्वाला नेत्राण्याहत्य [illegible]
तां शिरःस्वलीयंत भृशं काकोलूकाश्च केतुषु ततस्तद्युद्धमत्युग्रमभवत्संघचारिणां ततः सर्वाण्यनीकानि संनिप

श० त्पजनाधिप अभ्ययुः कौरवाराजन्पांडवानामनीकिनीः शल्यस्तुशरवर्षेणवर्षन्निवसहस्रदृक् अभ्यवर्षददीनात्मा
कुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं भीमसेनंशरैश्चापिरुक्मपुंखैःशिलाशितैः द्रौपदेयांस्तथासर्वान्माद्रीपुत्रौचपांडवौ धृष्टद्युम्नंच
शैनेयंशिखंडिनमथापिच एकैकंदशभिर्बाणैर्विव्याधचमहाबलः ततोसृजद्बाणवर्षंघर्मांतेमघवानिव त
१३ तःप्रभद्रकाराजन्सोमकाश्चसहस्रशः पतिताःपात्यमानाश्चदृश्यंतेशल्यसायकैः भ्रमराणामिवव्राताः शलभा
नामिवव्रजाः ह्रादिन्यइवमेघेभ्यः शल्यस्यन्यपतन्शराः द्विरदास्तुरगाश्चार्ताःपत्तयोरथिनस्तथा शल्यस्यबा
णैर्न्यपतन्बभ्रमुर्व्यनदंस्तथा आविष्टइवमद्रेशोमन्युनापौरुषेणच प्राच्छादयदरीन्संख्येकालसृष्ट
इवांतकः विनर्दमानोमद्रेशोमेघह्रादोमहाबलः सावध्यमानाशल्येनपांडवानामनीकिनी अजातशत्रुंकौंते
यमभ्यधावद्युधिष्ठिरं तांसमर्पयत्संख्येलघुहस्तःशितैःशरैः शरवर्षेणमहतायुधिष्ठिरमपीडयत् तमा
पतंतंपत्त्यश्वैः क्रुद्धोराजायुधिष्ठिरः अवारयच्छरैस्तीक्ष्णैर्मत्तंद्विपमिवांकुशैः तस्यशल्यःशरंघोरंमुमो
चाशीविषोपमं सनिर्भिद्यमहात्मानंवेगेनाभ्यपतच्चगां ततोवृकोदरः क्रुद्धः शल्यंविव्याधसप्तभिः
पंचभिःसहदेवस्तुनकुलोदशभिः शरैः द्रौपदेयाश्चशत्रुघ्नंशूरमार्तायनिंशरैः अभ्यवर्षन्महावेगंमे
घाइवमहीधरं ततोदृष्ट्वातुद्यमानंशल्यंपार्थैःसमंततः कृतवर्माकृपश्चैवसंक्रुद्धावभ्यधावतां उलूकश्चमहा श्रीराम०
१८